

[Download the original attachment](#)

**Influx Viruses**  
**The Illegal Muslims in Arakan**  
**By U Shw zan and Dr. Aye Chan**

**Published by Arakanes in United States**

P-O-Box 484  
**Planetarium Station**  
NYC, NY 10024-0484

<b>Name of Book</b>	Influx Virus - The Illegal Muslims in Arakan
<b>Publisher</b>	Arakanese in United States P-O-Box 484 Planetarium Station NYC, NY 10024-0484
<b>Distribution</b>	Arakanese in United States P-O-Box 484 Planetarium Station NYC, NY 10024-0484
<b>Design and Layout</b>	Myint Myint Than
<b>Number of Books Produced</b>	1,000
<b>Year of Published</b>	August, 2005

**ISBN 0-9728698-4-0**

**CONTENTS**

**Forward**

**English Section**

**Study of Muslim infiltration into Rakhine State**

Introduction ----- 3

Migration of Mohammedans before and during Mrauk-U periods ----- 6

So much Muslim influence as alleged by Muslim writers and European and Foreign scholars -----  
----- 6

Rakhine under Burmese rule ----- 8

Rakhine under Burmese rule –Infiltration of Bengali Muslims ----- 8

Rakhine Division after independence ----- 12

Rakhine Division during Revolutionary Council period-----14

Rakhine state during the period of successive peoples' councils ----- 14

Reference ----- 17

**The Development of Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma**

Introduction ----- 21

Mass Migration in the Colonial Period (1826 - 1948)----- 22

Communal Violence ----- 26

Conclusion ----- 37

Appendix I – British Burma Census of 1872 -----39

Appendix II – The Statement Showing the Distribution of People According to their Birth Places – British  
Burma Census of 1881 (Arakan Division)---- 40

Bibliography ----- 42

**Burmese Section**

ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ဝင်ရောက်လာကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များနှင့်  
ပတ်သက်သည့်လေ့လာချက်

နိဒါန်း ----- ၄၇

ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များနှင့် ပတ်သက်၍ ပြန်ပြောင်း  
လေ့လာတင်ပြချက်----- ၅၀

အပိုင်း- ၁၊ မြောက်ဦးမတိုင်မှီနှင့် မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည် ----- ၅၂

Comparative statements between Rakhine Scholars and Sir Arthur Phayre Showing Ancient Dynasties  
and different ----- 63

ရခိုင်အနောက်ဘုရင်များထုတ်ဝေခဲ့သော ဒဂီုနှင့်သက္ကရာဇ်----- ၆၄

အပိုင်း- ၂၊ အင်္ဂလိပ်လက်အောက် ရခိုင်ပြည်

၁၈ ရာစု နှောင်းပိုင်း ----- ၆၅

၁၉ ရာစု အစပိုင်း ----- ၆၆

အင်္ဂလိပ်လက်အောက် အိန္ဒိယဗဟိုအစိုးရ အုပ်ချုပ်မှုအောက်သို့ ရောက်ရှိခြင်း

၁၉ ရာစုအလယ်ပိုင်း----- ၆၆

စစ်တွေမြို့ကိုတည်ထောင်ခြင်း ----- ၆၆

စူးအက်တူးမြောင်းဖောက်လုပ်ခြင်းနှင့်အတူ အင်္ဂလိပ်များသည် ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့ ဘင်္ဂလီ ကုလားများကို ခေါ်ယူမှုစတင်ခြင်း-----	၆၇
၁၉ ရာစု နှောင်းပိုင်း -----	၆၇
အလုပ်သမားအက်ဥပဒေတရပ်ပြဋ္ဌာန်းခြင်း-----	၆၇
ဘင်္ဂလီကုလားများကို သယ်ယူရန်အင်္ဂလိပ်တို့က သင်္ဘောကုမ္ပဏီများဖွင့်လှစ်ခြင်း -----	၆၈
ဘင်္ဂလီကုလားများ ရခိုင်သို့ရောက်ရှိလာသည့်ဦးရေ-----	၆၈
စစ်ပျိုးရေးနှင့်လုပ်ငန်းအတွက် တနှစ်(၂)ကြိမ် ဘင်္ဂလီကုလားများကိုခေါ်ယူခြင်း-----	၆၈
ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောကိုဆက်သွယ်ရန် ရထားလမ်းဖောက်လုပ်ခြင်း-----	၆၉
ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ၏ စရိုတ်အကျင့်-----	၆၉
နှစ်ပေါင်း(၈၀)အတွင်း စစ်တွေခရိုင်တွင်တိုးပွားလာသော ဘင်္ဂလီမဟာမေဒင်ဘာသာဝင်ဦး ရေ-----	၆၉
စစ်တွေခရိုင်လူဦးရေစာရင်း-----	၇၀
မောင်းတောမြို့နယ်၏ လူဦးရေသိပ်သည်းဆ-----	၇၀
ဘာသာအလိုက်ကွဲပြားသော မောင်းတောမြို့နယ်လူဦးရေ-----	၇၀
မြန်မာနိုင်ငံသည် ဗြိတိသျှလက်အောက်ခံပြည်နယ်တခုဖြစ်ခြင်း-----	၇၁
၁၉၃၅ ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံမှခွဲထွက်ခဲ့ခြင်း-----	၇၁
တဖက်နိုင်ငံမှ ကုလားများ ဝင်ရောက်ဆဲ-----	၇၁
လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဗဟုတတ်အဖွဲ့ဖွဲ့စည်းခြင်း။ - ၂၀ ရာစုအလယ်ပိုင်း-----	၇၁
ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့တို့တွင် ရောက်ရှိလာသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များ၏ အစိုင်အခဲနှင့်ကုလား၊ ရခိုင်အဓိကရုဏ်း-----	၇၂
ဒုတိယကမ္ဘာစစ်မတိုင်မှီ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် ရှိနေသော ရခိုင်ကျေးရွာများ-----	၇၂
၁၉၄၃ ခုနှစ် သြဂုတ်လတွင် မြန်မာနိုင်ငံကို ဂျပန်က လွတ်လပ်ရေးပေးကြောင်း ကြေညာခြင်း-----	၇၃
၁၉၄၅ ခု ဇူလိုင်လတွင် စစ်တွေမြို့ကို အင်္ဂလိပ်တို့က ပြန်လည်သိမ်းယူခြင်း-----	၇၃
ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အတွင်း ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ အခြေစိုက်နေထိုင်မှုများ ဖြစ်ချင်တိုင်းဖြစ်နေ ခဲ့ခြင်း---	၇၃
ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး ပြီးဆုံးသွားချိန်တွင် စစ်ပြေးဒုက္ခသည်များအား ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောတွင် ပြန်လည်နေရာချထားပေးခြင်း-----	၇၄
နိုင်ငံခြားရေးဝန်ကြီးဌာနလက်အောက်တွင် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဌာနကို ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်း-----	၇၄
၁၉၄၇ ခုနှစ် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး လတ်တလောဥပဒေပြဋ္ဌာန်းခြင်း-----	၇၄

မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူ ကုလားဆိုးအဖွဲ့ ပေါ်ပေါက်လာခြင်း-----	၇၄
ကုလားဆိုးများ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောရှိ ရခိုင်ကျေးရွာများကို မီးရှို့ဖျက်ဆီး၍ နိုင်ငံခြား သား ဘင်္ဂါလီကုလားများကို ခေါ်ယူ၍နေရာချထားပေးခြင်း-----	၇၅
ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များနိုင်ငံတော်ပေါ်တွင် သစ္စာမဲ့ခြင်း-----	၇၅
အင်္ဂလိပ်အစိုးရ ရခိုင်ကိုအုပ်စိုးစဉ်ကာလ၌ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် မဟာမေဒင်ဘာသာဝင် ဘင်္ဂါလီလူမျိုးများ တိုးတက်များပြားလာခြင်း-----	၇၅
ကိုလိုနီဝါဒ ပြိတိသျှ အမွေဆိုး-----	၇၆
အပိုင်း- ၃၊ ၅၊ ဆ၊ ပ၊ လ ခေတ် ရခိုင်တိုင်း-----	၇၆
အပိုင်း- ၄၊ တော်လှန်ရေးကောင်စီခေတ်-----	၈၃
အပိုင်း- ၅၊ ပြည်သူ့ကောင်စီများခေတ်-----	၈၇
(၁၀) ဆွေးနွေးဝေဖန်ချက်နှင့် သုံးသပ်တင်ပြချက်-----	၉၅
(၁၁) ကျမ်းကားစာရင်း-----	၉၉

## Forward

There is a new trend concerning the so-called Rohingya. This trend, fashioned by some Islamic radicals after Burma's independence, has been problematic, and a grave concern for (a) the Arakanese, (b) the people of Burma and (c) historians and scholars. A proper understanding of the importance and nature of illegal Muslim immigrant flow is crucial to comprehensively address the imperative issue of development contest. Rohingya movements have been accompanied by certain dangers and challenges, particularly for the Arakan State and beyond. In response to this problematic challenge, this book was written by leading historians who focused on the central importance of origin, growth and historical development of and the unproductive adventures of, illegal Bengali Muslims who desperately needed to be recognized as having a racial distinct identity in Burma.

These collective contributions resulted in a comprehensive analysis of illegal Muslim immigrant issues within the development contest. With contributions from two leading Arakanese intellectuals, this work provides readers not only with exclusive historical facts but also coherent conclusions. Their presentations adequately cover the interlocking themes of illegal Muslim immigrants who irreverently claim themselves as Rohingyas in Burma, and that claim's impact in the region. Also covered is how these claims affect historical write-ups by governments, international organizations, academics, researchers, and practitioners, write-ups, which often go awry.

U Shwe Zan, who published a number of books on Arakan, has extensive experiences in immigrant issues as a result of his long-term service as immigration officer in Arakan State. He examines the historical facts with an insightful and innovative analysis about Muslim infiltration into Arakan State. With ample background documentation, Professor Dr. Aye Chan provides an all-inclusive analysis of illegal Bengali problems by re-examining the ethnicity of the so-called Rohingyas, and tracing their history back to the earliest presence of their ancestors in Arakan. Both of their clue-up ventures offers a wealth of information, data, advice, and issues to consider, along with a means to address them, based on experiences and historical analysis relating to unlawful migration flows in Arakan. Their extensive works leave no stone unturned in their efforts to give comprehensive historical analysis of illegal Bengali Muslims who cogently drum up popular support in advancing the demand for legitimacy of their racial identity in Burma.

I hope this collective contribution will give both a broader understanding of so-called Rohingya issues and practical measures to address challenges of the future. I extend my heartfelt gratitude to both contributors whose scholastic works are credibly expected to give appropriate answers to all, particularly to moderate Muslims who cherish peaceful co-existence in Burma.

Dr. Ashin Nayaka  
Visiting Scholar  
Department of History  
Columbia University, New York

# **Study of Muslim infiltration**

**Into**

**Rakhine State**

**By U Shwe Zan**

# Introduction

1. The term “Rohingya” is unknown to the people of Rakhine in pre-war days. Because there is no such indigenous race in Myanmar or particularly in Rakhine. So, the question does not arise to define the meaning of “Rohingya” as a race.
2. So also, after the exodus of 1992, the minister of Foreign Affairs of state Law and order Restoration Council Government issued the following statement in the conference of February 92: “Although there are 135 national races living in Myanmar today, the so called the Rohingya people is not one of them. Historically, there has never been a Rohinger race in Myanmar. People of Muslim faith from the adjacent country illegally entered into Myanmar Naingan particular the Rakhine State.” Who ever they might be the central authority the legal definition is that they are considered only as “alien” or “guest citizens”.
3. But Muslim writers like Ba Tha tried to publicize about Rohingya by writing some make shift stories of the earlier settlement in Rakhine land as Arabs, Moors and Persians. Those shipwrecked people near Ramree Island were supposed to be rescued and let them settled around Wethali area in round about AD 788, the founding date of Wethali. Those Muslim writers tried to refer the dating and writings of R.B Smart, the author of British Gazetteer of Akyab District Gazetteer Vol. (A) 1921, as an authority.
4. We noticed that, AD 788 (8<sup>th</sup> century) was the date firstly recongnized by Lieutenant General Sir Arthur P. Phayre, a well known Brain Child of the British administration who published a Historical Book, entitled “History of Burma”, in which he mentioned and claimed the ascension date of king Candathuria, founder of 3<sup>rd</sup> Dhanyawady as 146 AD and ending date of that period as 788 AD which was also a starting date of Wethali.
5. Generally speaking, we have so far, noted two kinds of Dynastic records in our Ancient History, especially from the later part of second Dhanyawady up to the end of Wethali. The first one is the dynastic list mentioned in the Rakhine chronicles and the other is the records inscribed in the western face of Shitethaung pillar or Ananda Candra Inscription pillar.
6. We have many sound proofs and concrete-supporting evidences about the existence of Wethali Dynasty mentioned in the inscription pillar of Shitethaung which definitely disapproved the separate existence of Wethali Dynasty mentioned in Chronicle side. Hence, it is sure and justified to claim that the two lists of Wethali mentioned in two different sides are not separate ones, but one and the same single Wethali with a few difference of names which was clearly supported by *Theinkan main twon*, an eighth century verse composed by Saw Prai Nyo alias Thuwunna Devi, a poet Queen of Dhamma Candra (a) Theinga Candra of Wethali.
7. According to Dr. Sircar’s tentative assignment, the starting date of wethali (Table II) is 370 AD which is only difference of 6 years (starting from later part of 2<sup>nd</sup> Dhanyawady to our calculation using Vikram Sambat calendar dates) i.e. *Asokan* base dating system as 364 AD in chronicle side which is a negligible figures compared to thousand years of life span. Moreover it is not reasonable and proper to accept the starting date of Wethali as AD 788 or 8<sup>th</sup> century and it is also not justifiable to accept two Wethali theory which will only upset the actually existed Wethali but also spoiled the whole show of the successive periods of Lemro dynasty.
8. In fact, beginning of Wethali as AD 788 or 8<sup>th</sup> century is happened because of wrong or miscalculation of dating by Sir Arthur P. Phayer and other European scholars including R.B smart and Historians. The comparative statement between Phayer and Rakhine scholars are attached here. Please see annexure (1). The following is a good example of their mistakes. Dr. Forchhammer, a renowned German Archeologist, collected an unreliable kawza dates 150 as founding date of Wethali and he tried to convert this era into Christian era by adding a conversion factor 638 untimely and creating the result 788 and AD 788 which they also claimed as ending date of 3<sup>rd</sup> Dhanyawady and simultaneously became the starting or founding date of Wethali which is entirely unacceptable and wrong doings of historical recording and dating.
9. Therefore, it is clear to say that the ending date of 3<sup>rd</sup> Dhanyawady and starting date of Wethali is definitely in 4<sup>th</sup> century AD.
10. We understand from Myanmar Encyclopedia or (Swe Sone Kyan) vol. 9 that the date of birth of Prophet Mohamed was AD 571 (6<sup>th</sup> century). According to Muslim writers. It seemed to say that Muslim



settlers like shipwrecked survivors of Persians, Moors and Arabs arrived to Rakhine Wethali about 200 years ahead of the Mohamed's birth which is entirely absurdity. It shows that Muslim writers were so much preoccupied interest to be claimed the Buddhist Rakhine land as a Muslim state.

11. However. As we all know. Rakhine people professed Buddhist since the life time of Guatama Buddha. Guatama Buddha visited Dhanyawady in 123 Mahar era or BC 517 (Vikram Sambat dating) or BC 544 (Kaliyug dating) i.e. 6<sup>th</sup> century BC and preached the King Candathuria. The founder of third Dhanyawady. At the same time, with the consent of Lord Buddha. The King cast a Bronze Image of Buddha's exact likeness. Which was popularly known as Mahamuni. (Now rested in Mandalay). In other sense Rakhine professed Buddhism about 14 centuries ahead of supposed to be Muslim early settlers like. Professed Buddhism about 14 centuries ahead of supposed to be Muslim early settlers like Persians, Moors and Arabs to the Rakhine land.

12. Again, A highly delegated Buddhist mission by Emperor Asoka arrived to Rakhine Dhanyawady during the reign of Thuria Sekka, 6<sup>th</sup> in the line of Candathuria dynasty in the year between R.E 214-234. From that time onwards Rakhine people became a strong believers of Htayrawada Buddhism up till now. Rakhine people began to practice Buddhist civilization and culture by doing noviciating ceremony to there son and also entering monk hood after attaining the age of maturity since then. By combined effort, Asokas's Buddhist mission and King Thuria Sekka built many stuppas, cetias and temples and ordination halls enshrining with Buddha relics, which were brought by the same mission, throughout length and breadth of Rakhine land. Kyauk Ro Daw ceti of Thelagiri Hill and U rite Taung ceti were some of the good examples. Moreover, King Thuria Sekka cast Buddha images with the same stock of noble metals used by his forefather's king Candathuria during the casting of Mahamuni. We can worship Sandamuni Image, cast by Thuria sekka, which is now rested on the precinct of Bandoola Monastery in Mrauk-U.

#### **Migration of Mohammedans before and during Mrauk-U periods.**

13. Unlike in India, there were no Mohammedan conquest to Rakhine up to date. But there were some settlement of Mohammedan we noticed in Rakhine land before and during Mrauk-U periods. Firstly a few shipwrecked people of Arabs, Moors and Persians were supposed to be settled around Wethali in 8<sup>th</sup> century AD.

14. Secondly, during the end of Laungret period, some followers of Jelludin Muhammed Shah (Sultan of Gaur) who helped king Mon to regain the Rakhine throne (Laungret) in AD 1428. They were in return allowed to settle around Laungret area.

15. Third occasion we noticed was, after the expedition of Min Ba Gri (AD 1531- 1556) to 12 Bengal provinces, the king brought back some Muslim prisoners and they were allowed to settle in Mrauk-U area.

16. Fourth occasion we noticed was. During the reign of Sandathudamma Raza. Shah Shuja, the Governor of Mogul Bengal, after defeat in the battle between two heirs of Mogul Emperor Aurunzab took refuge in Mrauk-U, together with his family and folowers in AD 1661. After sometimes in Mrauk-U, Shah Shuja and followers planned to wage a revolt against Sandathudamma Raza and attempted to capture the Mrauk-U Palace. In no time the revolt was crushed by Sandathudamma Raza and all the family of the Shah Shuja were executed. However some of the archers of Shah Shuja were asorbed into the Sandathudama's army and allowed them to serve as archers. Most of the followers of Shah Shuja were dispersed and allowed them to settle in Ramree. Kyauk Ni Maw. Thandwe (Shwe Kyaung byin) and Thinganet village in present Sittwe Township. Since they belonged to the former Archer groups of Shah Shuja army they were called *Kaman* in the Arab language. When time advanced they were later called as *KAMAN*.

#### **So much Muslim influence as alleged by Muslim writers and European and Foreign scholars.**

17. Some Muslim writers alleged that since most of the Rakhine Kings were the possessors of Muslim titles, they were definitely the Muslim rulers and they also issued coins bearing with Persian and Arabic inscription endorsed with Muslim titles which were supposed to be the evidences of the Muslim influence in Rakine.

18. It is entirely wrong and false statements made by Muslim writers and Europeans.

19. Mrauk-U which remained the capital of Rakhine for 355 years was founded by King Mong Saw Mon *alias* Naramethla in 1430 AD (RE 792). This capital city was housed by 48 kinds during nearly three and half centuries of glory and power. Kings Thamada (1780-1785) of Mrauk-U dynasty was the last ruler.

20. Among the 10 out of 12 kings of Mrauk-U first period built pagodas. Two kings who did not built pagodas were king Ba Saw Nyo, son of Mong Khari and king Gazapati, son of Mong Raza 5<sup>th</sup> and 9<sup>th</sup> king of that period who reigned Mrauk-U 2 years each. Again out of nine kings who ruled the 2<sup>nd</sup> period of Mrauk-U, except Mong Sanai who ruled only for 20 days, built pagodas. During that 2<sup>nd</sup> period of Mrauk-U. 12 Bengal provinces were under the control of Rakhine kings and relation between Rakhine kings and Mogul kings were friendly in those days.

21. Historically speaking 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> centuries were the most prosperous times of Mrauk-U dynasty.

22. In early days of 16<sup>th</sup> century, Mong Ba Gri was compelled to 12 Bengal Provinces because there need to suppress the revolt against Rakhine king by some Muslim elements. However, Humayun the 2<sup>nd</sup> Mogul king, son of the 1<sup>st</sup> Mogul ruler Babur cordially welcome Mong Ba Gri and he offered his daughter Pensital and honored the Rakhine King Mong Ba Gri with Muslim title Zapun Shah (Some said Zaw Bauk Shah). Moreover they made a border agreement between Rakhine and Mogul. In this way Mong Ba Gri's Successors Mong Phaloung, Mong Raza Gri and Mong Kha Mong were also similarly honored by successive Mogul kings with respective Muslim titles as Sicanda Shah, Selimn Shah and Hussein Shah.

23. Mogul kings honored those titles to the Buddhist Rakhine king as a token of friendship but not as a religious influences as wrought by the said Muslim writers and European Scholars.

24. All the rest of the kings belonging to Mrauk-U. Third Period were Buddhist kings, but only 22<sup>nd</sup> king Narapadigri, 24<sup>th</sup> king Sanda Thudamma Raza, Ogabala, 25<sup>th</sup> king and 41<sup>st</sup> king Nara Abbaya Raza built Pagodas. The rest of the kings belonging to third periods were weaker kings and moreover it was a declining days of Rakhine.

### **Rakhine under Burmese rule**

25. Rakhine lost her sovereignty in the year AD 1785. During the Burmese rule Rakhine State was divided into to parts and each part was ruled by an each Burmese Governor. During the 4 Governors rule, people hesitate to pay high taxes and some dissatisfied people tried to revolt against the rulers. About 9 times of revolts were noticed and in that such unsettled period, many people of Rakhine managed to escape from their native land and most of the people intended to settle in British India especially in East Bengal and Cittagong Hill tracts, In this circumstances British authority constructed some new towns namely Awagyun and Cox's Bazaar and let the Rakhine evacuees to settle in this new places. After 40 years of Burmese Rule., First Anglo Burmese war broke out. Burmese lost the war after two years of battle. In accordance with the Rantapo treaty, Rakhine and Tanin Thaiy were annexed by British in 1826 AD. A new town of Sittwe was constructed in 1827 AD and became a new Head Quarter of Rakhine Division.

26. Many Rakhine, who took refuge in India, began to return to their homeland immediately after the annexation. Most of them began to settle in Sittwe, Kyaukpyu and Thandwe and some people managed to settle in their original native places. The population of Rakhine state by that time was only hundred thousands.

### **Rakhine under British rule**

#### **Infiltration of Bengali Muslims**

27. The main objective of the British Capitalists were to exploit their utmost the resources of Rakhine land. Commercial trading of agricultural products were also their aim. Due to the scarcity of agricultural labourers, British trading companies tried to recruit the general labourers from Chitagong during the ploughing and harvesting seasons.

28. After the opening of Suez Canal in 1869 AD, rice trading was very much popular because of attractive prices. In these circumstances, British companies tried to expand the paddy growing agriculture as much

as possible, they recruited more seasonal laborers from Chittagong and an open door policy was existed. At first, most of the seasonal laborers returned to their country, after the closing seasons. But later on many of the seasonal laborers failed to return to Chittagong and they started settlement in Rakhine especially in Maungdaw, Buthidaung, Rathedaung and Sittwe Townships.

29. In the later part of 19<sup>th</sup> century (1874 AD), British Rulers chartered about 42 land grants to the virgin lands of Rakhine, out of which 15 were granted in Maungdaw Township and 9 in Buthidaung Township. One of the condition out lined in the charter was, the holders of these land grants should be persons who lived outside the chartered area. That was also one of the reasons why Bengali Muslim population became stronger in these areas.

30. British authority tried to enact new labor laws but it effected not much because British companies began to use the tender system in recruiting seasonal laborers indirectly thought the brokers. By that way the infiltration of Bengali Muslim never stooped. About 15000 of Bengali Muslim migrated yearly in to Rakhine land were observed. For easy transportation of those Bengali laborers British Authority allowed to open some British Navigation emptiness companies in 1880. The two famous Navigation companies were British India stem Navigation Company and Asiatic Steam Navigation Company. In order to expedite the carrying of the Chittaonian laborers, those navigation companies were subsidized by the British authorities so as to carry with cheap rate to the said laborers. British Authorities also opened a railroad between Buthidaung and Maungdaw that means in order to get easy communication between Naaf and Maya rivers.

31. If we analyze the incoming and returning of the Bengali population during 1880 and 1927. We can observe the following dates-

	year(a)	No. of Bengali in coming to Rakhine (b)	No. of Settlers (c)
1.	1880-81	40000	18000
2.	1883-84	83000	43000
3.	1927	40000	35000

32. The Bengali Muslim settlers started their livelihood in Rakhine as petty brokers. Crew members of small launchers, canoe peddlers, and agriculture laborers. Small agriculturist etc.

33. Due to the 'open door' policy of British Colonialists, the population of Sittwe District increasing rapidly year by in between 1832 to 1911. The following are the statistics of Sittwe District population: -  
Year (a)

Populations  
109645  
130034  
201677  
227231  
276617  
359706  
466305  
481666  
527943

34. Among the population of Sittwe District, the population density of Maungdaw townships was the highest. Average increasing rate of township werew 21% and density of Maungdaw was 130 per square mile. It was so happened because Maugdaw Township was lying quite close to the Chittagong District where majority people living their Mohammedam population.

35. The following are the statistics shown by religion in the years of 1872, 1901 and 1911.

Religion	1872	1901	1911
Hindu	2655	14455	14454

Mohammedan	28255	154837	178647
Rakhine Buddhist	171612	239649	209432
Hill dwellers	38577	35482	34020

36. The rapid increasing of Mohammedan population was happened because of the open door policy of British India, where Rakhine was included under their rule.

37. In 1935, although Burma was separated from India, she still remained in the British Empire and infiltration of Bengali Muslims were still going strong. Many Bengali Muslim were absorbed in the Government services from peon to the Head of office. We could find many Bengali Muslims in non-government jobs and also found in many other well income trading and industrials organization too.

38. When Japanese advanced to Myanmar in 1942, most of the Indians, who settled in our country, started to evacuate to their country of origin India by two routes. One was Pyay-Taungoke route and the other was via Mon Ywa-Kalewa route. The estimated amount of evacuees were about 4 hundred thousands.

39. According to 1942 census, the populations of Bengali Muslims were 124452. When we add the Muslims evacuees from Burma proper, it accumulated to a considerable amount of the original Muslim population in that area. As a result, Muslim Population became strong hold in Buthidaung and Maungdaw area.

40. In this tense situation, British administrations were deteriorated day by day. In such condition, the communal riots broke out between unsatisfied Rakhine and Kala (Bengali Muslims). Aggressive Muslims started to flame and distracted the many villages belonging to Rakhine in Buthidaung and Maungdaw Township. Many Rakhine villages were taken over by Muslim populations and they settled there during the 2<sup>nd</sup> world war. In 1941 there were left the 2<sup>nd</sup> world war.

41. After all, Muslim population became majority in Buthidaung and Maungdaw Township after the 2<sup>nd</sup> World war. In this circumstances Muslims started to demand separate Muslim State and simultaneously, underground movements of “Mujahids” began in 1947.

42. At the same time, armed Mujahid insurgents started to flame and destroyed rest of the Rakhine villages. The Rakhines were drove out from their native villages and they took over those villages where they tried to substitute with Bengali Muslims in place of Rakhines. That was the unlawful way of action done by Mujahid insurgents in those areas.

43. As a result Rakhine population became minority and only a handful of Rakhine villages can be see in Buthidaung and Maungdaw area.

44. During the 120years of British rule (i.e. between 1827 and 1947) British adopted the divide and rule policy as well as open door policy and also encouraged the Chittagongnians to enter freely into the Rakhine land especially in Buthidaung and Maungdaw Townships. As a result the population increased to 100% in 20 years. That means the population recorded on 1921 census was 60480 where as in 1941 census, the population came up to 124452.

{Of course, these are the bad legacy of British Colonialism.}

#### **Rakhine Division after independence**

45. In 1954, AFPFL government suppressed the Mujahids insurgency and Mujahids were compelled to surrender in the same year. Their leader Kasim was escaped to East Pakistan and later he was captured and imprisoned by the East Pakistan authority.

46. As Muslim problems in Rakhine were gradually cropped up the became grave the serious Rakhine nationals formed a new political organization in the name of “Arakan National Unity Organization” (ANUO) and stood in the election against AFPFL. **In this situation in order to won in the parliamentary elections some unfaithful AFPFL organizers, organized the Muslim people by some illegal means. They tried to encourage the Bengali Muslim illegal entry from East Pakistan and even supported them to become a citizen of Myanmar.** In this way Muslim population became accumulated also. As mentioned above, the Bengali Muslim population in 1941 was 124452 became 187792 in 1956. That means the total increase of those populations in 15 years we noticed was 50%.

47. Since infiltration of Bengali Muslim came from bad to worse and situation became grave and serious ANUO members made a resolution in 1959 conference to deter the illegal immigrants effective as immediate as possible.

48. At this time political situation in Myanmar became tense and major political league AFPFL split up into factions as “original AFPFL” and clean AFPFL, 17 parliamentary members of ANUO and Muslim parliamentary members of Buthidaung and Maungdaw sided to clean AFPFL faction in parliament and new clean AFPFL government was declared.

49. U Nu and clean AFPFL leaders accepted the “Rohingya” as one of the indigenous races of Rakhine and they were even allowed to broadcast their voice in BBS programmed in mix language. In 1960, the Muslim community of Buthidaung and Maungdaw began to organize a political front called “Rohinger political front”. Their mandates were the right of free worship, the right of free traveling through out, Rakhine and Myanmar, the right of free settlement in Rakhine and Myanmar and to stop the suppression and torturous activities upon them.

50 In such moment Muslim writers like Ba Tha wrote about the existence of Rohingers with make-shift stories. Ba Tha defined the world Rohingya as one of the indigenous races of Rakhine. They were the descendents of shipwrecked people of Persians, Moors and Arabs who settle around about AD 788 which was said to be the founding date of Wethali as recorded by R.B.Smart, the author of Akyab District Gazetteer (vol.A) published in 1921. Those shipwrecked people intermixed with natives became the origin of Rohinger was his make-shirt story. He also called the combined descendents of the followers of Jalludin Muhammed Shah in King Mong Saw Mon period, followers of Shah Shuja in Sandathudamma Raza period and descendents of early Muslim settlers in Buthidaung and Maungdaw as Rohingyas. He also alleged the Mrauk-U kings who possessed Muslim titles as Muslim Rulers in Rakhine (already explained about this matter). In fact almost all of the 48 kings of Mrauk-U were Rakhine Buddhists as explained above. So also, the reasons of issuing coins inscribed with Persians and Arabic language was also explained already.

51. We have many magnificent monuments and pagodas as the massive Shitethaung, the colossal Htukant Thein, richly decorated central pillar of Anndaw Thein. Auspicious Leymyathna pagoda, colored plaque Laungbwan-brauk pagoda, conical structures of victory pagodas like Ratana Manaung, Maungala Manaung, Sekkya Manaung and Loka Manaung and countless other are the evidenced of Mrauk-U rich heritage. If Mrauk-U was ruled by Muslim kings as alleged by Ba Tha, the Muslim writer, we cannot hardly be witnessed those kinds of Buddhist structures today because in India, when Muslim conquest was occurred in Buddhist and Hindu land of India, Muslim conquerors drastically took action against them and tried to wipeout the Buddhism and Hinduism by means of destroying the Buddhist structures as well as Hindu structures and they daringly massacred the Buddhist and Hindu monks and at the same time Buddhist and Hindu believers were forced to convert into Mohammedan religion was the usual practice of the Muslim conquerors. (Even today Talibans of Afghanistan destroyed almost all of the Buddhist heritages of Buddha Images and structures in Afghanistan is the good example of their practiced).

52. If Mrauk-U was ruled by Muslim rulers, the same fate would be happened undoubtedly. But even today the heritages of Buddhist monuments are still intact in Mrauk-U. Therefore, we can surly say that Mrauk-U was never ruled by Muslim Rulers and it also shows that Ba Tha’s writings are merely false and make-shift stories which only lead to arouse the political instigation’s to Muslim communities.

53. Afterwards, illegal movements of Muslim organization were appeared under the name of Rohingya Solidarity Organization (R.S.O), Arakan Islamic Front (AR.I.F), Rohinger Patriotic Front (R.P.F), Rohingya Liberation Organizations (R.L.C) and Ithedal Mazahadin of Arakan (I.M.A).

#### **Rakhine Division during Revolutionary Council period**

54. During the Revolutionary Council period, government authorities had made a necessary plan to take action against the illegal immigrants. Moreover one of the important steps taken by Revolutionary Council was that Buthidaung and Maungdaw Townships became a special District of frontier areas. The

following operations were carried out by immigration department personals in RAKhine Divisions. They are:

Kyeekan operation

Shwekyee operation and

Sa Bai operation

**Rakhine state during the period of successive peoples' councils.**

55. Under the guidance of Commander of Western Command. Rakhine State Socialist programmed Party and Rakhine State Peoples' Council, a major operation was carried out by a strong force of Immigration personals in Sittwe Township and Maungdaw Frontier District. The main objective was to check up in detail of illegal immigrantss and took necessary action according to the Immigration laws. The operation was nemed as "King Dragon operation" That operation was carried out in full swing in February 1978, particularly in Sittwe, Buthidaung and Maungdaw Townships. Unlike the former operation. Detail checking were carried out in ward-by-ward and village-by-village basis. Similar Muslim dwellers were very much afraid to face the checking, many of the Muslims, in order to avoid the immigration personals and their checking, started to flee to the neighboring country not from the said township but many guilty conscious Muslims also from other township like, Rathedaung, Pauktaw. Mrauk-U and Minbya. The following are the records that evade the immigration checking and fled to the Bangladesh.

S.N.	Townships	Escaped Muslim populations	No. of households
1.	Buthidaung	35546	6294
2.	Maungdaw	85705	12522
3.	Sittwe Rathedaung Pauktaw Kyauktaw Mrauk-U Minbya	156630	2595
	<b>Total</b>	<b>277931</b>	<b>21411</b>

56. In honor to express the good will between two neighboring countries Myanmar and Bangladesh, Revolutionary Government of Myanmar accepted the repatriation programme of Bengali Muslim refugees by means of a special operation project "Hinth" The following are the details of refugees forwarded by Bangladesh authorities to Myanmar Government:

57.

Type of proposed returnees	No. of household	Proposed figure to be repatriated
(a) Holders of identity cards and dependents	21351	129480
(b) Holder of certain kind of documentary evidence and dependents	3091	15772
(c) without documentary evidence and dependents	4617	18718
<b>Total</b>	<b>29059</b>	<b>163950</b>

58. But in accordance with the Hinth project, **the number of Households and actual repatriated figures were 31508 and 186986. The difference we observed between the two lists mentioned above were (+) 2449 Household and (+) 23036 persons.**

59. After the completion of Hinth project. The population of Muslims we noticed are as follows. In 1977-78 the Bengali Muslim population were 222860, where as in 1981-82 populations of Bengali Muslims became 243867 and increased Bengali population we observed within 4 years were 21007 which clearly shows that there were still infiltration of illegal immigrants in Maungdaw Township.

60. We have come across in Myanmar History that existing Pyu race during the Tharekhittara period disappeared or faded out under the growing population of Bamar and other races starting from Bagan period and onwards. In the same way, early Muslim settlers before and during Mrauk-U periods extinct today under the Bengali Muslim who infiltrated from the adjacent country Bangladesh starting from British colonial days up to the present day.

61. Therefore, it is totally unjustified to consider the idea of their demand as Muslim state because those Muslims who lived in Maungdaw, Buthidaung, Sittwe and in other township can only be considered as “aliens”.

## U Shwe Zan

### References

- (၁) Junior History of India by Banerji
- (၂) မြောက်ဦးလမ်းညွှန်- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။
- (၃) ပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။ ပထမတွဲ- သမိုင်းကဏ္ဍ
- (၄) ပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။ စတုတ္ထတွဲ- လူမှုရေးကဏ္ဍ
- (၅) Burma gazetteer by Mr. R. B. Smart Akyab District, Vol A
- (၆) Burma gazetteer by S. Grantham Akyab District Vol. B-No. 1
- (၇) Burma gazetteer by W.B Tydd Sandoway District, Vol. A
- (၈) An Introduction to the political economy of Burma by J. S. Funivall
- (၉) ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း နိုင်ငံခြားသားဘင်္ဂါလီလူမျိုးများ စိုင်းပြင်းလွှမ်းမိုးမှု အန္တရာယ်မှတားဆီး ကာကွယ်ရေးနှင့်ပတ်သက်၍ တင်ပြချက်။
- (၁၀) ရခိုင်တိုင်း-လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး၏တင်ပြချက်
- (၁၁) Roewangyas in Arakan by Ba Tha, Article in "The Guardian", May 1960
- (၁၂) Phamphlets of (a) Rohingya Patriotic Front  
(b) Rohingya Solidarity Organization
- (၁၃) မြန်မာနိုင်ငံနယ်စပ်ဒေသများ၌ ဖြစ်ပေါ်လေ့ရှိသည့် အရေးအခင်းများကို မိမိနှင့်တဖက်နိုင်ငံ များမှ ဒေသဆိုင်ရာအာဏာပိုင်အချင်းချင်း ညှိနှိုင်းဖြေရှင်းကြခြင်းကိစ္စ။ (ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာန-၁၉၇၅)
- (၁၄) တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများအရေးနှင့် ပတ်သက်၍ တော်လှန်ရေးကောင်စီ၏ အမြင်နှင့်ခံယူချက်- မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီ
- (၁၅) The Indian Constitution- A survey- by S. K. Lahiri & B. N. Banerjee
- (၁၆) The British Common Wealth- the Development of its Laws & Constitution Pakistan- by Alan Gled Hill
- (၁၇) World Constitutions- full view at a glance- By S. L. Laeley

- (၁၈) ၁၉၄၇ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ပုံ အခြေခံဥပဒေ။
- (၁၉) ၁၉၄၈ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသားအဖြစ် (ရွေးချယ်ရေး) အက်ဥပဒေ။
- (၂၀) ၁၉၄၉ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသားဖြစ်မှု အက်ဥပဒေ။
- (၂၁) ၁၉၄၉ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအတွင်း နေထိုင်သူများ မှတ်ပုံတင်ရေးဥပဒေ။
- (၂၂) The Registration of oreigners Act.
- (၂၃) တော်လှန်ရေးကောင်စီ ကျေညာချက်များနှင့် အမိန့်များ။
- (၂၄) ပါလီမန်ဆိုင်ရာ မှတ်တမ်းများ။
- (၂၅) History of Burma- by Lieutanant General Sir Arthur P.Phayre (1883)
- (၂၆) မေပညာမော်ကွန်းလင်္ကာ- မေပညာအမတ်၊ ဝေသာလီခေတ်
- (၂၇) ရှေးခေတ်ရခိုင်သမိုင်းကို လေ့လာဆန်းစစ်ချက် ၁၉၉၈၊ ဦးရွှေဇံ၊ ဦးမောင်ကျော်
- (၂၉) ရခိုင်ဒဂီုး၊ ၁၉၇၉၊ ဦးစံသာအောင်။
- (၃၀) ခညဝတီခေတ်ရာဇဝင်သမိုင်းနှင့် အချို့သောသုတေသီတို့ အတွေးအမြင် ဦးအောင်သာဦး။
- (၃၁) The golden Mrauk-U, An ancient capital of Rakhine- U Shwe Zan
- (၃၂) မြောက်ဦးခေတ်ဒဂီုး သို့မဟုတ် ဒဂီုးကပြောသော မြောက်ဦးခေတ်သမိုင်း- ဦးရွှေဇံ (မြောက်ဦး ခေတ်သမိုင်းကို ဆန်းစစ်လေ့လာချက်မှ ကောက်နုတ်ချက်။ အေဒီ ၂၀၀၀)
- (၃၃) ခညဝတီခေတ်သည် ဒဏ္ဍာရီပုံပြင်မဟုတ်ပါ- ဆောင်းပါး- ဦးမောင်ကျော်- ၁၉၉၆။
- (၃၄) ဝေသာလီခေတ် ပဟေဠိပုစ္ဆာနှင့် အဖြေဆောင်းပါး- ဦးရွှေဇံ- ၁၉၉၆။
- (၃၅) အာနန္ဒစန္ဒြေ၊ ရှစ်ရာစုရခိုင်ဝေသာလီမင်း- ဦးစံသာအောင်
- (၃၆) Some Jurifications about Wethali, a single Rakhine Dynasty existing between Fourth and Ninth Century by U Shwe Zan
- (၃၇) ခညဝတီခေတ်၊ ရခိုင်ခေတ်ဦး (သက္ကရာဇ် ၂၀၀၁)၊ ဦးရွှေဇံ။
- (၃၈) ခေတ်သုတေသီများက ခညဝတီနှင့် ဝေသာလီခေတ်များကို ရေးသားတင်ပြရာတွင် အသုံးပြု နေကြသော သက္ကရာဇ်များ (သက္ကရာဇ် ၂၀၀၀)- ဦးရွှေဇံ
- (၃၉) The Arakani governors and their coins by Vasant Chowdhury (Calcutta)
- (၄၀) မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း အတွဲအမှတ် (၉)
- (၄၁) Some interesting coins of Anauk Barung and Sitagaung mong by Aung Zan- ရခိုင်မဂ္ဂဇင်း- ၂၂
- (၄၂) "Review of the most ancient Rakhine" 1966 by U Shwe Nyo Tin (ICS Retd.)





**The Development of a Muslim Enclave**

**In**

**Arakan (Rakhine) State of Burma**

**(Myanmar)**

**By Dr. Aye Chan**

## **I. Introduction**

Who are the Rohingyas? Burma gained independence from Great Britain in 1948 and this issue is a problem that Burma has had to grapple with since that time. The people who call themselves Rohingyas are the Muslims of Mayu Frontier area, present-day Buthidaung and Maungdaw Townships of Arakan (Rakhine) State, an isolated province in the western part of the country across Naaf River as boundary from Bangladesh. Arakan had been an independent kingdom before it was conquered by the Burmese in 1784. Rohingya historians have written many treatises in which they claim for themselves an indigenous status that is traceable within Arakan State for more than a thousand years. Although it is not accepted as a fact in academia, a few volumes purporting to be history but mainly composed of fictitious stories, myths and legends have been published formerly in Burma and later in the 1 The present paper was written for distribution and discussion at a seminar in Japan. During the seminar, there was a debate between the author and Professor Kei Nemoto concerning the existence of the Rohingya people in Rakhine (Arakan). Nemoto, in a paper written in Japanese, agreed with the Rohingya historians that the Rohingyas have lived in Rakhine since the eighth century A. D. The author contests the validity of these claims. The present paper was also read at the 70th Conference of Southeast Asian historians of Japan, held at the University of Kobe, on 4 to 5 February 2003. United States, Japan and Bangladesh. These, in turn, have filtered into the international media through international organizations, including reports to the United Nations High Commissioner for Refugees (Ba Tha 1960: 33-36; Razzaq and Haque 1995: 15).<sup>2</sup>

In light of this, it is important to reexamine the ethnicity of the 'Rohingyas' and to trace their history back to the earliest presence of their ancestors in Arakan. And history tells us that we do not have to go back very far. In the early 1950s that a few Bengali Muslim intellectuals of the northwestern part of Arakan began to use the term "Rohingya" to call themselves. They were indeed the direct descendants of immigrants from the Chittagong District of East Bengal (present-day Bangladesh), who had migrated into Arakan after the province was ceded to British India under the terms of the Treaty of Yandabo, an event that concluded the First Anglo-Burmese War (1824-1826). Most of these migrants settled down in the Mayu Frontier Area, near what is now Burma's border with modern Bangladesh. Actually, they were called "Chittagonians" in the British colonial records.

The Muslims in the Arakan State can be divided into four different groups, namely the Chittagonian Bengalis in the Mayu Frontier; the descendants of the Muslim Community of Arakan in the Mrauk-U period (1430-1784), presently living in the Mrauk-U and Kyauktaw townships; the descendants of Muslim mercenaries in Ramree Island known to the Arakanese as Kaman; and the Muslims from the Myedu area of Central Burma, left behind by the Burmese invaders in Sandoway District after the conquest of Arakan in 1784.

## **II. Mass Migration in the Colonial Period (1826-1948)**

As stated above, the term "Rohingya" came into use in the 1950s by the educated Bengali residents from the Mayu Frontier Area and cannot be found in any historical source in any language before then. The creators of that term might have been from the second or third generations of the Bengali immigrants from the Chittagong District in modern Bangladesh; however, this does not mean that there was no Muslim community in Arakan before the state was absorbed into British India.

When King Min Saw Mon, the founder of Mrauk-U Dynasty (1430-1784) regained the throne with the military assistance of the Sultan of Bengal, after twenty-four years of exile in Bengal, his Bengali retinues were allowed to settle down in the outskirts of Mrauk-U, where they built the well-known Santikan mosque. These were the earliest Muslim settlers and their community in Arakan did not seem to be large in number. In the middle of the seventeenth century the Muslim community grew because of the assignment of Bengali slaves in variety of the workforces in the country. The Portuguese and Arakanese raids of Benga (Bengal) for captives and loot became a conventional practice of the kingdom since the

early sixteenth century. The Moghal historian Shiahabuddin Talish noted that only the Portuguese pirates sold their captives and that the Arakanese employed all of their prisoners in agriculture and other kinds of services (Talish 1907:422). Furthermore there seem to have been a small group of Muslim gentry at the court. Some of them might have served the king as Bengali, Persian and Arabic scribes. Because the Mrauk-U kings, though of being Buddhist, adopted some Islamic fashions such as the maintaining of silver coins that bore their Muslim titles in Persian and occasionally appearing in Muslim costumes in the style of the Sultan of Bengal. Accordingly there were Muslim servants at the court helping the king perform these Islamic conventions (Charney 1999: 146). Arthur Phayre, the first deputy commissioner of Arakan, after the British annexation, reported about the indigenous races of Akyab District and the Muslim descendants from the Arakanese days as:

**The inhabitants are, In the Plains** – 1. Ro-khoing-tha (Arakanese)-2. Ko-la (Indian) – 3. Dôm (Low Caste Hindu).

**In the Hills** – 1. Khyoung-tha – 2. Kumé or Kwémwé – 3. Khyang – 4. Doing-nuk, Mroong, and other tribes... While the Arakanese held these possessions in Bengal, they appear to have sent numbers of the inhabitants into Arakan as slaves, whence arose the present Ko-la population of the country (Phayre 1836: 680 – 681).

During the four decades of Burmese rule (1784-1824), because of ruthless oppression, many Arakanese fled to British Bengal. According to a record of British East India Company, there were about thirty-five thousand Arakanese who had fled to Chittagong District in British India to seek protection in 1799 (*Asiatic Annual Register* 1799: 61; Charney 1999: 265). The following report by Francis Buchanan provides a vivid picture of the atrocities committed by the Burmese invaders in Arakan:

Puran says that, in one day soon after the conquest of Arakan the Burmans put 40,000 men to death: that wherever they found a pretty woman, they took her after killing the husband; and the young girls they took without any consideration of their parents, and thus deprived these poor people of the property, by which in Eastern India the aged most commonly support their infirmities. Puran seems to be terribly afraid, that the Government of Bengal will be forced to give up to the Burmans all the refugees from Arakan (Buchanan 1992: 82).<sup>3</sup>

A considerable portion of Arakanese population was deported by Burmese conquerors to Central Burma. When the British occupied Arakan, the country was a scarcely populated area. Formerly high-yield paddy fields of the fertile Kaladan and Lemro River Valleys germinated nothing but wild plants for many years (Charney 1999: 279). Thus, the British policy was to encourage the Bengali inhabitants from the adjacent areas to migrate into fertile valleys in Arakan as agriculturalists. As the British East India Company extended the administration of Bengal to Arakan, there was no international boundary between the two countries and no restriction was imposed on the emigration. A superintendent, later an assistant commissioner, directly responsible to the Commissioner of Bengal, was sent in 1828 for the administration of Arakan Division, which was divided into three districts respectively: Akyab, Kyaukpyu, and Sandoway with an assistant commissioner in each district (Furnivall 1957:29).

The migrations were mostly motivated by the search of professional opportunity. During the Burmese occupation there was a breakdown of the indigenous labor force both in size and structure. Arthur Phayre reported that in the 1830s the wages in Arakan compared with those of Bengal were very high. Therefore many hundreds, indeed thousands of coolies came from the Chittagong District by land and by sea, to seek labor and high wages (Phayre 1836:696). R.B. Smart, the deputy assistant commissioner of Akyab, wrote about the 'flood' of immigrants from Chittagong District as follows:

Since 1879, immigration has taken place on a much larger scale, and the descendants of the slaves are resident for the most part in the Kyauktaw and Myohaung (Mrauk-U) townships. Maungdaw Township has been overrun by Chittagonian immigrants. Buthidaung is not far behind and new arrivals will be found in almost every part of the district (Smart 1957: 89).

At first most of them came to Arakan as seasonal agricultural laborers and went home after the harvest was done. R. B. Smart estimated the number at about twenty-five thousand during the crop-reaping season alone. He added that about the same number came to assist in plowing operations, to work

at the mills and in the carrying trades. A total of fifty thousand immigrants coming annually were probably not far from the mark (Smart 1957: 99).

Moreover, hunger for land was the prime motive for the migration of most of the Chittagonians. The British judicial records tell us of an increase in the first decade of the twentieth century in lawsuits of litigation for the possession of land. The Akyab District Magistrate reported in 1913 that in Buthidaung Subdivision, the Chittagonian immigrants stand to native Arakanese in the proportion of two to one, but six sevenths of the litigation for land in the court was initiated by the Chittagonians (Smart 1957: 163). Another colonial record delivers about a striking account of the settlements of the Bengali immigrants from Chittagong District as:

“Though we are in Arakan, we passed many villages occupied by Muslim settlers or descendents of the settlers, and many of them Chittagonians” (Walker 1891(I): 15).

The colonial administration of India regarded the Bengalis as amenable subjects while finding the indigenous Arakanese too defiant, rising in rebellion twice in 1830s. The British policy was also favorable for the settlement of Bengali agricultural communities in Arakan. A colonial record says:

Bengalis are a frugal race, who can pay without difficulty a tax that would press very heavily on the Arakanese....(They are) not addicted like the Arakanese to gambling, and opium smoking, and their competition is gradually ousting the Arakanese ( Report of the Settlement Operation in the Akyab District 1887-1888: 21).

The flow of Chittagonian labor provided the main impetus to the economic development in Arakan within a few decades along with the opening of regular commercial shipping lines between Chittagong and Akyab. The arable land expanded to four and a half times between 1830 and 1852 and Akyab became one of the major rice exporting cities in the world.

Indeed, during a century of colonial rule, the Chittagonian immigrants became the numerically dominant ethnic group in the Mayu Frontier. The following census assessment shows the increase of population of the various ethnic/religious groups inhabiting Akyab District according to the census reports of 1871, 1901 and 1911. There was an increase of 155 percent in the population in the district. According to the reports, even in an interior township Kyauktaw, the Chittagonian population increased from 13,987 in 1891 to 19,360 in 1911, or about seventy-seven percent in twenty years. At the same time the increase of the Arakanese population including the absorption of the hill tribes and the returning refugees from Bengal was only 22.03 percent.

The Assessment of the Census Reports for 1871, 1901, and 1911

Races	1871	1901	1911
<b>Mahomedan</b>	58,255	154,887	178,647
<b>Burmese</b>	4,632	35,751	92,185
<b>Arakanese</b>	171,612	230,649	209,432
<b>Shan</b>	334	80	59
<b>Hill Tribes</b>	38,577	35,489	34,020
<b>Others</b>	606	1,355	1,146
<b>Total</b>	276,671	481,666	529,943

It should be noted that all the Chittagonians and all the Muslims are categorized as Mohamedan in the census reports. There was an increase of 206.67 percent in Mahomedan population in the Akyab District and it was clear that only a few numbers of the transient agricultural laborers went home after the plowing and harvesting seasons and most of them remained in Arakan, making their homes (Smart 1957:83).<sup>4</sup> The heyday of the migration was in the second half of the nineteenth century after opening of the Suez Canal, for the British colonialists needed more labor to produce rice which was in growing demand in the international market. In the 1921 Census, many Muslims in Arakan were listed as Indians (Bennison

1931: 213).

### III. Communal Violence

Moshe Yegar suggests that during the colonial period the anti-Indian riots broke out in Burma because of the resentment against unhindered Indian settlements particularly in Arakan, Tenasserim and Lower Burma (Yegar 1992:29-31). But those riots that took place in Rangoon and other major cities in 1926 and 1938 never had any effects on the peoples of Arakan. A peaceful coexistence was possible for the two different religious/ethnic groups in the Mayu Frontier till the beginning of the World War II. At the beginning of colonial era the establishment of bureaucratic administration by the British repealed the traditional patron-client relationship in the Arakanese villages. The elected village headman had little influence on the elected village council. As John F. Cady wrote, the government policy of forbidding the village headman to take part in the activities related to the nationalist movements weakened the position of the headman as the leader of village community, and as well as his connection with the Buddhist monastery because most of the Buddhist monks were vigorously active in the movements (Cady 1958: 172-273). On the other hand British administration to a certain extent gave the Muslim village communities religious and cultural autonomy. Maung Nyo, a *kyunok* (headman of the village tract) of Maungdaw Township recorded<sup>4</sup> See Appendix I. According to the 1872 Census Muslims had already formed 26.1 per cent of the population of Akyab, the capital city of Arakan Division. Also see Appendix II. According to the 1881 Census 68,809 people of the population of Arakan Division that numbered 276,877 were born in Bengal. How the new comers from the Chittagong District set up their village communities in the frontier area. They occupied the villages deserted by the Arakanese during the Burmese rule and established purely Muslim village communities. The village committee authorized by the Village Amendment Act of 1924 paved the way for the Imam (moulovi) and the trusteeship committee members of the village mosque to be elected to the village council. They were also allowed to act as the village magistrates and *shariah* was somewhat in effect in the Muslim villages (Charter 1938:34-38). At least the Islamic court of village had the jurisdiction over familial problems such as marriage, inheritance and divorce. There was no internal sense of unrighteousness and presence of nonbelievers in their community, and accordingly they believe no internecine struggle was for the time being necessary.

However, the ethnic violence between Arakanese Buddhists and those Muslim Chittagonians brought a great deal of bloodshed to Arakan during the World War II and after 1948, in the opening decade of independent Burma. Some people of the Mayu Frontier in their early seventies and eighties have still not forgotten the atrocities they suffered in 1942 and 1943 during the short period of anarchy between the British evacuation and the Japanese occupation of the area. In this vacuum there was an outburst of the tension of ethnic and religious cleavage that had been simmering for a century. One of the underlying causes of the communal violence was the Zamindary System brought by the British from Bengal. By this system the British administrators granted the Bengali landowners thousands of acres of arable land on ninety-year-leases. The Arakanese peasants who fled the Burmese rule and came home after British annexation were deprived of the land that they formerly owned through inheritance. Nor did the Bengali zamindars (landowners) want the Arakanese as tenants on their land. Thousands of Bengali peasants from Chittagong District were brought to cultivate the soil (Report of the Settlement Operations in the Akyab District 1887-1888: 2, 21).

Most of the Bengali immigrants were influenced by the Farai-di movement in Bengal that propagated the ideology of the Wahhabis of Arabia, which advocated settling ikhwan or brethren in agricultural communities near to the places of water resources. The peasants, according to the teaching, besides cultivating the land should be ready for waging a holy war upon the call by their lords (Rahman 1979: 200-204). In the Maungdaw Township alone, there were, in the 1910s, fifteen Bengali Zamindars who brought thousands of Chittagonian tenants and established Agricultural Muslim communities, building mosques with Islamic schools affiliated to them. However, all these villages occupied by the Bengalis continued to be called by Arakanese names in the British records (Grantham and Lat 1956: 41-43, 48-51). For the convenience of Chittagonians seasonal laborers the Arakan Flotilla Company

constructed a railway between Buthidaung and Maungdaw in 1914. Their plan was to connect Chittagong by railway with Buthidaung, from where the Arakan Flotilla steamers were ferrying to Akyab and other towns in central and southern Arakan.

In the period of the independence movement in Burma in 1920s and 1930s the Muslims from the Mayu Frontier were more concerned with the progress of Muslim League in India, although some prominent Burmese Muslims such as M.A. Rashid and U Razak played an important role in the leadership of the Burmese nationalist movement. In 1931, the Simon Commission was appointed by the British Parliament to enquire the opinion of Burmese people for the constitutional reforms and on the matter of whether Burma should be separated from Indian Empire. The spokesman of the Muslim League advocated for fair share of government jobs, ten percent representation in all public bodies, and especially in Arakan the equal treatment for Muslims seeking agricultural and business loans (Cady 1958: 294).

In education, the Chittagonians were left behind the Arakanese throughout the colonial period. According to the census of 1901 only 4.5 percent of the Bengali Muslims were found to be literate while the percentage for the Arakanese was 25.5. Smart reported that it was due to the ignorance of the advantages of the education among the Chittagonian agriculturists. Especially Buthidaung and Maungdaw were reported to be most backward townships because the large Muslim population in that area mostly agriculturalists showed little interest in education. In 1894 there were nine Urdu schools with 375 students in the whole district. The British provincial administration appointed a deputy inspector for Muslim schools and in 1902 the number of schools rose to seventy-two and the students increased to 1,474 (Smart 1957: 207-209). Consequently, more Arakanese and Hindu Indians were involved in the ancillary services of the colonial administration. Towards the middle of twentieth century a new educated and politically conscious younger generation had superseded the older, inactive ones. Before the beginning of the Second World War a political party, Jami-a-tul Ulema-e Islam was founded under the guidance of the Islamic scholars. Islam became the ideological basis of the party (Khin Gyi Pyaw 1960: 99).

Regarding the beginning of the ethnic violence in Arakan, Moshe Yegar wrote that when the British administration was withdrawn to India in 1942 the Arakanese hoodlums began to attack the Muslim villages in southern Arakan and the Muslims fled to the north where they took vengeance on the Arakanese in Buthidaung and Maungdaw townships (Yegar 1972:67). However, an Arakanese record says:

When the British administration collapsed by the Japanese occupation, the village headman of Rak-chaung village in Myebon Township and his two younger brothers were killed by the kula (Muslim) villagers. Although the headman was an Arakanese, some of the villagers were kulas. The two Arakanese young men, Thein Gyaw Aung and Kyaw Ya, organized a group and attacked the kula villages and some inhabitants were killed (Rakhine State People's Council 1986:36).

It is certain that hundreds of Muslim inhabitants of Southern Arakan fled northward, and that there were some cases of robbing the Indian refugees on the Padaung-Taungup pass over the Arakan Yoma mountain ranges after the retreat of the British from the Pegu Division and southern Arakan. But the news of killing, robbery and rape was exaggerated when it reached Burma India border (Ba Maw 1968: 78). The British left all these areas to the mercy of both Burmese and Arakanese dacoits. However, N.R. Chakravati, an Indian scholar, gives a brief account of the flights of Indian refugees from the war zone in the Irrawady valley across the Arakan Yoma.

Most of the estimated 900,000 Indians living in Burma attempted to walk over to India...100,000 died at the time... Practically all Indians except those who were not physically fit or were utterly helpless, began to move from place to place in search of safety and protection until they could reach India (Chakravarti 1971: 170).

The estimated number of Chakravarti includes all the Indian refugees from the whole Burma proper excluding Arakan. The number of Chittagonian refugees put by Yegar was close to twentytwo thousand (Yegar 1972: 98). However, the leaders of ANC (Arakan National Congress), formed in 1939 and that later becoming the Arakan branch of Anti-Fascist Organization (AFO) formed a de-facto government, before the Japanese troops and Burma Independence Army (BIA) reached there. The ANC

announced that anybody or any organization looting or killing the refugees would be brought before the justice and would be severely punished (*New Burma Daily* 1942: May 28). The Japanese air force attacked Akyab on 23 March 1942 and the British moved their administrative headquarter to India on March 30. The administration by martial law began in Akyab District on 13 April 1942 and with this racial tension burst to the surface, giving way to the public disorder (Owen 1946: 26).

For all the bloody communal violence experienced by the Arakanese Buddhists in the Western frontier, I feel strongly that it is reasonable to blame the British colonial administration for arming the Chittagonians in the Mayu Frontier as the Volunteer Force. The V Force, as it is called by the British Army, was formed in 1942 soon after the Japanese operations threatened the British position in India. Its principal role was to undertake guerrilla operations against Japanese, to collect information of the enemy's movements and to act as interpreters. But the British Army Liaison Officer, Anthony Irwin wrote that the participation of the local V Forces in the skirmishes with the Japanese in Arakan was discredited by the British commanders (Irwin 1946: 7-8, 16).

The volunteers, instead of fighting the Japanese, destroyed Buddhist monasteries and Pagodas and burnt down the houses in the Arakanese villages. They first killed U Kyaw Khine, the deputy commissioner of Akyab District, left behind by the British government to maintain law and order in the frontier area; they then massacred thousands of Arakanese civilians in the towns and villages. A record of the Secretary of British governor of Burma in exile dated 4 February 1943 reads:

I have been told harrowing tales of cruelty and suffering inflicted on the Arakanese villages in the Ratheedaung area. Most of the villages on the West bank of the Mayu River have been burnt and destroyed by the Chittagonian V forces.... The enemy never came to these villages. They had the misfortune of being in the way of our advancing patrols. Hundreds of villagers are said to be hiding in the hills... It will be the Arakanese who will be ousted from their ancestral land and if they cannot be won over in time, then there can be no hope of their salvation (British Library, London, India Office Records R/8/9GS. 4243).

After the Japanese occupation of Akyab (Sittwe), Bo Yan Aung, the member of the Thirty Comrades and commander of a BIA column, set up the administrative body in Akyab District and attempted to cease the violence in the frontier area. Bo Yan Aung discussed the matter with both Arakanese and Muslim leaders. He sent his two lieutenants, Bo Yan Naung and Bo Myo Nyunt to Maungdaw to negotiate with the radical Muslim leaders. They tried to persuade the Muslims to join in anti-imperialist and nationalist movement. But both of them were killed in Maungdaw and Bo Yan Aung was called back to Rangoon by the BIA headquarters (Rakhine State People's Council 1986: 40-42).

For most of the Chittagonians it was a religious issue that would necessarily lead to the creation of a Dah-rul-Islam, or at least to being united with their brethren in the west. It also aimed at the extirpation of the Arakanese or being forced them to migrate to the south where there were overwhelming majority of Arakanese Buddhists. The events during the war contributed the Chittagonians' fervent sense of alienation from the heterogeneous community of the Arakan. Anthony Irwin called the whole area a "No Man's Land" during the three years of Japanese occupation (Irwin 1946:27). Irwin explained how the ethnic violence divided the Arakan State between Arakanese and Chittagonians:

As the area then occupied by us was almost entirely Mussulman Country ... (from) that we drew most of our "Scouts" and Agents. The Arakan before the war had been occupied over its entire length by both Mussulman and Maugh (Arakanese). Then in 1941 the two sects set to and fought. The result of this war was roughly that the Maugh took over the southern half of the country and the Mussulman the North. Whilst it lasted it was a pretty bloody affairs...My present gun boy a Mussulman who lived near to Buthidaung, claims to have killed two hundred Maughs (Arakanese) (Irwin 1946: 21).

In the words of the historian, Clive J. Christie, the "ethnic cleansing in British controlled areas, particularly around the town of Maungdaw," was occurring till the arrival of Japanese troops to the eastern bank of Naaf River (Christie 1996: 165). The British forces began to take offensive in the warfare against the Japanese in northern Arakan in December 1944. The Arakanese troops of AFO maintained law and order in the areas from which Japanese forces withdrew. Of course there were some prominent

Arakanese guerrilla leaders who cooperated with the Japanese during the war. British Battalion 65 occupied Akyab, the capital city of Arakan on 12 December 1944. As soon as Akyab was captured the British Army began arresting the Arakanese guerrilla leaders. U Ni, a leader of AFO in Akyab was accused of one hundred and fifty-two criminal offenses and sentenced to forty-two years in prison. Another leader, U Inga was condemned to death by hanging five times, as well as forty-two-year imprisonment. Consequently many guerrilla fighters escaped into hideouts in the forests (*Myanmaralin Daily* 25 September 1945). On the contrary, Anthony Irwin praised the Chittagonian V Forces as follows:

It is these minorities that have most helped us in throughout the three years of constant fighting and occupation and it is these minorities who are most likely to be forgotten in the rush of Government. They must not be. It is the duty of all of us, for whom they fought, to see this (Irwin 1946: 86).

During the early post-war years both Arakanese and Bengali Muslims in the Mayu Frontier looked at each other with distrust. As the British Labor Government promised independence for Burma, some Muslims were haunted by the specter of their future living under the infidel rule in the place where the baneful Arakanese are also living. In 1946 a delegation was sent by the Jami-atul Ulema-e Islam to Karachi to discuss with the leaders of the Muslim League the possibility of incorporation of Buthidaung, Maungdaw and Ratheedaung townships into Pakistan, but the British ignored their proposal to detach the frontier area to award it to Pakistan. The failure of their attempts ended in an armed revolt, with some Muslims, declaring a holy war on the new republic. The rebels called themselves “Mujahid.” A guerrilla army of 2700 fighters was organized (Khin Gyi Pyaw 1960: 99; *The Nation Daily* 1953: April 16).

In fact the Arakanese were well on their way to rebellion. Under the leadership of two prominent and politically active Buddhist monks, U Pinnyathiha and U Seinda, a guerrilla force of four hundred to five hundred men was raised and assisted the Japanese in occupying the northern Arakan. U Pinnyathiha even announced that the Japanese government had agreed to his proposal for a separate Arakanese unit of Burma Independence Army. Later his force was known as the Arakan Defense Force, under the command of Kra Hla Aung, the protégé of U Pinnyathiha. Later two monks became leaders of Arakan Branch of AFO (Anti-Fascist Organization), turning their guns on the Japanese. At the middle of 1944 they were supported by the British with certain amount of arms to fight the Japanese. Brigadier Richard Gordon Prescott, Deputy Director of Civil Affairs reported to the governor: As result of arming certain members of AFO under the leadership of U Pinnyathiha and Kra Hla Aung, the AFO (in Arakan) are endeavoring to set up a parallel government to that of the British Administration and in fact repeating their modus operandi at the time of Japanese invasion of Arakan (British Library, London, India Office Record M/2500).

In the meantime the AFO changed its name to AFPFL (Anti-Fascist and People’s Freedom League) with U Aung San, the ultimate hero of the Burmese independence movement, as its leader. When the AFPFL accepted the proposal of the governor of Burma to join the Executive Council, U Pinnyathiha remained as the AFPFL leader in Arakan while U Seinda was actively preparing a revolt. U Sein Da’s group was acting as a local government, controlling a number of villages in the Myebon township of Kyaukpyu District and Minbya township of Akyab District. The fact of the matter was that U Seinda was persuaded by the radical communists of Thakhin Soe’s faction of the Communist Party of Burma to choose the way to independence by violence (British Library, London, India Office Records M/4/2500).

When the Aung San-Attlee Agreement was signed, U Seinda denounced it publicly. An All Arakan Conference was held in Myebon on 1 April 1947 and about ten thousand people from all parties in Arakan attended. U Aung San was openly assailed to his face as an opportunist by some people attending the conference, using rebellious slogans (British Library, London, India Office Records M/4/PRO: WO 203/5262). U Seinda with the communists behind him moved forward to the rebellion. Actually, Thakhin Soe’s Red Flag Communists took advantage of the misunderstanding between U Seinda and AFPFL. It was in fact an ideological struggle in the AFPFL, the national united front of Burma that was under the leadership of the charismatic leader U Aung San. On the other side some Arakanese intellectuals led by U Hla Tun Pru, a Barrister-at-Law, held a meeting in Rangoon and demanded the formation of “Arakanistan” for the Arakanese people (British Library, London, India



Office Records, M/4/2503). All these movements of the Arakanese might have alarmed Muslims from the Mayu Frontier. In the wake of independence most of the educated Muslims felt an overwhelming sense of collective identity based on Islam as their religion and the cultural and ethnic difference of their community from the Burmese and Arakanese Buddhists. At the same time the Arakanese became more and more concerned with their racial security and ethnic survival in view of the increasingly predominant Muslim population in their frontier.

The ethnic conflict in the rural areas of the Mayu frontier revived soon after Burma celebrated independence on 4 January 1948. Rising in the guise of Jihad, many Muslim clerics (Moulovis) playing a leading role, in the countryside and remote areas gave way to banditry, arson and rapes. Moshe Yeagar wrote that one of the major reasons of Mujahid rebellion was that the Muslims who fled Japanese occupation were not allowed to resettle in their villages (Yeagar 1972:98). In fact, there were more than two hundred Arakanese villages in Buthidaung and Maungdaw townships before the war began. In the post-war years only sixty villages were favorable for the Arakanese resettlement. Out of these sixty, forty-four villages were raided by the Mujahids in the first couple of years of independence. Thousands of Arakanese villagers sought refuge in the towns and many of their villages were occupied by the Chittagonian Bengalis (Rakhine State People's Council 1986:58-60).

The Mujahid uprising began two years before the independence was declared. In March 1946 the Muslim Liberation Organization (MLO) was formed with Zaffar Kawal, a native of Chittagong District, as the leader. A conference was held in May 1948 in Garabyin Village north to Maungdaw and the name of the organization was changed to "Mujahid Party." Some Chittagonian Bengalis from nearby villages brought the weapons they had collected during the wartime to the mosques in Fakir Bazaar Village and Shahbi Bazaar Village (Department of Defense Service Archives, Rangoon, DR 491 (56)). Jaffar Kawal became the commander in chief and his lieutenant was Abdul Husein, formerly a corporal from the Akyab District police force (Department of Defense Service Archives, Rangoon, DR 1016). The Mujahid Party sent a letter written in Urdu and dated 9 June 1948 to the government of Union of Burma through the sub-divisional officer of Maungdaw Township. Their demands are as follows (Department of Defence Service Archives, Rangoon: CD 1016/10/11):

The area between the West Bank of Kaladan River and the east bank of Naaf River must be recognized as the National Home of the Muslims in Burma.

(2) The Muslims in Arakan must be accepted as the nationalities of Burma.

(3) The Mujahid Party must be granted a legal status as a political organization.

(4) The Urdu Language must be acknowledged as the national language of the Muslims in Arakan and be taught in the schools in the Muslim areas.

(5) The refugees from the Kyauktaw and Myohaung (Mrauk-U) Townships must be resettled in their villages at the expense of the state.

(6) The Muslims under detention by the Emergency Security Act must be unconditionally released.

(7) A general amnesty must be granted for the members of the Mujahid Party.

Calling themselves "the Muslims of Arakan" and "the Urdu" as their national language indicated their inclination towards the sense of collective identity that the Muslims of Indian subcontinent showed before the partition of India into two independent states. When the demands were ignored the Mujahids destroyed all the Arakanese villages in the northern part of Maungdaw Township. On 19 July 1948 they attacked Ngapruchaung and near by Villages in Maungdaw Township and some villagers and Buddhist monks were kidnapped for ransoms (Department of Defense Service Archives, Rangoon: CD 1016/10/11). On 15 and 16 June 1951 All Arakan Muslim Conference was held in Alethangyaw Village, and "The Charter of the Constitutional Demands of the Arakani Muslims" was published. It calls for "the balance of power between the Muslims and the Maghs (Arakanese), two major races of Arakan." The demand of the charter reads:

North Arakan should be immediately formed a free Muslim State as equal constituent Member of the Union of Burma like the Shan State, the Karenni State, the Chin Hills, and the Kachin Zone with its own Militia, Police and Security Forces under the General Command of the Union (Department of the Defense Service Archives, Rangoon: DR 1016/10/13).

Here it is again noticeable that in the charter these peoples are mentioned as the Muslims of Arakan. The word "Rohingya" was first pronounced by the Mr Abdul Gaffar, an MP from Buthidaung, in his article "The Sudeten Muslims," published in the *Guardian Daily* on 20 August 1951.

However, the new democracy in the independent Burma induced some Muslim leaders to remain loyal to the state. The free and fair elections were held and four Muslims were elected to the legislature from Buthidaung and Maungdaw townships. Meanwhile the Mujahid insurgency threw the frontier area into turmoil for a decade. During his campaign for the 1960 elections, Burmese Prime Minister U Nu who succeeded U Aung San after the independence hero was assassinated, promised the statehood for Arakanese and Mon peoples. When he came to the office after a landslide victory the plans for the formation of the Arakan and Mon states were affected. Naturally the Muslim members of parliament from Buthidaung and Maungdaw Townships denounced the plan and called for the establishment of a Rohingya State.

General Ne Win took power in a coup d'état in 1962, and almost all the Rohingya movement went underground. The first step of Ne Win's Burmese Way to Socialism was the nationalization of the private enterprises in 1964. The plan was clearly aimed at the transfer of private assets owned by the Indian and Chinese entrepreneurs into state ownership in the form of the public corporations. Most of the Indian and Pakistani businesspeople, living in the major cities of Burma, left Burma. In the two years following the decision to nationalize the retail trade, some 100,000 Indians and some twelve thousand Pakistanis left Burma for their homeland. The flow of Indians returning to India as a result of these policies began in 1964 (Donison 1970: 199-200). But the Muslim agriculturists from Northern Arakan, most of them, holding the national registration cards issued by the Department of National Registration in the post-war decade, were not concerned with the event and remained in the frontier areas till the Citizenship Law of 1982 was enforced in 1987.

In 1973, Ne Win's Revolutionary Council sought public opinion for drafting anew constitution. The Muslims from the Mayu Frontier submitted a proposal to the Constitution Commission for the creation of separate Muslim State or at least a division for them (Kyaw Zan Tha 1995:6). Their proposal was again turned down. When elections were held under the 1974 Constitution the Bengali Muslims from the Mayu Frontier Area were denied the right to elect their representatives to the "Pyithu Hlut-taw" (People's Congress). After the end of the Independence War in Bangladesh some arms and ammunitions flowed into the hands of the young Muslim leaders from Mayu Frontier. On 15 July 1972 a congress of all Rohingya parties was held at the Bangladeshi border to call for the "Rohingya National Liberation" (Mya Win 1992: 3).

Burma's successive military regimes persisted in the same policy of denying Burmese citizenship to most Bengalis, especially in the frontier area. They stubbornly grasped the 1982 Citizenship Law that allowed only the ethnic groups who had lived in Burma before the First Anglo-Burmese War began in 1824 as the citizens of the country. By this law those Muslims had been treated as aliens in the land they have inhabited for more than a century. According to the 1983 census report all Muslims in Arakan constituted 24.3 percent and they all were categorized as Bangladeshi, while the Arakanese Buddhists formed 67.8 percent of the population of the Arakan (Rakhine) State (Immigration and Manpower Department 1987:I-14).

In the abortive 1988 Democracy Uprising, those Muslims again became active, hoisting the Rohingya banner. Subsequently when the military junta allowed the registration of the political parties they asked for their parties to be recognized under the name "Rohingya." Their demand was turned down and some of them changed tactics and formed a party, the National Democratic Party for Human rights (NDPHR) that won in four constituencies in 1990 elections as eleven candidates of the Arakan League for Democracy (ALD) were elected to the legislature. However, the Elections Commission abolished both the ALD and the NDPHR in 1991. Some of the party members went underground and into exile. Recently, the main objectives of the movement of some groups have been to gain the recognition of their ethnic entity in the Union of Burma and to obtain the equal status enjoyed by other ethnic groups. But some elements have adopted the radical idea of founding a separate Muslim state. The following are the Rohingya organizations currently active on the Burma-Bangladesh border (Mya Win 1992: 3):

1. RSO (Rohingya Solidarity Organization)
2. ARIF (Arakan Rohingya Islamic Front)
3. RPF (Rohingya Patriotic Front)
4. RLO (Rohingya Liberation Organization)
5. IMA (Itihadul Mozahadin of Arakan)

#### **IV. Conclusion**

After Burma gained independence, a concentration of nearly ninety percent of the area's population, the distinguishing characteristics of their own culture and the Islamic faith formed an ethnic and religious minority group in the western fringe of the republic. For successive generations their ethnicity and Islam have been practically not distinguishable. At the beginning they adopted the policy of irredentism in favor of joining East Pakistan with the slogan, "Pakistan Jindabad," (Victory to Pakistan). This policy faded away when they could not gain support from the government of Pakistan. Later they began to call for the establishment of an autonomous region instead. Pakistan's attitude toward the Muslims in Arakan was different from the Islamabad's policy toward Kashmiris. During the Independence War in Bangladesh most of the Muslims in Arakan supported West Pakistan. After Bangladesh gained independence Dhaka followed the policy of disowning those Chittagonians. Consequently they had to insist firmly on their identity as Rohingyas. Their leaders began to complain that the term "Chittagonian Bengali" had arbitrarily been applied to them. But the majority of the ethnic group, being illiterate agriculturalists in the rural areas, still prefers their identity as Bengali Muslims.

Although they have showed the collective political interest for more than five decades since Burma gained independence, their political and cultural rights have not so far been recognized and guaranteed. On the contrary the demand for the recognition of their rights sounds a direct challenge to the right of autonomy and the myth of survival for the Arakanese majority in their homeland. A symbiotic coexistence has so far been inconceivable because of the political climate of mistrust and fear between the two races and the policy of the military junta. The Muslims from the other parts of Arakan kept themselves aloof from the Rohingya cause as well. Thus the cause of Rohingyas finds a little support outside their own community, and their claims of an earlier historical tie to Burma are insupportable.

## **Dr. Aye Chan**

### **Appendix I**

#### **British Burma Census of 1872**

(Akyab Town)

<b>Group</b>	<b>Male</b>	<b>Female</b>	<b>Total</b>
<b>Hindu</b>	1,884	28	1,911
<b>Mohomendan</b>	3,516	1,502	5,018
<b>Buddhist</b>	5,892	5,627	11,519
<b>Christian</b>	216	109	325
<b>Others</b>	387	70	457
<b>Grand Total</b>	11,895	7,335	19,230

(Department of Revenue, Agriculture and Commerce 1875, 42)

## Appendix II

The Statement Showing the Distribution of People According to their Birth Places British Burma Census of 1881 (Arakan Division)

Birth Place	Male	Female	Total
Akyab Dist.	144,746	132,131	276,877
Bassein	721	518	1,239
Hanthawaddy	178	157	335
Henzada	230	232	471
Kyauk Pyu	79,487	79,180	158,667
Mergui	3	2	5
Moulmein town	24	23	47
North Arakan	7,138	6,853	13,991
Prome	805	628	1,433
Rangoon Town	112	75	187
Sandoway	27,410	27,363	54,773
Shway Gyin	1	4	5
Tavoy	17	1	18
Tharawaddy	4	9	13
Thayetmyo	704	599	1,303
Thone Gwa	6	5	11
Toungoo	9	3	12
Assam	8		8
Bengal	49,374	19,435	68,809
Bombay	5	3	8
Central	2	1	3
Diu	27		27
Goa	5		5
Madras	1,823	31	1,854
Nepal	49	10	59
N-Western Provinces	246	14	260
Oudh	2		2
Punjab	63	6	69
Afganistan	4		4
Arabia	3		3

(1881-British Burma Census. Appendix LXXVIII)

## **Bibliography**

### **Primary Sources**

- (1) Ba Maw. 1958. *Breakthrough in Burma, memoirs of a revolution, 1939-46*. New Haven: Yale University Press.
- Bennison, J.J. 1931. *Census of India of 1931, Volume XI, Part I, Burma*. Rangoon: Government Press.
- Buchanan, Francis. 1992. *Francis Buchanan in Southeast Bengal (1798): His Journey to Chittagong, the Chittagong Hill Tracts, Noakhali and Comilla*. Dhaka: Dhaka University Press.
- Census Commissioner of India. *Census of India, 1881*. Calcutta: 1896
- Department of Defense Service Archives. Rangoon. CD 1016/10/11  
-----Do-----, CD 495(56)  
-----Do-----, DR 1016/10/13
- Department of Revenue, Agriculture and Commerce 1875.** *The Census of British Burma*. Rangoon: Government Press Government of British Burma. 1875. *Report on the Census of British Burma*.  
Rangoon: Government Press .Government of British Burma. 1888. *Report on the Settlement Operations in Akyab District 1887-88*. Rangoon: Government Press.
- (11) Government of India. 1943. Records of the Governor's Secretary Office. India Office Records 8/9. London: British Library. Government of the Union of Myanmar.
- (12) 1987. *Rakhine State 1983 Population Census*. Rangoon: Immigration and Manpower Department, Ministry of Home Affairs.
- (9) Grantham, S and Lat, Maung. 1956. *Burma Gazetteer: Akyab District, Volume (B)*. Rangoon: Government Press.
- (10) Forchhammer, Emil. 1892. *Papers on Subjects Relating to the Archaeology of Burma: A Report on the History of Arakan*. Rangoon: Government Press.
- Irwin, Anthony. 1945. *Burmese Outpost (Memoirs of a British Officer who fought in Arakan with the Arakanese V Forces during the Second World War)*. London: Collins.
- Myanma-Alin Daily*, September 25, 1945. Rangoon: Myanmaralin Press.
- Owen, Frank. 1946. *The Campaigns in Burma*. London: His Majesty Stationary Office.
- Phayre, Arthur. 1841. "Account of Arakan." *Journal of the Asiatic Society*, 10: 629 – 712.
- (19) Smart, R.B. 1957. *Burma gazetteer: Akyab District, Volume (A)*. Rangoon: Government Press.
- (20) Talish, Shihabuddin. 1907. "The Frengi Pirates of Chatagaon." Jadunath Sakar (tr.). *Journal Asiatic Society of Bengal* (3): 419-425
- (21) Tha Gyaw, Bonebauk. 1971. *Tawhlanyay-khayeway (On the Road to Revolution)*. Rangoon: Thandar Aung Sarpay
- (22) Walker, H.B. 1891. "Journey on the Ann Pass." *Records of the Intelligence Department*. Rangoon: Government Press

### **Secondary Sources**

- (1) Ba Tha. 1959. "Shah Shuja in Arakan." *The Guardian Magazine*, 6(9): 26-28
- (2) ----- 1960. "Rowengyas in Arakan." *The Guardian Magazine*, 7(5): 33-36
- (3) Charney, Michael W. 1999. *Where Jambudipa and Islamdom Converged: Religious Change and the Emergence of Buddhist Communalism in Early*

*Modern Arakan (Fifteenth to Nineteenth Centuries)*. PhD Dissertation. Ann Arbor: University of Michigan  
(4) Charter, Langhan. 1938. "The Archives of Arakanese Families," *Journal of Burma Research Society*  
(38):34-38

(5) Christie, Clive J. 1996. *A Modern History of Southeast Asia: Decolonization, Nationalism and Separatism*. London: I. B. Tauris Publishers

(6) Donison, F.S. 1970. *Burma*. London: Ernest Benn

(7) Furnivall, J.S. 1957. *Colonial Policy and Practice*. London: Cambridge University Press.

(8) Gaffar, Abdul. 1951. "The Sudeten Muslims." *The Guardian Daily*, August 20, 1951, Rangoon: Guardian Press.

(9) Khin Gyi Pyaw. 1960. "Who Are the Mujahids in Arakan?" *Rakhine Tazaung Magazine*. Rangoon: Rangoon University Arakanese Culture Association.

(10) Kyaw Zan Tha, U. 1995. "Background of the Rohingya Problem." *Rakhine Tazaung Magazine*. Rangoon: Rangoon University Arakanese Culture Association.

(11) Mya Win. 1992. "If We Appraise the Attempts Made to Sow Enmity against Myanmar Naing-ngan." *Working Peoples' Daily*: January 25, 1992.

(12) Rahman, Fazlur. 1979. *Islam*. Chicago: University of Chicago Press.

(13) Rakhine State People's Council. 1986. *Pyinay-phyitsin-thamaing* (Chronological Records of Arakan State) A type-written Manuscript for circulation. Akyab (Sittwe).

(14) Rahman, Fazlur. 1979. *Islam*. Chicago: University of Chicago Press.

(15) Razzaq, Abdur & Haque, Mahfuzul. 1995. *A Tale of Refugees: Rohingyas in Bangladesh*. Dhaka: Center for Human Rights.

(16) Yeagar, Moshe. 1972. *The Muslims of Burma: A Study of Minority Group*. Wiesbaden.

# ဦးရွှေဇံ

## ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ဝင်ရောက်လာကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များနှင့်ပတ်သက်သည့်

### လေ့လာချက်

#### နိဒါန်း ၁။

"ရိုဟင်ဂျာ" ဆိုသည့် စကားလုံးကို ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးမတိုင်မီက လုံးဝမကြားဖူးကြပါ။ ကြားဖူးရန်လည်း အကြောင်းမရှိနိုင်ပါ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် မြန်မာနိုင်ငံ(သို့မဟုတ်- အတိအကျပြော ရလျှင် ယခင်ရခိုင်တိုင်း၊ ယခုရခိုင်ပြည်နယ်တွင် မှီတင်းနေထိုင်ကြသော လူမျိုးစုများအထဲတွင် "ရိုဟင်ဂျာ" ဟူသော လူမျိုးမရှိ၍ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် မရှိသောလူမျိုးကို အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက် များကိုလည်း အငြင်းပွားရန်မလိုပါ။

၂။ ဤနေရာတွင် အလျဉ်းသင့်၍ စာရေးသူ၏ကိုယ်တွေ့အတွေ့အကြုံတရပ်ကို တင်ပြလိုပါသည်။ စာရေးသူသည် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးပြီးဆုံးပြီးနောက် ၁၉၅၃ ခုနှစ်တွင် စစ်တွေခရိုင်ကို ပထမဆုံး အကြိမ် သန်းခေါင်စာရင်းကောက်ယူရန် တာဝန်ယူရသည့် သန်းခေါင်စာရင်း အရာရှိဖြစ်ပါသည်။ ထိုစဉ်က စစ်တွေခရိုင်ဝန်မှာ ဦးဦးကျော်ဇံ (နောင်တွင် BPI ဦးကျော်ဇံဟု နာမည်ကျော်ကြားသူ ဖြစ်ပါသည်။ ခရိုင်အရာရှိမှာ ဦးစံရွှေဖြစ်ပါသည်။ ကျွန်တော်နှင့်အတူ ကျွန်တော်၏လက်ထောက်နှစ်ဦး ဖြစ်သော ဦးဦးခင်မောင်နှင့် ဦးဦးကျော်ဇောတို့သည် ခရိုင်မြေစရင်းရုံးတွင် ရုံးဖွင့်၍ သန်းခေါင်စာရင်း ကောက်ယူရေး အောင်မြင်မှုအတွက် ခရိုင်ဝန် ဦးဦးကျော်ဇံနှင့် ခရိုင်မြေစာရင်းအရာရှိ ဦးစံရွှေတို့၏ အနီးကပ်လမ်းညွှန်မှုကိုခံယူလျက် အစစအရာရာကို တက်ညီလက်ညီ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

၃။ ထိုစဉ်အခါ ရုံးဖွင့်ချိန် နေ့တိုင်းလိုလိုမှာ စစ်တွေရှိ မူဆလင်ကုလားများသည် ရုံးသို့စုရုံးရောက်ရှိ လာကြပြီး လူဦးရေသန်းခေါင်စာရင်း ကောက်ယူရာတွင် ၎င်းတို့ကို လူမျိုးနေရာ၌ "ရခိုင်မူဆလင်" ဟူ၍၎င်း၊ "ရိုဟင်ဂျာ" ဟူ၍၎င်း၊ ထည့်သွင်းပေးပါရန် တောင်းဆိုလာကြပါသည်။ တာဝန်ရှိ သန်းခေါင် စာရင်းအရာရှိတဦးအနေနှင့် Census Code တွင် ဤစကားများသုံးရန် မပါရှိ၍

လက်ခံ၍မရကြောင်း ရှင်းပြသော်လည်းမရဘဲ နေ့စဉ်လိုလိုပင် ရုံးသို့လာရောက် အနှောက်အယှက် ပေးနေကြပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံတွင် သန်းခေါင်စာရင်းကို (၁၉၃၁) ခုနှစ်က နောက်ဆုံး ကောက်ခံရာတွင်လည်း မူဆလင် ကုလားများနှင့် ပါတ်သက်၍ အခက်အခဲများရှိကြောင်း လေ့လာသိရှိရာ ကျွန်တော်အနေနှင့် အကျိုး အကြောင်း အဖြစ်အပျက်များကို သန်းခေါင်စာရင်းမင်းကြီးထံသို့ အစီရင်ခံတင်ပြခဲ့ပါသည်။ သန်းခေါင် စာရင်းမင်းကြီးက သန်းခေါင်စာရင်းကောက်ခံမှု အောင်မြင်ရေးကို ရှေးရှု၍ အဆိုပါကိစ္စနှင့်ပတ်သက်ပြီး ၎င်းတို့ပြောဆိုသည့်အတိုင်း လက်ခံထည့်သွင်းထားရန်အပြင် ထိုသို့ထည့်သွင်းထားခြင်းကို သီးခြား မှတ်သားထားရန် ညွှန်ကြားလာသဖြင့် ၎င်းညွှန်ကြားချက်အတိုင်း လိုက်နာ၍ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

၄။ ဤနေရာမှာ စစ်တွေမြို့နယ်တွင် တွေ့ရှိရသောအတွေ့အကြုံတစ်ခုကို တင်ပြလိုပါသည်။ စစ်တွေ အနောက်ဖက် ပင်လယ်ကမ်းနားတွင် Sultan Mahmood ပိုင် (သန့်ရှင်း အစိုးရလက်ထက်တွင် ကျန်းမာရေးဝန်ကြီးဖြစ်ခဲ့သူ) အုန်းခြံတခြံရှိပါသည်။ ထိုနေရာတွင် မူဆလင်ကုလားများ အစိုင်အခဲနှင့် နေနေကြသည်သာမက တဖက်နိုင်ငံမှဘုတ်များ၊ စက်လှေများဖြင့် အလွယ်တကူ ဝင်ထွက်သွားလာ နိုင်သောနေရာဖြစ်သလို ၎င်းနေရာသို့ မည်သည့်အစိုးရဝန်ထမ်းမျှ ဝင်ရောက်စစ်ဆေးနိုင်ရန် မစွမ်း သောနေရာ ဖြစ်ပါသည်။ မိမိတို့လည်း ဝင်ရောက်နိုင်ခဲ့ခြင်းမရှိပါ။

၅။ (၁၉၅၃) ခုနှစ်၊ စစ်တွေခရိုင် သန်းခေါင်စာရင်းကို ကျောက်တော်မြို့နယ်မှအပ ကျန်မြို့နယ်များတွင် သန်းခေါင်စာရင်း ကောက်ယူရမည့်ဖြစ်သည့်အလျောက် ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့သို့လည်း သွားခဲ့ရပါသည်။ ဤမြို့နယ်များတွင်တွေ့ရသော အတွေ့အကြုံမှာ တဖက်နိုင်ငံဘင်္ဂါလီမျိုးနွယ် (ရခိုင် စကားဟူ၍ မပြောတတ်သူများ)တို့၏ လှုပ်ရှားမှုများမှာ "ဂျမေတူ အူလမာ" ဟူသော ဘာသာရေး အသင်းကဦးဆောင်၍ ဗလီများကိုအခြေပြုကာ အမျိုးမျိုးလှုပ်ရှားနေသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ သန်းခေါင် စာရင်းကောက်ယူရာတွင် အကူအညီပေးရန်ဟု အကြောင်းပြ၍ Enumerator ဝန်ထမ်းတဦးကို ကုလားလေး(၂)ဦးမှ(၄)ဦးအထိတွဲ၍ ထည့်ပေးရန်၊ ထို ဂျမေတူ အူလမာ အသင်းက စိုင်းပြင်းနေ ကြခြင်းကို တွေ့ရပါသည်။ အကြောင်းသော်ကား သန်းခေါင်စာရင်းပုံစံရှိ လူမျိုးနေရာတွင် "ရခိုင်မူဆလင်" သို့မဟုတ် "ရိုဟင်ဂျာ" ဟူ၍ ထည့်သွင်းဖော်ပြစေရန် အတွက်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

၆။ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောတွင် အတွေ့အကြုံနောက်တရပ်မှာကား ဘူးသီးတောင်တွင် ကျနော် တည်းခိုသောနေရာမှာ ကျွန်တော်၏အသိအကျွမ်းဖြစ်သူ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးအရာရှိ အိမ်မှာတည်းခို ခဲ့သည်။ ၎င်းထံမှသိရသည်မှာ တဖက်နိုင်ငံမှမူဆလင်များကို ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောသို့ ဒလဟော လက်ခံသွင်းယူနေကြသည်သာမက ကုလားသူကြီးတဦး၏ ထောက်ခံချက်ပါလျှင်ပင် မြန်မာ နိုင်ငံသားအလွယ်တကူဖြစ်သွားကာ



မဲပေးနိုင်ခွင့်ပင်ရှိလာကြောင်း ဆိုသည်ကိုကြားရရာ ကျွန်တော် အနေဖြင့် လွန်စွာစိတ်မကောင်းဖြစ်သွားသဖြင့် ကျွန်တော်က ဘာဖြစ်လို့ ဒီလိုလုပ်ကြရသလဲဟု မေး ရာ ၎င်းက "မင်းငယ်ပါသေးတယ်ကွာ၊ မင်းဘာမှမသိပါဘူး" ဆိုလာသဖြင့် ကျွန်တော်လည်း ဆက် မပြောတော့ဘဲ စိတ်မကောင်းစွာနှင့်ပင် ငြိမ်နေလိုက်ပါတော့သည်။ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတော၏ မြင်ကွင်းကား ပို၍စိတ်မကောင်းစရာပင်ဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ဟူ၍မတွေ့ရသလောက် ဖြစ်နေပြီဖြစ်ပြီး၊ ရခိုင်စကား၊ မြန်မာစကားပင် မပြောတတ်ကြသော မုတ်ဆိတ်ဖားဖားနှင့် ဘင်္ဂါလီကုလားများကိုသာ နေရာတိုင်းမှာ တွေ့နေရပါသောကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ (ဤကဲ့သို့သော ဘင်္ဂါလီကုလားမျိုးကို သမိုင်း ပညာရှင်အချို့က နှစ်ပေါင်း (၈၀၀၀-၁၀၀၀) လောက်ကပင် ရခိုင်တွင်ရောက်ရှိနေသူများဟု ဆိုနေခြင်း မှာ လွန်စွာပင် အံ့ဩဘွယ်ရာပင် ဖြစ်ပါသည်။

၇။ သန်းခေါင်စာရင်းကောက်ယူသည့်ကာလ (၅)လ ကုန်ဆုံး၍ သန်းခေါင်စာရင်း ရန်ကုန်ရုံးချုပ်သို့ပြန် ရောက်ချိန်မှာ သန်းခေါင်စာရင်းမင်းကြီး ဦးကျော်ခိုင်(IC.S., Retd.)က အထက်ဖော်ပြပါ အဖြစ် အပျက်နှင့်ပတ်သက်၍ စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုတရပ် ပြုလုပ်ရန်နှင့်အစီရင်ခံရန် တာဝန်ဆက်လက်ပေးချက် အရ စစ်တွေမြို့သို့ပြန်သွား၍ စုံစမ်းစစ်ဆေးမှုများကို ပြုလုပ်ခဲ့ပြီးနောက် အစီရင်ခံစာတစ်စောင်ကို ရေးသားတင်ပြခဲ့ပါသည်။

၈။ (၁၉၅၄)ခုနှစ်အစတွင် ကျွန်တော်သည် မြန်မာနိုင်ငံဝန်ထမ်းအကြီးတန်း (B.C.S.,Sr.Br.) အရာရှိ အဖြစ် ရွေးချယ်ခံရ၍ စစ်ကိုင်းတိုင်းသို့ အလုပ်သင်ရန် ပို့လွှတ်ခဲ့သဖြင့် ကျွန်တော်၏ အစီရင်ခံစာနှင့် ပတ်သက်ပြီး မသိခဲ့ရတော့ပါ။ Parliament သို့ အစီရင်ခံ တင်ပြခဲ့ရသည်ဟူ၍သာ မိတ်ဆွေ သန်းခေါင် စာရင်း အရာရှိများက ပြောပြချက်အရသိရပါတော့သည်။

### ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာကြသော

ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များနှင့်ပတ်သက်၍ ပြန်ပြောင်းလေ့လာတင်ပြချက်။

၉။ မူဆလင်များ၏အဆို "ရိုဟင်ဂျာ" ဟူသောအကြောင်းကို ရေးသားတင်ပြသူများသည် British Gazetteer Voll:II and Burma Gazetteer Akyab District Vol(A) by R.B Smart ၏ စာသား ကို ရည်ညွှန်းကိုးကား၍ စတင်ရေးသားကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ၁၉၆၀ ခုနှစ် မေလထုတ် The Guardian Burma's National Magazine တွင် မြန်မာနိုင်ငံသား မူဆလင်စာရေးသူတစ်ဦးက "Roewngyas in Arakan" ခေါင်းစဉ်ဖြင့် ဆောင်းပါးတစ်စောင် ရေးသားရာတွင်လည်း "about 788 A.D Mahataing Chandra ascended the throne of Wethali founded a new city on the state of the old Ramawady and died after a reign of twenty two years. During this reign several merchant ships were wrecked on Ramree Island and the crews, said to have been Muslin called Arabs or Moors, were sent to Arakan proper that is, Wethali and settled in villages."

၁၀။ ၎င်းစာရေးသူက ဆက်လက်ရေးသားသည်မှာ "They intermarried and intermixed with the indigenous races who claimed their religion and become Muslims." They built Mosques and started missionary works. Islam became powerful in Arakan since then".

၁၁။ စစ်တွေ Ggazetteer ကိုရေးသားသူ R.B Smart မှာ အုပ်ချုပ်ရေးသမားတစ်ဦး ဖြစ်သလို ၎င်း၏ နောင်တော်ဆရာကြီး Lieut-General Sir Arthur P.Phayre မှာ စစ်ဗိုလ်အုပ်ချုပ်ရေးသမား တစ်ဦး ဖြစ်ပါသည်။ ဝေသာလီခေတ်ကို ထူထောင်သော အဟာတိုင်းစန္ဒြ၏ စတင်သင်္ကာဇာနှင့် နန်းသက်ကို အေဒီ(၇၈၈) ဟုဖန်တီးသတ်မှတ်ခဲ့သူမှာ ယင်းပုဂ္ဂိုလ်ကြီးပင်ဖြစ်ပါသည်။ (Phayre ၏ ကောင်းမှုကြောင့် ယနေ့တိုင် ရခိုင်ရာဇဝင် ခရစ်သက္ကရာဇ် သတ်မှတ်ချက်မှာ ကမောက်ကမဖြစ်နေပါသည်။)

၁၂။ ဤကဲ့သို့ဖြစ်ပေါ်လာရသည့်အကြောင်းကို နောက်ဆက်တွဲ(က)တွင်ရှုပါ။ စင်စစ် ဝေသာလီခေတ် ကို စတင်ခဲ့သောအချိန်မှာ (၈)ရာစုမဟုတ်ဘဲ (၄) ရာစုသာ ဖြစ်ပါသည်။ Phayre အနေဖြင့် ရခိုင် ရာဇဝင်ကို ရေးသားဖော်ပြသည့်(၁၈၈၃) ခု အချိန်အခါက ဝေသာလီခေတ်ကို ဇယား(၃)ခုဖြင့် ဖော်ပြ ထားသည့် အာနန္ဒစန္ဒြကျောက်စာကို သိရှိပုံမရသေးပါ။

၁၃။ ကျွန်ုပ်တို့လေ့လာချက်အရ ရခိုင်ရာဇဝင်ပါ ဝေသာလီမင်းဆက်နှင့် ကျောက်စာပါ ဝေသာလီ မင်းဆက်တို့မှာ တခြားစီမဟုတ်ဘဲ အတူတူပင်ဖြစ်ကြောင်း သိလာရရာ၊ ဝေသာလီကျောက်လှေကား ကို စတင်တည်ထောင်ခဲ့သူမှာ မဟာတိုင်းစန္ဒြ(ခေါ်)ဒွင်းစန္ဒြဖြစ်ပြီး စတင်ချိန်မှာ (၄)ရာစုဖြစ်ပါသည်။

၁၄။ R.B Smart ပြောလိုသည့်သဘောမှာ၊ အဆိုပါသင်္ဘောပျက်၍ ရောက်လာသည့်အချိန်မှာ ဝေသာလီကို စတင်တည်ထောင်သည့် အချိန်အဖြစ် ပြောဆိုလိုခြင်းဖြစ်ရာ ဤသို့သာဆိုပါလျှင် (၄)ရာ စုကပင် ဖြစ်ပါမည်။

၁၅။ တမန်တော် မိုဟမ္မဒ်သည် ခရစ်သက္ကရာဇ် (၅၇၁) ခုနှစ်၊ ဧပြီလ (၂၀) ရက်၊ အာရေဗျပြည် မက္ကာမြို့၌ ဖွားမြင်ခဲ့သည်ဟု မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်းအတွဲ(၉)၊ စာမျက်နှာ(၁၃၂)တွင်ဖတ်ရှုရရာ ဝေသာလီ စတင်ချိန်ထက် (၂)ရာစုခန့် နောက်ကျနေသေးသည်ကို တွေ့ရသည့်အတွက် တမန်တော် မဟာမ္မဒ် မမွေးမီ နှစ်ပေါင်း (၂၀၀)ခန့်ကပင် ရခိုင်သို့ မူဆလင်ဘာသာ ကြိုတင်ရောက်နှင့်ပြီး သဘောမျိုး ဖြစ်နေပါသည်။ ယုတ္တိတန်၏ မတန်၏ကို စာရှုသူတို့ချင့်ချိန်ကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ထိုစာရေးသူမှာ ဆင်ခြင် မဲ့ပြီး မူဆလင်နိုင်ငံဖြစ်လိုသည့် ဆန္ဒစောလျက်ရှိသည်ကို သိရှိနိုင်ပါသည်။

၁၆။ ဤကဲ့သို့ မဟုတ်မဟတ်လို့ ဆော်မှုကြောင့် R.S.O, A.R.I.F, R.P.F, R.L.O, I.M.A စသည့် တရားမဝင်အသင်းများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီးနှစ်ပေါင်း (၂၅၀၀)ကျော်ကပင် ဗုဒ္ဓဘာသာကို အထွတ်အ မြတ်ထား၍ ယုံကြည်ကိုးကွယ်လာခဲ့ကြသော ရခိုင်ပြည်၊ အမျိုးသီလနှစ်ဌာနကို စောင့်ထိမ်းရိုသေခဲ့ သော ရခိုင်လူမျိုးနှင့် ရခိုင်ပြည်နယ်သည် အစွန်းရောက်ဘာသာရေး အယူသီးတချို့တို့ သစ္စာမဲ့စွာ သမိုင်းအမှန်ကိုပြောင်းပြန်လှန်၍ ရေးသားမှုကြောင့် နိုင်ငံသားမဟုတ်သူများနှင့် ဧည့်နိုင်ငံသားများက ပူးပေါင်းရန်ဖြစ်လာပြီး ဟန်ရေးပြလာကြသည်အထိ ဖြစ်လာသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ ဤပြဿနာ သည် ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတော၊ စစ်တွေ စသည့် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း၌သာ ရပ်နေမည်ကားမဟုတ်ပါ။

ရခိုင်ရိုးမကိုကျော်၍ ရှမ်းပြည်နယ်၊ ကချင်ပြည်နယ်၊ ကရင်ပြည်နယ်၊ ကယားပြည်နယ်၊ မွန်ပြည်နယ်သာမက တရုတ်ပြည်ယူနန်နယ်စပ်၊ ယိုးဒယားနယ်စပ်အထိ ထိုးဖောက်၍ ရောက်နေကြ ပေပြီ။ ဗုဒ္ဓဘာသာ၊ ရခိုင်အမျိုးသမီးများနှင့် ဘင်္ဂလီကုလားများ intermarriage ပြုမှုများ ယနေ့အထိ မရှိသလောက်ဟု ဆိုနိုင်သော်လည်း ဗဟုသုတနည်းပါးသော အချို့ရှမ်းအမျိုးသမီးများ၊ ကချင်အမျိုး သမီးများ၊ ကရင်အမျိုးသမီးများက ဘင်္ဂလီမူဆလင်ကုလားများကို ရခိုင်လူမျိုးအထင်ဖြင့်လက်ခံ ပေါင်းဖက်နေကြကာ မူဆလင်ဦးရေကို လျင်မြန်စွာပြန့်ပွားလျက်ရှိနေကြကြောင်းကို သိလာရ၍ အထူး ပင် စိုးရိမ်ဖွယ်ရာဖြစ်ပါတော့သည်။

ဤဇာတ်လမ်းဖြစ်ပေါ်လာပုံကို တင်ပြရမည်ဆိုပါလျှင် ရခိုင်သမိုင်းအစကပင် စတင်မှသာဖြစ်ပါလိမ့် မည်။ ထို့ကြောင့် စာရှုသူများ သဘောပေါက်လွယ်အောင် အပိုင်း(၅)ပိုင်းခွဲ၍ အကျဉ်းတင်ပြလိုပါ သည်။

**အပိုင်း (၁)**

**မြောက်ဦးမတိုင်မီနှင့် မြောက်ဦးခေတ် ရခိုင်ပြည်**

၁၇။ ယနေ့ရခိုင်ပြည်နယ်သည် မြန်မာနိုင်ငံ၏အနောက်ဖက်ရှိ ရခိုင်ရိုးမတောင်တန်းနှင့် ဘင်္ဂလား ပင်လယ်အော်အကြား ကမ်းမြောင်ဒေသဖြစ်ပါသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းမှာ ရခိုင်ရိုးမတောင် တန်းမှ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်အတွင်းသို့ စီးဆင်းသောမြစ်များရှိသည့်အနက် နတ်မြစ်(နပ်ဖ်ရေပါ) သည် တဖက်နိုင်ငံဖြစ်သော အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်၊ ယခုအခါ ဘင်္ဂလားဒေ့(ရှ်) နိုင်ငံနှင့် ရခိုင်ပြည်နယ်တို့၏ နယ်နိမိတ်မျဉ်းကြောင်းအဖြစ် တည်ရှိနေပါသည်။

၁၈။ ပါမောက္ခ-လနာယဂျီမင် အဆိုအရ ရှေးလွန်လေပြီးသော အချိန်ကာလများက အိန္ဒိယနိုင်ငံသည် တောင်အာဖရိကတိုက်ကြီး၊ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုဖြစ်ကြောင်း၊ နောင်နှစ်ပေါင်း ရာထောင်များစွာကြာ သောအခါ ထိုတိုက်ကြီးမှ ကျွန်းကြီးများခွဲထွက်ပေါက်ပွားလာရာတွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံသည် ကျွန်းကြီးတစ် ခုဖြစ်ကာ မျောလာခဲ့ပြီး ယခုဖြစ်ပေါ်သည့် အာရှတိုက်နှင့် ပေါင်းစည်းလာခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြောင်း၊ အာရှ တိုက်နှင့်

တကြိမ်ကအဆက်အစပ်မရှိခဲ့ကြောင်းနှင့် အာရုတိုက်၏ မြေပြင်များနှင့်တောင်တန်းကြီးများ  
ခြားထားတည်ရှိနေကြောင်း ရေးသားဖော်ပြထားပါသည်။

၁၉။ အိန္ဒိယနိုင်ငံရှိ သစ်ပင်၊ တိရိစ္ဆာန် အစရှိသည်တို့မှာလည်း မဒါဂါးစကားကျွန်း၌ ရှိသည်များနှင့်  
တူညီကြောင်း၊ လူမျိုးအများစုမှာလည်း အရှေ့အလယ်ပိုင်းဒေသမှ ထိုးဖောက်  
ဝင်ရောက်လာကြသော အေရိယန်၊ အင်ဒိုအေရိယန်မျိုးနွယ်စုတို့မှ  
ဆင်းသက်ပေါက်ဖွားလာကြကြောင်းကို ဆက်လက်ရေး သားဖော်ပြထားပါသည်။

၂၀။ သို့ဖြစ်ပါလျှင်နှင့် အိန္ဒိယနွယ်ဖွား-ဘင်္ဂလီမူဆလင်များက ၎င်းတို့သည် ရခိုင်ပြည်နယ်သို့  
ဦးစွာ ရောက်ရှိ အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့လေဟန်၊ ရခိုင်လူမျိုးများက နောက်မှရောက်ရှိလာပြီး  
၎င်းတို့နှင့် နေထိုင်ကြကြောင်းနှင့် ၎င်းတို့သည် ပါရှား-အာရပ်နွယ်ဖွား - မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်-  
ရိုဟင်ဂျာ ဆိုသူများ ဖြစ်ကြပါသည်ဟု ကြွေးကြော်ပြောဆိုကြသည်ကို ကြားသိနေရပါသည်။

၂၁။ ရှေးပဝေသဏီကပင် ရခိုင်လူမျိုးတို့သည် ကိုယ့်ထီး၊ ကိုယ့်နန်းနှင့် ကာလရှည်ကြာစွာ  
နေထိုင်ခဲ့ သောလူမျိုးများ ဖြစ်ပါသည်။ ပထမဓညဝတီကို ဘီစီ(၃၂၈၇) ခုနှစ်တွင်၎င်း၊  
ဒုတိယဓညဝတီမြို့ ကို ဘီစီ (၁၄၆၉) ခုတွင်၎င်း၊ တတိယဓညဝတီကို  
စန္ဒသူရိယမင်းလက်ထက်တွင်၎င်း၊ မင်းနေပြည် အဖြစ် တည်ရှိခဲ့ပါသည်။ ဤမင်း၏နန်းသက်  
(၂၆)နှစ် ဘီစီ (၅၁၇)ခုတွင် (Vikram Sambat Calender date ) အလို ဗုဒ္ဓရှင်တော်မြတ်ဘုရားသည်  
ရခိုင်ပြည်သို့ ကြွရောက်လာခဲ့သည်မှအစ ဗုဒ္ဓသာသနာထွန်း ကားခဲ့သည်ကို  
အထောက်အထားများမှ သိရှိနိုင်ပါသည်။

၂၂။ ကမ္ဘာ့ဘာသာကြီးများဖြစ်သော ဗုဒ္ဓဘာသာ၊ ခရစ်ယန်ဘာသာနှင့် မဟာမေဒင် စသည့် ဘာ  
သာကြီးသုံးခုတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာသည် ခရစ်တော်မပေါ်ပေါက်မီ ဘီစီ (၆) ရာစုမှာ စတင်ခဲ့ပါသည်။  
မဟာမေဒင်ဘာသာသည် ခရစ်တော်ပေါ်ပေါက်ပြီးနောက် အေဒီ (၆) ရာစု ၁ မှာ  
အရှေ့အလယ်ပိုင်း ဒေသတွင် စတင်ခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။ အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင်  
မဟာမေဒင်ဘာသာဝင် မူဆလင်များ သည် ဆင်း(ဒ်)ဒေသသို့ အေဒီ(၇)ရာစုတွင်  
စတင်ထိုးဖောက်ဝင်ရောက်ခဲ့ပြီး ဟိန္ဒူဘာသာဝင် များနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များအား  
အဓမ္မမူဆလင်များအဖြစ် ပြောင်းလဲခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

၂၃။ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် သူရိယမင်းဆက်မှ စန္ဒြားမင်းဆက်ကိုထူထောင်ပြီး မင်းနေပြည်ကို  
ဓညဝတီမှ ဝေသာလီသို့ အေဒီ-၃၂၇-၂ ပြုပြင် (၃၆၄) တွင် ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ပါသည်။  
ဝေသာလီမင်းများလက်ထက် တွင် ကုန်သွယ်မှုတိုးတက်ခဲ့သည့်အတိုင်း ရွှေဒဂါး၊ ငွေဒဂါးစသည်တို့  
ခတ်နိုင်ခဲ့ကြောင်း တွေ့ရပါသည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာသည်လည်း ထွန်းကားပြန့်ပွားလာကြောင်းကို စေတီ၊  
ပုထိုး၊ ကျောင်းကန်၊ ဘုရားများ ဆောက်လုပ်လှူဒါန်းကြသည့်  
အထောက်အထားများတွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ ၃

၂၄။ ဝေသာလီကိုစတင်တည်ထောင်သည့် အေဒီ(၄)ရာစုမှ အေဒီ(၇)ရာစုကုန်အထိ  
စည်ပင်ဝပြောခဲ့ သည်ဖြစ်ရာ အရှေ့အလယ်ပိုင်းဒေသမှ အာရပ်နှင့်ပါရှားကုန်သည်များ

သင်္ဘောဖြင့် ကူးသန်းသွား လာမှုများရှိခဲ့ပါသည်။ ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်သည် လှိုင်းလေပြင်းထန်တတ်သည်ကတကြောင်း၊ ပင် လယ်ဒါးပြများ တိုက်ခိုက်မှုရှိသည်ကတကြောင်းတို့ကြောင့် သင်္ဘောပျက်လှေတို့မှ အသက်မသေဘဲ ရခိုင်ကမ်းခြေသို့ ရောက်ရှိလာကြသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင် သင်္ဘောသားများကို အေဒီ (၇၈၈)၄ ခုတွင် ဝေသာလီရခိုင်ဘုရင်များက သနားကြင်နာစိတ်ဖြင့် ကျေးရွာများတွင် နေရာချပေးထားကာ နေထိုင်စေခဲ့ကြောင်းကို A.P Phayre နှင့် R.B Smart တို့ကဆိုပါသည်။ ဤကိစ္စများမှားယွင်းနေ ကြောင်း နိဒါန်းပိုင်းတွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီး ဖြစ်ပါသည်။

၁။ ဗိုဟမ္မဒ်သခင်သည် ၁ရစ်(၅၇၁) ခုနှစ်၊ ဧပြီလ(၂၀)ရက်၊ တနင်္လာနေ့တွင် အာရေဗျပြည်၊ မက္ကာမြို့၌ မွားမြင်ခဲ့သည်။ (မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း၊ အတွဲ(၉)၊ စာ (၁၃၂)

၂။ Virkam Sambart Calender Dates အလိုအရ AD ၃၆၄ ဖြစ်ပါသည်။ Dr.Sinnear အလိုအရ AD ၃၇၀ ဖြစ်ပါသည်။

၃။ ဝေသာလီတူးဖော်မှုကို ဦးဆောင်ခဲ့သူ ရှေးဟောင်းသုတေသနဌာနမှ ဦးညွန့်ဟန်က ဝေသာလီသည် အေဒီ-၄ ရာစုမှ ၉ ရာစု အတွင်း ထွန်းကားခဲ့ကြောင်း ထောက်ခံခဲ့ပါသည်။

၄။ အေဒီ-၇၈၈ ဆိုသည်မှာ Sr.Arthur P.Phayre ၏ History of Burma စာအုပ်အဆိုအရ ဝေသာလီခေတ် စတင်ချိန်ဖြစ်ကြောင်း အယူအဆအမှားကို လိုက်နာခဲ့ခြင်းကြောင့် ဖြစ်ပါသည်။ ဤသို့ဖြစ်လာသည်မှာလည်း လုံးတော်အဖွဲ့နှင့် ရာလမာယုတို့က ရှေးသက္ကရာဇ် ၈၆၄၅ ကို ၂ ကြွင်းထား၍ ဖြိုယူပြီး အဟာသက္ကရာဇ်စတင်ချိန်ကို Phayre က၎င်းအချိန်မှာ ဘီစီပြီးဆုံး၍ အေဒီ (၁ ) ကစသည်ဟူ၍ စန္ဒာသူရိယ သက္ကရာဇ် အေဒီ-၁၄၆ ဟုယူလာကာ တတိယညဝတီ ကုန်ဆုံးချိန်မှာ အေဒီ-၇၈၈ ဖြစ်လာပြီး ဝေသာလီကို အဟာတိုင်းစန္ဒမင်းစတင်ချိန်ဟူ၍ မှားယွင်းစွာဖော်ပြခဲ့ခြင်းကြောင့်ဖြစ်ပါသည်။ စင်စစ် စန္ဒသူရိယ နန်းတက်နှစ်မှာ အေဒီ-၁၄၆ မဟုတ်ဘဲ ဘီစီ-၅၄၂သာဖြစ်ပါသည်။ နှစ်ပေါင်း(၆၈၈) ကွာဟနေပါသည်။ ဝေသာလီကိုစတင်ချိန်မှာ (၈) ရာစုမဟုတ်ဘဲ(၄) ရာစု သာဖြစ်ပါသည်။ အစ္စလန်ဘာသာကိုကိုးကွယ်မှုစတင်ချိန်မှာ (၆) ရာစုသာဖြစ်ပေရာ အဆိုပါ R. B Smart ၏အရေးအသား အရ ဆိုပါလျှင် မဟာမ္မဒ်မပေါ်ခင် နှစ်ပေါင်း (၂၀၀)ခန့်ကပင် ရခိုင်သို့ အစ္စလာမ်ဘာသာ ကြိုတင်ရောက်လာသည်သဘောဖြစ်နေပေရာ ထိုသို့ဖြစ်နေခြင်းသည် လုံးဝယုတ္တိမတန်ကြောင်းမှာ ရှင်းနေပါသည်။ ဤအချက်ကို မည်ကဲ့သို့မှ လက်ခံနိုင်ဖွယ်မရှိပါ။

၂၅။ အကယ်၍သာ ရခိုင်ပြည်နယ်သို့ စတင်ရောက်ရှိလာသူ အာရပ်ပါရှားနွယ်ဖွား နိုင်ငံခြားသား များမှာ ထိုသင်္ဘောပျက်၊ လှေပျက်တို့မှ အသက်မသေဘဲ ကမ်းကိုရောက်လာကြသူများ ဖြစ်ကြသည်ဟု ယူဆမည်ဆိုလျှင်လည်း အရေအတွက်အားဖြင့် များလှသည်မဟုတ်ပါ။ သမိုင်းကြောင်းကို လေ့လာချက်အရ သိရသည်မှာ (၈)ရာစုအချိန်သည် ဝေသာလီအင်အားချိန့်ချိန် ဖြစ်ပါသည်။ အေဒီ(၇၇၆)တွင် ဝေသာလီကို ပျူတို့ကတကြိမ်၊ အေဒီ(၇၉၄)တွင် ရှမ်း ( Sung) တို့ကတကြိမ် ဝင်ရောက် တိုက်ခိုက်ဖျက်ဆီးကြသဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်များသည် ၁ စမွဝက်သို့ ရွှေ့ပြောင်း၍ မင်းနေပြည်တော်ပြု လုပ်ခဲ့ပါသည်။ ထို့နောက် အေဒီ (၈၁၈) တွင် လေးမြို့ဟု ပေါ်ထွန်းခဲ့ပါသည်။

၂၆။ ဤခေတ်တွင် ရခိုင်ပြည်၌ ဗုဒ္ဓဘာသာထွန်းကားပြန့်ပွားသကဲ့သို့ အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင်လည်း ဗုဒ္ဓဘာ သာထွန်းကားပြန့်ပွားလျက်ရှိပါသည်။ အေဒီ (၉) ရာစုအလယ်ပိုင်းတွင်လည်း ပါရှားနှင့် ဒါကစ္စတန် တို့မှ မူဆလင်စစ်ဗိုလ်ချုပ်များက အာဖဂန်နစ္စတန်မှ စတင်ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်လာကြသဖြင့် ဗုဒ္ဓဘာ သာဘုရင်များနှင့် ဟိန္ဒူဘုရင်များသည် တဖြည်းဖြည်း အိန္ဒိယပြည်တွင်းသို့ ဆုတ်ခွာလာခဲ့ကြပါသည်။ အထူးအားဖြင့် မူဆလင်ဘုရင်

မာမုတ်ဆိုသူလက်ထက်တွင် ဂျီဟဒ်(ခေါ်) ဘာသာရေးစစ်ပွဲဆင်နွှဲကာ ဗုဒ္ဓဘာသာနှင့် ဟိန္ဒူများအား မူဆလင်ဘာသာဝင်များအဖြစ် အတင်းသွတ်သွင်းခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရပါ သည်။

၂၇။ ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့်ဆက်စပ်လျက်ရှိသော ဘင်္ဂလားပြည်နယ်တွင် ပါလမင်းဆက်များကြောင့် ဗုဒ္ဓ ဘာသာမှာ အေဒီ (၁၁) ရာစုတိုင် စည်ပင်ထွန်းကားလျက်ရှိခဲ့ပါသည်။ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်တွင် ဗုဒ္ဓ ဘာသာသည် နှစ်ပေါင်း(၄၀၀)ကျော်ကြာ တည်ရှိခဲ့ပြီး ပါလမင်းဆက်နောက်တက်လာသည့် စေတနာ မင်းဆက် ဟိန္ဒူခေတ်တွင် ဟိန္ဒူဘုရင်များကကြီးစိုးလာခဲ့ကြသည်မှာ မူဆလင်များဝင်ရောက်လာ သည့် အေဒီ (၁၂) ရာစုတိုင်အောင်ဖြစ်ပါသည်။

၂၈။ ရခိုင်ပြည်သည် အေဒီ (၁၁)ရာစုတွင် နိုင်ငံအတွင်း မငြိမ်မသက်မှုများ ပေါ်ပေါက်ကာ နန်းလုမှု များဖြစ်ပွားမှုကြောင့် နန်းရိုးမင်းသည် ၂ ပုဂံပြည်တွင် သွားရောက်ခိုလှုံခဲ့ပါသည်။ အေဒီ (၁၁၀၃) ခု တွင် ပုဂံအလောင်းစည်သူမင်း အကူအညီဖြင့် ရခိုင်နန်းရိုး၊ လင်္ကျီမင်း နန်းမင်းသည် နန်းရလာပြန်ပါ သည်။ ရခိုင်ဘုရင်နန်းစိုက်မြို့များမှာ အေဒီ(၁၁)ရာစုတွင် ပရိန၊ (၁၁၆၃) ခုနှစ်တွင် နေရဇ္ဇရာတွင် တောင်ငူတို့ ဖြစ်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

၁။ စူဠစန္ဒြနှင့်စန္ဒာဒေဝီတို့၏သား စောရွှေလူးခေါ်မောင်ငတို့သည် နန်းစိုက်ရာမြို့ စမွဝက်သို့ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ပါသည်။

၂။ မင်းရဲဘယ၊ မိဘုရားပေါက်ညိုမနှင့် သားလင်္ကျီမင်းနန်တို့ ကျန်းစစ်သားမင်းလက်ထက်တွင် ခိုလှုံခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါ သည်။

၂၉။ အေဒီ (၁၁) ရာစုတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာထွန်းလျက်ရှိသော အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် ဘင်္ဂလားပြည်နယ်၊ မြန်မာနိုင်ငံ ပုဂံတို့နှင့်သာ ကူးလူးဆက်ဆံ ထိတွေ့တိုက်ခိုက်မှုများ ရှိသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ မဟာ မေဒင်ဘာသာကိုးကွယ်သူ မူဆလင်များနှင့် ထိတွေ့မှုရှိသည်မှာ သင်္ဘောပျက်၊ လှေပျက်တို့မှ သောင် တင်ရောက်ရှိလာကြသော သင်္ဘောသားများနှင့် ကုန်ကူးရောင်းဝယ်ယင်း ရောက်ရှိနေထိုင်ကြသော ကုန်သည်စသည့် အနည်းငယ်မျှသောဦးရေလောက်သာ ရခိုင်ပြည်တွင်ရှိကြကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

၃၀။ အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် မဟာမေဒင်ကိုးကွယ်သူ မူဆလင်များသည် အေဒီ (၈) ရာစုအစဦးပိုင်းမှစတင် ကာ ဟိန္ဒူနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာဘုရင်များ အုပ်စိုးသည့် ပြည်နယ်များသို့ ထိုးဖောက်ဝင်ရောက် တိုက်ခိုက် လွှမ်းမိုးလာခဲ့ရာ အနောက်ပိုင်းဒေသများမှသည် အရှေ့ပိုင်းဒေသဖြစ်သော ဘင်္ဂလားပြည်နယ်သို့ အေဒီ (၁၂) ရာစုတွင်ချဉ်းကပ်ဝင်ရောက်လာခဲ့သည်။ သို့ဖြင့် ရခိုင်ဘုရင်များနှင့် မူဆလင်ဘုရင်များ ထိတွေ့မှုရှိလာသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၃၁။ အေဒီ(၁၂၅၀)ခုနှစ်၌ လောင်းကြက်မြို့တော်တွင် ရခိုင်ဘုရင် အလောမာဖြူကစတင်၍ စိုးစံခဲ့ ပါသည်။ လောင်းကြက်မြို့တော်တွင် ရခိုင်အင်အားပြန်လည်ဦးမော့လာခဲ့ပြန်ရာ အထူးသဖြင့် မင်းထီး လက်ထက်(အေဒီ-၁၂၈၃-၁၃၈၉)တွင် အဖက်ဖက်မှ တိုးတက်ခဲ့ပါသည်။ ဤမင်းလက်ထက်မှာ မင်းဆရာ သာသနာပိုင်ဆရာတော် အသျှင်မြတ်သီရိ ဓမ္မရာဇာဂုရု ကိုယ်တော်တိုင် ကြပ်မတ်လျက် ပျက်စီးယိုယွင်းနေသော ဗုဒ္ဓဂါယာမဟာဗောဓိစေတီတော်ကို ကောဇာသတ္တရာဇ် (၆၇၅)ခု၊ ပြာသိုလ ဆန်း(၁၀)ရက်၊ သောကြာနေ့မှ အစပြု၍ (၆၆၀)ပြည့်

တန်ဆောင်မုန်းလဆန်း(၈)ရက် တနင်္ဂနွေသို့ တိုင်အောင်(၃)နှစ်ခန့် ရှေးမူမပျက် ပြုပြင်တော်မူခဲ့သည်။ စေတီတော်မွမ်းမံပြုပြင်သော သက္ကရာဇ် သည် ဘုရင်မင်းထီးနန်းတက်၍ (၁၂) နှစ်မြောက်သော နှစ်ပေတည်း။ မှတ်တမ်းကျောက်စာကိုလည်း ဗုဒ္ဓဂါယာတွင် ရေးထိုးထားလေသည်။

ဘုရင်မင်းထီးကောင်းမူတော်ဖြစ်သော တိဿဘုရားဆင်းတုတော်ကို လောင်းကြက်မြို့ဟောင်း တစ် နေရာတွင် တည်ထားကိုးကွယ်ထားသည်ကို ယနေ့တိုင်ဖူးတွေ့မြင်နိုင်ပါသည်။

ရခိုင်ဘုရင်တို့၏ သြဇာ အာဏာသည် စစ်တကောင်း၊ ဘင်္ဂါ (၁၂)မြို့ အပါအဝင် ပြန့်နှံ့တည်ရှိခဲ့ပါသည်။ အေဒီ (၁၄၀၄)တွင် နန်းတက်သည့် မင်းထီး၏မြစ်တော် မင်းစောမွန်လက်ထက်တွင် ရခိုင်နိုင်ငံရေး ရှုပ်ထွေးလာကာ ပုန်ကန်သူများက အင်းဝဘုရင်အကူအညီရယူတိုက်ခိုက်သဖြင့် မင်းစောမွန်သည် ဘင်္ဂါလားနယ်ရှိ ဂါဝါနယ်သို့ တိမ်းရှောင်သွားရလေသည်။

၃၂။ မြန်မာနိုင်ငံတွင် အင်းဝဘုရင်က ရခိုင်ဘုရင်ကို ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်သကဲ့သို့ အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် လည်း မင်းစောမွန်ခိုလှုံနေစဉ် ဘင်္ဂါလားပြည်နယ်ကို စူလတန်အိဘရာဟင်က ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက် ခဲ့ရာ မင်းစောမွန်က ကူညီတိုက်ခိုက်ပေးခဲ့သဖြင့် ဘင်္ဂါလားဘုရင်က ကျေးဇူးတင်ပြီး မင်းစောမွန်အား ရခိုင်ဘုရင်အဖြစ် ပြန်လည်ရရှိရန် ကူညီခဲ့ပါသည်။ မင်းစောမွန်သည် လောင်းကြက်မြို့တော်တွင် (၂) နှစ်ခန့်နန်းစံပြီးနောက် အေဒီ (၁၄၃၀) မြောက်ဦးမြို့တော်ကို ပြောင်းရွှေ့တည်ထောင်၍ ရခိုင်ဘုရင်များ စိုးစံနေထိုင်သွားကြသည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

၃၃။ ရခိုင်တို့တွင် မြောက်ဦးခေတ်သည် အေဒီ(၁၇၈၅)အထိ နှစ်ပေါင်း(၃၅၀)ကျော်မျှ ကြာခဲ့ပါသည်။ ဤခေတ်သည် ရခိုင်တို့ အထွဋ်အထိပ်ရောက်ခဲ့ကြသော ခေတ်ကာလဖြစ်ပါသည်။ အထူးအားဖြင့် မင်းရာဇာကြီး(၁၅၉၃-၁၆၁၂)လက်ထက်တွင် ရခိုင်နယ်နမိတ်သည် အနောက်မြောက်ဘက် ဒါကာနှင့် ဘင်္ဂါလားမြစ်ဝကျွန်းပေါ် ကမ်းခြေဒေသမှ အရှေ့တောင်ဖက် မော်လမြိုင်ကမ်းရိုးတမ်းအထိ ကျယ်ပြန့် ခဲ့ပါသည်။ စစ်ရေးတွင်အင်အားကြီးမားခဲ့သည့်အတိုင်း ခြေလျင်တပ်၊ ဆင်တပ်၊ အမြောက်တပ်၊ စစ်လှေ တပ် စသည်တို့နှင့် ပေါ်တူဂီ၊ ယိုးဒယား ၊ ဂျပန်၊ မွန်၊ မြန်မာ၊ ဘင်္ဂါလားနှင့် မဂိုစစ်သားများကို ငှားရမ်း အသုံးပြုခဲ့သည်ကို တွေ့ ရပါသည်။

၃၄။ ဤမြောက်ဦးခေတ်တွင် မူဆလင်များနှင့် ထိတွေ့မှုမှာလည်း များပြားလာပါသည်။ မြောက်ဦးမြို့ တည် မင်းစောမွန် ဘင်္ဂါလားရှိဂါဝါ နယ်သို့ တိမ်းရှောင်နေထိုင်ခဲ့သကဲ့သို့ အေဒီ(၁၆၆၀)ပြည့်နှစ်တွင် မဂိုဘင်္ဂါလားနယ် ဘုရင်ခံသျှားသျှူဂျာ ရခိုင်ပြည်သို့လာရောက်ခိုလှုံမှုများ ရှိခဲ့သည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ မူဆလင်များဖြစ်ကြသည့် မဂိုတို့၏ အိန္ဒိယပြည်တွင် အာဏာပြန့်နှံ့လာမှုမှာလည်း အေဒီ-၁၆၆၆ ခုနှစ်လောက်တွင် အမြင့်မားဆုံးဖြစ်လာကာ အရှေ့ဖက်ဆုံး ဘင်္ဂါလားပြည်နယ်တိုင်အောင် ရောက်ရှိခဲ့ ပါသည်။ ထိုနှစ်တွင် ရခိုင်တို့ လက်ဝယ်ရှိ စစ်တကောင်းမြို့ကို မဂိုတို့သိမ်းပိုက်ရယူသွားခဲ့ခြင်းသည် မူဆလင်များ ရခိုင်ပြည်နှင့် အနီးဆုံးထိတွေ့ ရောက်ရှိခြင်းဖြစ်ပါသည်။

၃၅။ မြောက်ဦးခေတ်တွင် ရခိုင်ဘုရင်အချို့သည် မူဆလင်အမည်များကိုပါ ရယူနန်းစံခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ဤသို့ရယူလုပ်ကိုင်ခဲ့ခြင်းမှာ ထိုခေတ်ထိုအခါက တောင်ငူမင်းတို့က မွန်အမည်ထုံးစံများ လက်ခံလုပ်ကိုင်ခဲ့သည့်နည်းတူ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်ရှိ စစ်တကောင်းနှင့် ဘုညားကြီးတိုင်း(ဘင်္ဂ ၁၂ မြို့) တို့ပါ ရခိုင်တို့အုပ်စိုးထားခဲ့ရာ လက်အောက်ခံမူဆလင်များ သိရှိလေးစားစေရန်နှင့် ၎င်းတို့အားလည်း ကျေနပ်နှစ်သိမ့်စေရန် ရခိုင်ဘုရင်များက မူဆလင်အမည်များကိုပါ သုံးစွဲနန်းစံခဲ့ခြင်းသာ ဖြစ်ပါသည်။ ဤသည်ကို တချို့သော မူဆလင်စာရေးဆရာတို့က ရခိုင်ပြည်ကို ၎င်းတို့မူဆလင်များက အုပ်စိုးလာ သယောင် ရေးသားကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ မူဆလင်များသာ ၎င်းတို့ရေးသား သကဲ့သို့ အုပ်စိုးခဲ့ လျှင် ၎င်းတို့၏ အိန္ဒိယပြည်တွင်ပြုလုပ်ခဲ့သည့် လုပ်ရပ်များဖြစ်သော ဘာသာရေးအဆောက်ဦးများကို ဖျက်ဆီးခြင်း၊ ၎င်းတို့မေဒင်ဘာသာထဲသို့ အတင်းအဓမ္မသွတ်သွင်းခြင်းများကို တွေ့ရမည်ဖြစ်ပါသည်။ ယခုမူကား ရခိုင်ပြည်တွင် မြောက်ဦးခေတ်ဘာသာရေး ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုများ၏ အမွေအနှစ်များကို ယခုတိုင်တွေ့ရှိရခြင်းကား ရခိုင်ပြည်ကို မူဆလင်များ အုပ်စိုးခဲ့ခြင်းမရှိကြောင်း သက်သေခံလျက်ရှိပါ သည်။ ( ရွှေနန်းသခင် နရမိတ်လှရာဇာ အမည်နှစ်ဖက်ရေးထိုး၍ (၇၈၂)ခုနှစ်တွင် တစ်ကြိမ်၊ (၇၉၅)တွင်တစ်ကြိမ်၊ ပေါင်းနှစ်ကြိမ် ဒဂီးထုတ်ဝေခဲ့ကြောင်း တွေ့ရသည်။)

(ကြားမှာ ဒဂီးပုံထည့်ရန်-----)

မြို့တည်ဘုရားတဆူအဖြစ် ကောဇာ(၇၉၂)တွင် တည်ဆောက်ကိုးကွယ်ခဲ့သော လေးမျက်နှာဘုရား ကို ဖူးမျှော်ရခြင်းအားဖြင့် မင်းစောမွန်၏ ဗုဒ္ဓဘာသာယုံကြည်ကိုးကွယ်မှု မည်မျှနက်ရှိုင်းသည်ကို လည်း သိသာနိုင်ပါသည်။

(လေးမျက်နှာဘုရားပုံထည့်ရန်-----)

၃၆။ မြောက်ဦးခေတ်သမိုင်းကို ဆန်းစစ်လေ့လာကြည့်ပါလျှင် (အထက်ကဆိုခဲ့သည့်အတိုင်း) မြောက်ဦးခေတ် ရွှေရောင်လွှမ်းသောအချိန်အခါ (၁၆ နှင့် ၁၇ ရာစုခေတ်) အိန္ဒိယမဂိုတို့ တန်ခိုးအာဏာကြီးထွားချိန်နှင့် ခေတ်ပြိုင်ဖြစ်ကြောင်း လေ့လာတွေ့ရှိရပါသည်။

၃၇။ မဂိုမင်းသားသျှားသျှူဂျာ ရခိုင်ပြည်သို့ ဝင်ရောက်ခိုလှုံခဲ့သော ခရစ်သက္ကရာဇ် (၁၆၆၁)သို့မ ရောက်မီ ရှေ့ပိုင်း၌၊ ရခိုင်နှင့်အဂိုတို့ ဆက်ဆံရေးအနေအထားကို ပြန်ကြည့်လျှင် ဒေလီမြို့၌ ခရစ် သက္ကရာဇ် (၁၄၉၄) မှ (၁၅၀၀) အထိ၊ ထီးနန်းစိုက်ခဲ့သော ဘာဘာ (Babur) သည်၊ မဂိုနိုင်ငံကို ရှေ့ဦး စွာတည်ထောင်၍၊ ထိုမင်းလွန်ပြီးနောက် သားတော်ကြီး ရှူမာလွန် (Humayun)သည် ခမည်းတော်၏ အရိုက်အရာကို (၁၅၃၀) မှ (၁၅၅၆) အထိ ဆက်ခံစိုးစံခဲ့ကြောင့်၊ ရခိုင်ပြည်၌ (၁၅၃၁) မှ (၁၅၅၃) ခု အထိ စိုးစံခဲ့သော ရခိုင်ဘုရင်မင်းကြီးနှင့် မင်းပြိုင်ဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရသည်။



၃၈။ မင်းဗာကြီးနန်းတက်ပြီး၍ (၁၅၃၂) ခု၊ နိုဝင်ဘာလဆန်းစချိန်သို့ ရောက်သောအခါ ဝေသာလီ ခေတ်ဦးကပင် ရခိုင်ပိုင်နက်နယ်မြေဖြစ်သော ဒက္ကာနှင့်မူရှီဒါဘဒ် (Mushidabad) မြို့များသို့ တစစဝင် ကာ အပိုင်စီးရန်ကြိုးစားနေသော အဟာမေဒင်ကုလားလူမျိုးများအား နှိမ်နင်းရမည့် အခြေအနေပေါ် ပေါက်လာခြင်းကြောင့် မင်းဗာကြီးသည်အလုံးအရင်းနှင့် ချီတက်ခဲ့ရသည်။ အခက်အခဲမရှိဘဲ အောင် မြင်စွာ နှိမ်နင်းနိုင်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းအချိန် မဂိုဘုရင်ဂူမာယွန်သည် မူရှီဒါဘဒ်(Mushidabad) မြို့၏ မြောက်ပိုင်း မိုင်(၈၀) ခန့်ကွာဝေးသော ဂါဝါပြည်ငယ်ကို လက်အောက်ခံအဖြစ်ဖြင့် သိမ်းပိုက်ကာ ယင်းမှာပင်ရှိနေပါသည်။ ယင်းကဲ့သို့သောအခြေအနေမှာ ဂါဝါပြည်ကိုသိမ်းပိုက်မည်ဆိုပါလျှင် အလွယ် တကူဖြစ်နိုင်သေးသည်ဟု မင်းဗာကြီးသိ၏။ သို့သော်လည်း မင်းဗာကြီးသည် ကိုယ်ပိုင်နယ်မြေ တညို့ တထွာကိုမျှလည်း မကျူးကျော်မစော်ကားစေလိုသကဲ့သို့၊ သူ့ပိုင်နက်နယ်မြေတညို့တထွာကိုမျှလည်း မကျူးကျော်မစော်ကားအပ်၊ မိမိအင်အားကြီးသည်ဟူ၍ အင်အားနည်းသောတဖက်သားကို မတရား မဖိနှိပ်အပ်၊ ရန်စရည်တတ်သည်ဟု မိန့်တော်မူပြီးလျှင် ဂါဝါသို့ချီတက်တိုက်ခိုက်ခဲ့ခြင်းမပြုခဲ့ပါ။

(နယူးဒေလီမြို့ရှိ မဂိုဘုရင်ဂူမာယွန်၏အုပ်ဂူပုံ )

၃၉။ ထိုမျှသာမဟုတ် မင်းဗာကြီးသည် မဂိုဘုရင်ဂူမာယွန်နှင့် တိုင်းပြည်နယ်နမိတ် အပိုင်းအခြားကို သတ်မှတ်ကာ မဟာမိတ်ဖွဲ့ခဲ့ပါသည်။ ဇဘောက်သျှား (Zabauk Shah) ဟူသောဘွဲ့သည် မဂိုဘုရင် က မင်းဗာကြီးကား မဟာမိတ်အဖြစ်ဖြင့် ဆက်ကပ်သောဘွဲ့ဖြစ်၍ ပန်စီ (Pepsi) သည် မင်းဘာကြီး နှင့် လက်ဆက်သော ဂူမာယွန်၏သမီးတော်ဖြစ်၏။ ပန်စီတယ် (Pensital) ဟူ၍လည်းခေါ်၏။ ရခိုင် ရာဇဝင်၌ “ပဲသီတာ” မင်းသွီးဟုတွင်၏။ မင်းဗာကြီးနန်းတက်၍ (၂) နှစ်မြောက် ခရစ်သက္ကရာဇ် (၁၅၃၃) ခုမှစ၍ မင်းရာဇာကြီး၏သားတော် မင်းခမောင်းနတ်ရွာလားသည့် (၁၆၂၂) ခုထိ နှစ်ပေါင်း (၉၀)တိုင်အောင်အဆက်မပြတ်ဘဲ၊ ရခိုင်နှင့်မဂိုမဟာမိတ်ဖြစ်ခဲ့ကြပါသည်။ ယင်းကြောင့် မင်းဖလောင်း အား စီကင်ဒါသျှား ( Sicunda Shah)၊ မင်းရာဇာကြီးအား ဆော်လိမ်သျှား (Selimn Shah )၊ မင်းခ မောင်းအား ဟူစိန်သျှား (Hussein Shah) ၊ ဟူသောဘွဲ့ကို မဂိုတို့ မဟာမိတ်အနေနှင့် ပေးဆက်ကြ ကြောင်း တွေ့ရသည်။

(စစ်တကောင်းမင်းဒဂီးနှင့် မင်းဘင်သင်္ခီယာ ဒဂီးပုံ)

(စစ်တကောင်းမင်း)

(မင်းဘင်သင်ခယာ)

၄၀။ ခရစ်သက္ကရာဇ် (၁၃)ရာစုအစပိုင်းလောက်ကပင် မဟာမေဒင်ကုလားလူမျိုးတို့သည် ဂင်္ဂါမြစ်၏ အရှေ့ဘက်ဖြစ်သော ရခိုင်နယ်မြေ(ဘင်္ဂါနယ်)ထဲသို့ အမှတ်မထင်စိမ့်ဝင်နေကြပါသည်။ သီရိသုဓမ္မရာဇာ (၁၆၂၂-၁၆၃၈) လက်ထက်သို့ ရောက်သောအခါ စိမ့်ဝင်ကျူးကျော်သူတို့၏

အင်အားမှာ များစွာ တောင့်တင်းလာခဲ့ပြီးဖြစ်သဖြင့် အကွက်ကောင်းလာသည်နှင့်တပြိုင်နက် ဘင်္ဂါတနယ်လုံးကိုသိမ်းပိုက် ရန် ကြိုးစားလာကြတော့သည်။ ကျူးကျော်သူတို့၏နောက်ဝယ် မဂိုဘုရင် သျားဂျဟန် ရှိနေသည်။ ထို့ကြောင့် သီရိသုဓမ္မရာဇာနှင့် သျားဂျဟန်တို့၏ ဆက်ဆံမှုအခြေအနေမှာ တင်းမာလာပြီးလျှင် စစ်မက်ဖြစ်ပွားနိုင်သော အခြေအနေသို့ပင် ဆိုက်ရောက်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းကြောင့်လည်း သီရိသုဓမ္မ ရာဇာ၌ ခမည်းတော်၊ ဘိုးတော်၊ ဘေးတော်တို့ လက်ထက်မှာကဲ့သို့ ကုလားဘွဲ့ကိုမတွေ့ရခြင်းဖြစ်ပါ သည်။ ရခိုင် မဂိုမဟာမိတ်ဘဝသည် ဤအချိန်မှစ၍ အဆုံးသတ်ခဲ့ကြောင်းတွေ့ရပါသည်။

၄၁။ ဤသည်တို့မှာကား ရခိုင်ဘုရင်ကုလားဘွဲ့ကို သုံးစွဲလာခြင်း၏ အကြောင်းအချက်အလက် ဖြစ်မြစ်ပင်ဖြစ်ပေသည်။ ကုလားဘွဲ့ကို ရခိုင်ဘွဲ့အမည်ဖြင့်တွဲ၍ ဒဂီးခတ်နိုင်ရာတွင် ရေးထိုးထားသော ဘုရင်မင်းဖလောင်း၊ မင်းရာဇာကြီးနှင့် မင်းခမောင်း တို့မှာ ရခိုင်သမိုင်းတွင် အလွန်ထင်ရှား၍၊ သီရိ သုဓမ္မရာဇာမင်းလက်ထက်ရောက်သောအခါတွင် ဒဂီးခပ်နိုင်ရာ၌ ရခိုင်ဘွဲ့နှင့် ရခိုင်စာတစ်ဖက် ပါရှန်း နာဂရီစာ တစ်ဖက်ကို သုံးစွဲခပ်နိုင်သေးသော်လည်း ကုလားဘွဲ့မပါရှိတော့ပါ။ သီရိသုဓမ္မရာဇာမင်း မှစ၍ နောက်ပိုင်းမင်းများမှာ ကုလားဘွဲ့များလည်းမရှိတော့သလို ဒဂီးခတ်နိုင်ရာတွင်လည်း ကုလား စာကို လုံးဝမတွေ့ ရတော့ပါ။

မင်းဖလောင်း၊မင်းရာဇာကြီး၊ သီရိသုဓမ္မရာဇာ ဒဂီးများပုံ

၄၂။ မြောက်ဦးဒုတိယခေတ် မင်းဖလောင်းလက်ထက်ကစ၍ ရခိုင်ပိုင် ဘင်္ဂါ(၁၂)ခွင်၌ စစ်တကောင်းမြို့ စားသာမကဘဲ၊ ဘင်္ဂါ(၁၂)ခွင်ကို အုပ်ချုပ်သည့် အနောက်ဘုရင်များလည်း ခန့်ထားကြောင်းတွေ့လာ ရသည်။ အနောက်ဘုရင်များရုံးစိုက်ရာနေရာမှာ မူရှေဒါဘတ်ဖြစ်သည်။ အနောက်ဘုရင်အမည် စာတမ်းထိုး၍ ရခိုင်စာတစ်ဘက်၊ ပါရှန်းနှင့် အာရေဗီ (Arabic) တဘက် ရေးထိုး၍ ငွေဒဂီးများထုတ် လုပ်ကြောင်းတွေ့ရသည်။ ထိုအထဲတွင် ကျွန်ုပ်တို့တွေ့ထားသော စူဠစန္ဒြဒဂီးဟု ယူဆထားခဲ့ကြသော စူဠမဟာရာဇာဒဂီးနှင့် မင်းထီးဒဂီးဟုယူဆထားခဲ့သော ဦးရီးတော် မဟာနန္ဒဘယ စာရေးထိုးပါ ဒဂီးမှာလည်း မြောက်ဦးဒုတိယခေတ် မင်းရာဇာကြီး လက်ထက် အနောက်ဘုရင်များထုတ်ဝေသော ဒဂီးဖြစ်နေကြောင်း အိန္ဒိယနိုင်ငံ ကာလက္ကတားမြို့ (Calcutta) မှ(Mr.Vasant Chowdhury) ၏ (The Arakani Governors and Their Coins) ခေါင်းစဉ်ပါ စာတမ်းအရ သိလာရသည်။ ဤသည် မှာ ကျွန်ုပ်တို့ ယခင်ကလက်ခံထားခဲ့ခြင်းကို ချေဖျက်လိုက်ခြင်းပင်ဖြစ်ပါသည်။ အနောက်ဘုရင် များထုတ်ဝေသော ဒဂီးစာရင်းကို စာမျက်နှာ (၅၉)တွင်ရှုပါ။

၄၃။ ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့ မူဆလင်များဖြစ်သော မဂိုများ ထိုးဖောက်ဝင်ရောက်ခြင်း မပြုနိုင်ရာ၌ အချက်တစ်ချက်မှာ ဘင်္ဂါလားပြည်နယ်အတွင်း အင်္ဂလိပ်တို့ ဝင်ရောက်ခဲ့ခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

အင်္ဂလိပ် များအား မဂိုဘုရင်တို့က ဘင်္ဂလားပြည်နယ်မှမောင်းထုတ်လိုက်ပြီးသည့်နောက် အေဒီ (၁၆၉၀) ခုနှစ် တွင် အင်္ဂလိပ်တို့က ကာလက္ကတားမြို့ကို ဝယ်ယူခဲ့ပြီးနောက် ခံတပ်မြို့အဖြစ် တည်ဆောက်ကာ အခိုင်အမာ နေလာခဲ့ပါသည်။ အေဒီ(၁၇၅၆)ခုနှစ်တွင် မဂိုဘုရင် ကာလက္ကတားခံတပ်မြို့ကို သိမ်းယူ ပြီးနောက် ဖမ်းဆီးရမိသော အင်္ဂလိပ်လူမျိုးတို့အား ကျဉ်းကျပ်သေးငယ်သော အခန်းတွင် ချဉ်နှောင်ခဲ့ သောကြောင့် သေဆုံးကုန်ခဲ့သည့်ဖြစ်ရပ် (Black Hotel Tragedy) ကို အကြောင်းပြုလျက် ဘင်္ဂလား ကို အင်္ဂလိပ်တို့က သိမ်းပိုက်ခဲ့ပါသည်။ ယင်း သိမ်းပိုက်လိုက်ခြင်းကြောင့် မဂိုများနှင့် ဆက်ဆံရန် အကြောင်းနည်းပါးခဲ့ပြီး အင်္ဂလိပ်များနှင့်ဆက်ဆံရန် ဖြစ်လာသည်။

**၄၄။** အေဒီ (၁၇၆၀) ခုနှစ်တွင် ရခိုင်တို့က အင်္ဂလိပ်ပိုင်ဘင်္ဂလားဒေသအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်၍ ကျွန် များကို ဖမ်းဆီးနေပါသည်ဟု အကြောင်းပြကာ ရခိုင်ကို အင်္ဂလိပ်က လာရောက် တိုက်ခိုက်ရန် စီစဉ်ခဲ့သည်အထိ အင်္ဂလိပ်-ရခိုင်ဆက်ဆံရေးမှာ တင်းမာနေခဲ့ပါသည်။ (မြောက်ဦးခေတ်နောက်ပိုင်း ကာလများ၌ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် နန်းလှမှု၊ ပုန်ကန်မှု၊ ပြည်ပမှထိပါးမှု၊ မငြိမ်သက်မှုများကို အကြိမ်ကြိမ် အဖန်ဖန် တွေ့ကြုံရသည်ကို တွေ့ရှိလာရပါသည်။ ထိုသို့ဖြစ်နေသည့် အချိန်မှာ မြန်မာအဗ္ဗရူရ တပ်တို့သည် စစ်မကြေငြာဘဲ ရခိုင်ပြည်သို့ချီတက်လာကာ (၄၅)ရက် ကြာတိုက်ပွဲအပြီး မြောက်ဦး မြို့တော် ကျဆုံးခဲ့သည်တွင် ရခိုင်ဘုရင်ဘုရင်ခေတ်မှာ နိဂုံးချုပ်ခဲ့ပါတော့သည်။

**၄၅။** ရခိုင်ဘုရင်များခေတ် ရခိုင်ပြည်တွင် လူဦးရေစာရင်းမည်သို့ရှိသည်ကို မသိရသဖြင့် နိုင်ငံခြားသား မူဆလင်ဦးရေ မည်မျှရှိကြောင်း မဖော်ပြနိုင်သော်လည်း မနည်းအပါးသာရှိကြောင်း ရှေးဟောင်းဗလီ အရေအတွက်က ဖော်ပြလျက်ရှိပါသည်။ အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ရခိုင်ပြည်အတွင်းရှိသည့် မူဆလင်များမှာ ရခိုင်ကမ်းရိုးတန်းဒေသတွင် သောင်တင်ကာ အခြေစိုက်နေထိုင်ကြသော သင်္ဘောပျက်၊ လေပျက်တို့မှ သင်္ဘောသားများနှင့် အဆက်အနွယ်များ၊ ရခိုင်ဘုရင် မင်းနေပြည်တော်အတွင်းမှ မင်းမှု ထမ်းများအဖြစ်လည်းကောင်း နေထိုင်ကြသူများနှင့် ရခိုင်ဘုရင်များ စစ်အောင်နိုင်ရာမှ ဖမ်းဆီးခေါ် ဆောင်လာကြသည့် စစ်သုံ့ပန်းများ ကျွန်များအဖြစ် ခေါ်ဆောင်လာသူများသာ ဖြစ်သည်ကို တွေ့ရှိရ ပါသည်။ ရခိုင်များသည် စစ်တကောင်းဒေသနှင့် ဂင်္ဂါမြစ်ကမ်းဒေသဖြစ်သော ဘင်္ဂလားပြည်နယ်ကို စိုးမိုးအုပ်ချုပ်ထားနိုင်ခဲ့၍ ထိုဒေသရှိ မူဆလင်ဦးရေကို ထည့်တွက်ခြင်းဖြင့် ရခိုင်ပြည်တွင် မူဆလင် ဦးရေသည် သဘောသာဖြစ်ကြောင်း တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ အေဒီ(၁၇)ရာစု အစောပိုင်းတွင် ရခိုင်ပင်မ ရေတပ်ကြီးကို စစ်တကောင်းဒေသတွင် ထားရှိသည်ဟူသော အထောက်အထားများက ဤအချက် ကို ဖော်ညွှန်းလျက်ရှိပါသည်။

**၄၆။** ရခိုင်ပြည်ကို မြန်မာဘုရင်သည် အေဒီ (၁၇၈၅) ခုနှစ်မှ အေဒီ (၁၈၂၅) ခုနှစ်အထိ နှစ်ပေါင်း(၄၀) ကြာ ဒေသလေးခုခွဲပြီး မြို့ဝန်မင်းများခန့်အပ်ကာ အုပ်ချုပ်ခဲ့သဖြင့် ဤကာလကို လေးမြို့ဝန်ခေတ်ဟု ခေါ်တွင်ခဲ့ပါသည်။ မြန်မာဘုရင်အုပ်ချုပ်စဉ်ကာလအတွင်း ကျဆုံးသွားသည့်

ရခိုင်ထီးနန်းကို ပြန်လည် ရယူလို၍ ရခိုင်လူမျိုးများက ထကြွပန်ကန်ခြင်းများရှိသကဲ့သို့ မြို့ဝန်မင်း၏ အခွန်အကောက်ကြီးမားမှု၊ လူများမကြာခဏ တောင်းခံခြင်းများရခဲ့သဖြင့် ပန်ကန်ထကြွခြင်း(၉)ကြိမ်ခန့် ရှိခဲ့ပါသည်။ ဤပန်ကန် ထကြွမှုများကို နှိမ်နင်းခဲ့ခြင်းတို့ကြောင့် ရခိုင်လူမျိုးများ အလုံးအရင်းဖြင့် တဖက်နိုင်ငံသို့ ခိုလှုံသွားခဲ့ ကြပါသည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍ လေးမြို့ဝန်ခေတ်တွင် ရခိုင်ပြည်အတွင်း လူဦးရေလျော့နည်းသွားသည်ကိုတွေ့ ရှိရပါသည်။ (မြောက်ဦးမြို့ရှိ ရခိုင်ဘုရင်နန်းတော်ရာဟောင်း မြင်းကွင်းတခု)

**2.Comparative Statement between Rahine Scholars and Sir Arthur Phayre Showing Ancient Dynasties and different Periodisations**

**RAKHINE SCHOLARS**

**SIR ARTHUR P.PHAYRE**

**(A)**

**(B)**

SN	Dynasties	Christian Eras	Rakhine Eras	Span	Rulers	Christian Eras	Rakhine Eras	Span	Rulers
1.	Dhannywady Marayu-Dannya	BC 3287-				BC 2666-BC 824		1842	54
	Kanrazagri - Danaya					BC 824 – AD(0)		824	23
	Ralamaryu - Danaya					AD (1) – AD 146		146	5
	Sandathuria - Danaya	-AD 346		3651	110	AD 146 – AD 788		642	25
2.	Wethali	AD 364 – AD 793		429	25	AD 788	150-		
		AD 793 – AD 794	155 - 156	1	-				
	Sambwak	AD 794 – AD 818	156 - 180	24	1	-AD 1018	-380	230	12
3.	Pyinsa	AD 818 – AD 1103	180 - 465	285		AD 1018 – AD 1103	380 – 465	85	15
4.	Parain	AD 1103 – AD 1142	465 - 504	39		AD 1103 – AD 1167	465 – 529	64	8
5.	Khraik	AD 1142 – AD 1151	504 - 513	9		AD 1167 – AD 1180	529 – 542	13	4
6.	Second Sambwak	AD 1151 – AD 1161	513 - 523	10					
7.	Nareinsara	AD 1161 – AD 1250	523 - 612	89					
8.	Second Pyinsa					AD 1180 – AD 1237	542 – 599	57	16
9.	Laungrat	AD 1250	612			AD 1237 – AD 1404	599 – 766	167	17
		AD 1430	-792	180	61	AD 1404 – AD 1430	766 – 792	26	1
10.	Mrauk-U	AD 1430 – AD 1784	792 - 1146	354	48	AD 1430 – AD 1784	792 - 1146	354	48
				5071	245			4450	218

အနောက်ဘင်္ဂါ (၁၂)တွင် စစ်တကောင်းစားဟူ၍ မင်းဖလောင်းလက်ထက်မတိုင်မီ အထိရှိခဲ့သော်လည်း မင်းဖလောင်း လက်ထက်မှစ၍ အနောက်ဘုရင်ဟူ၍ ဖြစ်လာသည်။ စစ်တကောင်းစားသည် အနောက်ဘုရင်၏လက်အောက်ခံဖြစ်သည်။ အနောက်ဘုရင်၏ ရုံးစိုက်သည့်နေရာမှာ ဒါးကားနှင့် မိုးရိုးဒါဘက်တို့ဖြစ်သည်။ မင်းဖလောင်းမှ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာလက်ထက်အထိ အနောက်ဘုရင်ရှိခဲ့သည်။ ပထမဆုံးသော အနောက်ဘုရင်မှာ မင်းဖလောင်း၏သားတော် မင်းစောလှဖြစ်ပြီး နောက်ဆုံးသော အနောက်ဘုရင်မှာ စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ၏ ညီအစ်ကိုဝမ်းကွဲတော်စပ်သူ မင်းရဲသင်္ခါဖြစ်သည်။

**ရခိုင်အနောက်ဘုရင်များ ထုတ်ဝေခဲ့သော ဒင်္ဂါးနှင့် သက္ကရာဇ်**

စဉ်	အနောက်ဘုရင်	ဒင်္ဂါးပါအမည်		တော်ဆက်ပုံ	ထုတ်လုပ်သည့်နှစ်	မှတ်ချက်
		ခေါင်းဘက်	ပန်းဘက်			
၁။	မင်းစောလှ	သီရိသီရိအနောက်ဘုရင်	၉၅၃ မင်းတရားကြီးသတိုးအနောက်ဘုရင်	မင်းဖလောင်း၏သားတော်	ကောဇာ ၉၅၃ အေဒီ ၁၅၉၁	ပထမဆုံးသော အအောက်ဘုရင်
၂။	မင်းညို	ဒီစလန်သျှာ	၉၅၉ နရမိပတိသတိုးအနောက်ဘဝရှင်	မင်းဖလောင်း၏သားတော်	ကောဇာ ၉၅၇ အေဒီ ၁၅၉၇	
၃။	သီဟပတိ	စူလတန်ဟိလက်လ်သျှာ	၉၆၀ ခုရာမိပတိဦးရီးတော်မဟာသီဟသုရ	မင်းရာဇာကြီး၏ဦးလေး	ကောဇာ ၉၆၀ အေဒီ ၁၅၉၈	ကျပ်ပြည့်ဒင်္ဂါး ဦးရီးတော်နန္ဒဘယဒင်္ဂါးဟု ယွင်ယူဆခဲ့သော ဒင်္ဂါး
		စူလတန်ဟိလက်လ်သျှာ		စူဠမဟာရာဇာ		ငါးမူးသား ဒင်္ဂါးစူဠစန္ဒြေဒင်္ဂါးဟု ယွင်ယူဆခဲ့သောဒင်္ဂါး
၄။	ချာကရာဘာဒေ	သီရိသီရိစူလမန်သျှာ	၉၇၃ ဆင်ဖြူရှင်သတိုးဆူလမန်	မင်းရာဇာကြီး၏သား	ကောဇာ ၉၇၃ အေဒီ ၁၆၁၁	မင်းရာဇာကြီး၏သား မင်းမန်ကြီး ဒင်္ဂါးဖြစ်နိုင်။ မင်းမန်ကြီးကို ပေါ်တူဂီတို့က အယ်လမန်ဂျာ ဟု ခေါ်ကြသည်။
၅။	အနောက်ဘုရင်မင်းရဲ	စစ်တကောင်းစူလတန် ၁၀၃၈ ဇီ	စစ်တကောင်းမင်း	သီရိသုဓမ္မရာဇာနှင့် ညီအစ်ကိုတဝမ်းကွဲ	ကောဇာ ၁၀၀၀ အေဒီ ၁၆၃၈	စစ်တကောင်းတွင်ထုတ်လုပ်သည်။

၆။	သူပုန်မင်းရဲ	ပူဇော်သျှာ	စစ်တကောင်း မင်းရဲကျော်ထင်		အေဒီ ၁၆၃၈	မဂိုပိုင်နက်အတွင်းထုတ်လုပ် သည်။
၇။	သီရိဇေယျနော် ရထာ	စစ်တကောင်းရ ဘေ	၁၀၀ စစ်တကောင်း သီရိဇေယျနော်ရ ထာ	မသိ	အေဒီ ၁၆၃၈	နရပတိမင်းကြီး နန်းသက်အတွင်း
၈။	မင်းရဲသီဟသူ	နီဇမ်သျှာ	မင်းရဲသီဟသူ	မသိ	အေဒီ ၁၆၄၅	ဘုရင်သတိုးမင်းတရားသက် တမ်းအတွင်း
၉။	မင်းရဲသင်္ခပဝါ	စစ်တကောင်း ပူဘာရစ်သျှာ	မင်းရဲသင်္ခပဝါ	စန္ဒသုဓမ္မရာဇာ၏ ညီအစ်ကိုဝမ်းကွဲ တော်စပ်	အေဒီ ၁၆၅၂	နောက်ဆုံးသော စစ်တကောင်းအနောက်ဘုရင် ယွင်မင်းပါကြီးဒဂီး

### အပိုင်း (၂)

## အင်္ဂလိပ်လက်အောက်ရခိုင်ပြည်

### ၁၈ ရာစုနှောင်းပိုင်း

၄၇။ အင်္ဂလိပ်များသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် (၁၇) ရာစုအစောပိုင်းမှစတင်၍ ကုန်ကူးသန်းရောင်းဝယ်ရေး လုပ်ကိုင်သည့် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီဖြင့်ထိုးဖောက်ဝင်ရောက်ကာ ခရစ်သက္ကရာဇ် (၁၇၆၅) ခုနှစ်တွင် မဂိုအင်ပါယာပိုင် ဘုရင်ရှားအာလမ်ထံမှ ဘင်္ဂလား၊ ဘီဟာနှင့် အော့ရစ္စပြည်နယ်တို့ကို အုပ်ချုပ်ခွင့် ရရှိသည်တွင် အိန္ဒိယတစ်နိုင်ငံလုံးကို စိုးမိုးသွားပါတော့သည်။ ဤသို့စိုးမိုးပြီးနောက် မြန်မာဘုရင်က ရခိုင်ကို စစ်မကြေငြာဘဲ ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်လိုက်သောကြောင့် အင်္ဂလိပ်နှင့် မြန်မာတို့မှာ ထိပ်တိုက်ရင်ဆိုင်ရမည့် အခြေအနေပေါ်ပေါက်လာတော့သည်။

### ၁၉ ရာစုအစပိုင်း

၄၈။ မြန်မာနှင့်အင်္ဂလိပ်တို့သည် နယ်မြေချင်းထိတွေ့နေရသဖြင့် မကြာခဏ အငြင်းပွားမှုများ၊ အချင်း ပွားမှုများ ဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ မြန်မာဘုရင်အားပန်ကန်ခွဲသော ရခိုင်တော်လှန်ရေးသမားများကို အင်္ဂလိပ် တို့က ခိုလှုံခွင့်ပေးခဲ့ကာ ပင်းဝါတွင်မြို့တည်၍ ထားခဲ့ပါသည်။ မြန်မာဘက်က အင်္ဂလိပ်တို့အား ပန် ကန်သူ(၃)ဦးအား ဖမ်းဆီးလွှဲပြောင်းရန် တောင်းဆိုခဲ့သည်ကို အင်္ဂလိပ်တို့က လိုက်လျော့ လုပ်ဆောင် ပေးခဲ့ပါသည်။ နောက်ပိုင်း အင်္ဂလိပ်-မြန်မာတို့၏ ဆက်ဆံရေးမှာ တင်းမာလာခဲ့ပါသည်။ ဤသို့ရှိနေ စဉ် အရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီနှင့် သစ်ထုတ်လုပ်မှုကိစ္စများတွင် မြန်မာဘက်မှ ဖမ်းဆီးအရေးယူမှုများ ကြောင့် အေဒီ (၁၈၂၄) တွင် အင်္ဂလိပ်တို့က မြန်မာကို စစ်ကြေငြာတိုက်ခိုက်မှုများပြုလုပ်လာခဲ့သည်။ (၂)နှစ်ကြာ စစ်ပွဲဖြစ်ပွားပြီးနောက် အေဒီ (၁၈၂၆)

ခု၊ ဖေဖော်ဝါရီလ(၂၄) ရက်နေ့တွင် ရွှေပိစစ်ငြိမ်း ချမ်းရေးစာချုပ် ချုပ်ဆိုခဲ့ကာ မြန်မာနိုင်ငံ၏ ရခိုင်ပြည်နှင့်တနင်္သာရီကမ်းမြောင်ဒေသတို့ကို အင်္ဂလိပ်တို့ အားပေးအပ်ခဲ့ရပါသည်။ အင်္ဂလိပ်တို့က ထိုဒေသများကို အိန္ဒိယ၏ အစိတ်အပိုင်းအဖြစ် သွတ်သွင်း ကာ အုပ်ချုပ်ခြင်းပြုခဲ့သည်ကို ခံရပါသည်။

**အင်္ဂလိပ်လက်အောက်အိန္ဒိယဗဟိုအစိုးရအုပ်ချုပ်မှုအောက်သို့ရောက်ရှိခြင်း**

**၁၉ ရာစုအလယ်ပိုင်း**

၄၉။ အေဒီ (၁၈၅၈) ခု၊ နိုဝင်ဘာ (၁) ရက်နေ့တွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံကိုအရှေ့အိန္ဒိယကုမ္ပဏီ၏ အုပ်ချုပ်မှု အောက်မှ အင်္ဂလိပ်အစိုးရ၏အုပ်ချုပ်မှုအောက်သို့ လွှဲပြောင်းရယူကြောင်း အင်္ဂလိပ်အစိုးရကကြေငြာ ခဲ့ပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုအဖြစ် သွတ်သွင်းသတ်မှတ်ခြင်းခံရသည့် ရခိုင် ပြည်နှင့် တနင်္သာရီကမ်းမြောင်ဒေသတို့သည်လည်း အင်္ဂလိပ်အစိုးရအုပ်ချုပ်မှုလက်အောက်သို့ ရောက်ရှိခဲ့ပါသည်။ အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ဗဟိုအစိုးရရုံးစိုက်ရာမြို့မှာ ထိုစဉ်ကမြန်မာနိုင်ငံနှင့် ကပ်လျက်ရှိ သော ဘင်္ဂလားပြည်နယ်ရှိ ကာလတ္တတားမြို့ ဖြစ်သည်ကိုတွေ့ ရပါသည်။

**စစ်တွေမြို့ကိုတည်ထောင်ခြင်း**

၅၀။ အင်္ဂလိပ်တို့သည် ရခိုင်ပြည်ကိုသိမ်းပိုက်ပြီးသည့်နောက် ခရစ်သက္ကရာဇ်(၁၈၂၇) ခုနှစ်တွင် စစ် တွေမြို့ကို တည်ထောင်ကာအုပ်ချုပ်ခဲ့ပါသည်။ စစ်ဘေးဒဏ်ကြောင့် စစ်တကောင်း၊ ဘင်္ဂလားစသည် တို့ကို ပြေးဝင်ခိုလှုံခဲ့ကြသော ရခိုင်များသည် စစ်တွေမြို့ကဲ့သို့ တည်ထောင်စံမြို့များသို့၎င်း၊ မိမိတို့ နေရင်းဒေသများသို့၎င်း၊ ပြန်လည်ဝင်ရောက်လာခဲ့ကြပါသည်။ (၁၈၃၁) ခုနှစ်လူဦးရေစာရင်းများအရ စစ်တွေ၊ သံတွဲနှင့် ကျောက်ဖြူခရိုင်တို့တွင် လူဦးရေမှာ တသိန်းကျော်ခန့်သာရှိခဲ့ပါသည်။

**စူးအက်တူးမြောင်း ဖောက်လုပ်ခြင်းနှင့်အတူ အင်္ဂလိပ်များသည် ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့**

**ဘင်္ဂါလီကုလားများကို ခေါ်ယူမှုစတင်ခြင်း**

၅၁။ အင်္ဂလိပ်များသည် စီးပွားရေးအမြတ်ထုတ်ရေးအတွက် မြန်မာနိုင်ငံသို့ဝင်ရောက်လာသည် ဖြစ်ရာ ရှိသည့်မြေများတွင် စိုက်ပျိုးထုတ်လုပ်ရန် တိုင်းရင်းသားများ၏လုပ်အားဖြင့် အားရတင်းတိမ်ခြင်းမရှိ တော့သဖြင့် အိန္ဒိယနိုင်ငံမှလယ်သမား၊ အလုပ်သမားများကိုရယူဖို့ စီစဉ်ဆောင်ရွက်လာပါသည်။(၁၈၆၉) ခုနှစ်တွင် စူးအက်တူးမြောင်းဖောက်လုပ်လိုက်သည်အတူ ကမ္ဘာ့ဆန်များ ကောင်းမွန်လာသ ဖြင့် အင်္ဂလိပ်များသည် ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့ စစ်တကောင်းဘင်္ဂလားတို့မှ ဘင်္ဂါလီ-မူဆလင်များကို နည်းအမျိုးမျိုးဖြင့် ခေါ်ယူလုပ်ကိုင်ခြင်းပြုခဲ့ပါသည်။

**၁၉ ရာစုနှောင်းပိုင်း**

၅၅။ အင်္ဂလိပ်များသည်(၁၈၇၄)ခုနှစ်တွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံသားကုလားများအား လယ်သမားများ အဖြစ် ခေါ်ယူနေရာချထားရန် စီစဉ်ခဲ့ပါသည်။ ဤအထောက်အထားများအရ ထိုစဉ်က မြေလွတ်မြေ ရိုင်းများကို ဂရန်ပေးရာ၌ စည်းကမ်းချက်တရပ်မှာ ဂရန်ရရှိသူသည် ဂရန်မြေဒေသ၏ပြင်ပတွင် နေထိုင် သူဖြစ်စေရမည်ဟူသော အချက်ဖြစ်ပါသည်။ ဂရန်(၂၄)ခုထုတ်ပေးခဲ့ရာ၌ မောင်တောမြို့နယ်တွင် ဂရန်(၁၅)ခုနှင့် ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်တွင် ဂရန်(၉)ခု ဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။သို့ဖြစ်၍လည်း ၎င်းမြို့ နယ်များတွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ အစိုင်အခဲနှင့်အခြေစိုက် နေထိုင်နိုင်ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပါသည်။

**အလုပ်သမားအက်ဥပဒေတရပ်ပြဋ္ဌာန်းခြင်း**

၅၆။ နိုင်ငံခြားသားကုလားများသည် လယ်သမားများအဖြစ်နေထိုင်ကြသလို လယ်ယာအလုပ်သမား များအဖြစ် လာရောက်လုပ်ကိုင်ပြီး ခြေစိုက်နေထိုင်ကြသူကနေထိုင်၊ အိန္ဒိယနိုင်ငံသို့လုပ်ငန်းရာသီ ကုန်ဆုံးချိန်တွင် ပြန်သူကပြန်ကြကြောင်းတွေ့ရှိရသဖြင့် အင်္ဂလိပ်များသည် (၁၈၇၆) ခုနှစ်တွင် အလုပ် သမားအက်ဥပဒေတရပ်ကို ပြဋ္ဌာန်းလာခဲ့ပြန်ပါသည်။ ဤအက်ဥပဒေအရ အိန္ဒိယနိုင်ငံသားအလုပ် သမားများကိုရယူခြင်းထက် ပြင်ပကန်ထရိုက်တာတို့မှတစ်ဆင့် ရယူခြင်းက လွယ်ကူသဖြင့် လယ်ယာ ပိုင်ရှင်နှင့် အင်္ဂလိပ်လက်ဝေခံအရင်းရှင်တို့က လွယ်ကူသောနည်းကိုအသုံးပြုကြသဖြင့် ထိုအလုပ် သမားအက်ဥပဒေမှာ အဓိပ္ပါယ်မရှိဖြစ်ခဲ့ပါသည်။

**ဘင်္ဂလီကုလားများကို သယ်ယူရန်အင်္ဂလိပ်တို့ က သင်္ဘောကုမ္ပဏီများဖွင့်လှစ်ခြင်း**

၅၇။ ထိုအလုပ်သမားအက်ဥပဒေပြဋ္ဌာန်းသည့် (၁၈၇၆)ခုနှစ်တွင် အက်ဥပဒေအရမဟုတ်ဘဲ အလွတ် သင်္ဘော မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ဝင်ရောက်လာသူ နိုင်ငံခြားသားကုလားဦးရေမှာ(၁၅၀၀၀)ကျော်ခန့်ရှိ ကြောင်းနှင့်၊ နောက်ပိုင်းနှစ်များတွင်လည်း ဝင်ရောက်လာသူနှစ်စဉ်(၁၅၀၀၀)ကျော်ခန့်ရှိသည်ဟု ဆိုပါ သည်။ (British India Steam Navigation Company) ခေါ် အင်္ဂလိပ်ပိုင် သင်္ဘောကုမ္ပဏီက အိန္ဒိယနိုင်ငံမှ မြန်မာနိုင်ငံသို့အဆိုပါ အိန္ဒိယနိုင်ငံသားကုလားအလုပ်သမားများကို တဦးတည်းသယ် ပို့လုပ်ကိုင်လျှက်ရှိရာမှ(၁၈၈၀)ခုနှစ်တွင် တည်ထောင်သော(Asiatic Steam Navigation Company) ခေါ် အရင်းရှင်သင်္ဘောကုမ္ပဏီက ဝင်ရောက်လုပ်ကိုင်လာသဖြင့် သင်္ဘောခများလျှော့ ချခြင်းပြုလျက် အပြိုင်အဆိုင်လုပ်ကိုင်လာကြကြောင်း အင်္ဂလိပ်တို့အနေနှင့် အလုပ်သမားများများ ရရှိပြီး မြန်မြန်ဆန်ဆန် စိုက်ပျိုးထုတ်လုပ်ရောင်းချလိုသည်ဖြစ်သောကြောင့် သင်္ဘောကုမ္ပဏီများအား ထောက်ပံ့ကြေးပေးသည့် အစီအစဉ်ကိုအသုံးပြုလာခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။



**ဘင်္ဂါလီကုလားများ ရခိုင်သို့ရောက်ရှိလာသည့် ဦးရေ**

၅၅။ (၁၈၈၀-၈၁) ခုနှစ်တွင် နိုင်ငံခြားသား အလုပ်သမား(၄၀၀၀၀)ကျော် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း ဝင်ရောက်လာခဲ့သည့် နောက်နှစ်ကုန်ဆုံးသည့်အခါ (၁၈၀၀၀)သာ အိန္ဒိယနိုင်ငံသို့ ပြန်ကြွကြောင်း၊ (၁၈၈၃-၈၄) ခုနှစ်တွင် ဝင်ရောက်လာသူ အလုပ်သမားဦးရေ (၈၃၀၀၀)အထိရှိခဲ့ပြီး (၄၃၀၀၀)မှာ မြန်မာနိုင်ငံတွင်နေထိုင်ခဲ့ကြကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။ အင်္ဂလိပ်တို့က ကုလားအလုပ်သမားဦးရေ များစွာဝင်ရောက်နေကြသဖြင့် သင်္ဘောကုမ္ပဏီများအားပေးနေသည့် ထောက်ပံ့ကြေးကို ရပ်ဆိုင်း လိုက်သော်လည်း မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း အထူးအားဖြင့် ရခိုင်ပြည်ဘက်သို့ ဝင်ရောက်လာကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ဦးရေမှာ အရှိန်မလျော့သွားဘဲ တိုးတက်လာခဲ့ပါသည်။ (၁၉၂၇) ခုနှစ်တွင် ဝင်ရောက် လာသူကုလားအလုပ်သမားဦးရေမှာ (၄၀၀၀၀)ရှိခဲ့သည့်အနက် (၂၅၀၀၀)ကျော်မှာ အိန္ဒိယနိုင်ငံသို့ ပြန်သွားခြင်းမပြုတော့ကြောင်းနှင့် ၎င်းတို့သည် ပွဲစားအငယ်စားများ၊ လှေသင်္ဘောသားများ၊ လယ်လုပ်သူ၊ လယ်ကူလီစသည်ဖြင့် လုပ်ကိုင်နေကြကြောင်း တွေ့ ရှိရပါသည်။

**စစ်ပျိုးရေးနှင့်လုပ်ငန်းအတွက် တနှစ် (၂) ကြိမ် ဘင်္ဂါလီကုလားများကို ခေါ်ယူခြင်း**

၅၆။ အင်္ဂလိပ်အစိုးရ၏ စိုက်ပျိုးရေးနှင့်ဆက်စပ်လျှက်ရှိသောလုပ်ငန်းများ တိုးချဲ့ရေး ပေါ်လစီများတွင် လိုအပ်ချက်အရ ဘင်္ဂါလားပြည်နယ်မှ နိုင်ငံခြားသားမူဆလင်များ လာရောက်ကြရာ၌ ရာသီအလိုက် ကူလီလုပ်သူများမှာ စပါးစိုက်ပျိုးချိန်တွင်တချိန်၊ စပါးရိတ်သိမ်းချိန်တွင်တချိန် အများအပြားနှစ်စဉ် လာရောက်လေ့ရှိကြပြီး၊ အချို့သည် ရခိုင်ပြည်တွင် ခြေစိုက်နေထိုင်လျက် ရှိနှင့်ပြီးသော ဘင်္ဂါလီ မူဆလင်များနှင့် အဆက်အသွယ်ရယူကာ ဘင်္ဂါလားသို့ မပြန်တော့ဘဲ ဆက်လက်နေထိုင်ကြပါသည်။ ဤသို့ဝင်လာသူများမှာ ရခိုင်ပြည်အတွင်း လွတ်လပ်စွာသွားလာနိုင်ခွင့်ရှိကြောင်းနှင့် လာရောက်ရာ ၌လည်း စရိတ်ကုန်ကျမှုနည်းခြင်း၊ အချိန်မကြာဘဲရောက်နိုင်ခြင်း၊ လွယ်ကူမှုရှိခြင်း၊ စသည်တို့ကြောင့် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်အများအပြား လာရောက်ခြင်းဖြစ်ကြောင်း ဖော် ပြထားပါသည်။

**ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောကို ဆက်သွယ်ရန် ရထားလမ်းဖောက်လုပ်ခြင်း**

၅၇။ အင်္ဂလိပ်တို့သည် ၎င်းတို့လိုအပ်သောအလုပ်သမားများကို ဈေးပေါင်နှင့်လိုအပ်သလိုရရှိရန် မော်တော်သင်္ဘောများကို စီစဉ်ပြေးဆွဲပေးခဲ့ပါသည်။ ယင်းသင်္ဘောများမှာလည်း အင်္ဂလန်နိုင်ငံမှ ထုတ်လုပ်ရောင်းချသော မော်တော်သင်္ဘောများဖြစ်ကြသည်။ ၎င်းအပြင် မီးရထားလမ်းဖောက်လုပ် ရန်စီမံခဲ့သော မေယုမြစ်ပေါ်ရှိ ဘူးသီးတောင်နှင့်နတ်မြစ်(နပ်-ဖ်ရေပါ) ပေါ်ရှိမောင်းတောကို ဆက် သွယ်သည့် ရေနွေးငွေ့သုံး ရထားငယ်ပြေးဆွဲခဲ့ကြောင်း ဖော် ပြထားသည်ကိုလည်း တွေ့ရှိရပါသည်။

**ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ၏ စရိုက်အကျင့်**

၅၈။ ဤစစ်တကောင်းသား ဘင်္ဂလီမူဆလင်များနှင့်ပတ်သက်သော စိတ်ဝင်စားဖွယ်ဖြစ်သည့် စရိုက် အကျင့်ကိုလည်း မှတ်တမ်းတင်ထားပါသည်။ ကောင်းသောစရိုက်အကျင့်တို့မှာ ၎င်းတို့သည် ငွေကို ချွေတာသုံးစွဲတတ်ပုံနှင့် အလုပ်ကိုမပျင်းမရိကြိုးစား အားထုတ်လုပ်ကိုင်တတ်ပုံတို့ဖြစ်သည်။ မကောင်းသောအကျင့်စရိုက်မှာ သူတပါးအား တရားရုံးများတွင် အမှုအခင်းလုပ်လိုမှု အားသန်ခြင်း ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ငွေကြေးရရှိမည်ဆိုလျှင် မဟုတ်မမှန်လိမ်လည်ထွက်ဆိုသည့် သက်သေများ ဖန်တီးပြီး အမှုဆင်ခြင်း၊ စသည်တို့ကိုလုပ်တတ်လေ့ရှိကြောင်းနှင့် အင်္ဂလိပ်တရားသူကြီးများက မှန်မှန်ကန်ကန် တရားစီရင်နိုင်ရန် အခက်အခဲရှိသည့်အကြောင်းတို့ကိုလည်း မှတ်တမ်းတင်ထားခဲ့ ပါသည်။

**နှစ်ပေါင်း (၈၀) အတွင်း စစ်တွေခရိုင်တွင်**

တိုးပွားလာသော ဘင်္ဂလီမဟာမေဒင်ဘာသာဝင်ဦးရေ

၅၉။ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်ဘက်မှ မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်ဘင်္ဂလီလူမျိုးတို့ ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့ တံခါး မရှိ ဒါးမရှိ ဝင်ရောက်လာကြပုံကို လူဦးရေ အခြေပြစာရင်းများအရ အောက်ပါအတိုင်း ဖြစ်သည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။  
စစ်တွေခရိုင် လူဦးရေစာရင်း

ခုနှစ်	လူဦးရေ
၁၈၃၂	၁၀၉၆၄၅
၁၈၄၂	၁၃၀၀၃၄
၁၈၅၂	၂၀၁၆၇၇
၁၈၆၂	၂၂၇၂၃၁
၁၈၇၂	၂၇၆၆၁၇
၁၈၈၁	၃၅၉၇၀၆
၁၈၉၁	၄၁၆၃၀၅
၁၉၀၁	၄၈၁၆၆၆
၁၉၁၁	၅၂၉၉၄၃

**မောင်တောမြို့နယ်၏ လူဦးရေသိပ်သည်းဆ**

၆၀။ (၁၉၀၁)ခုနှစ်မှစ၍ တိုးတက်လာသောလူဦးရေကိုမြို့နယ်အလိုက် ကြည့်လျှင် မောင်တောမြို့နယ် တွင် (၂၁%)တိုးတက်ကြောင်းနှင့် မောင်တောမြို့နယ်၏ လူဦးရေသိပ်သည်းဆမှာ စတုရန်း တမိုင်လျှင် လူဦးရေ(၁၃၀)ရှိကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။ မောင်တောမြို့နယ်မှာ စစ်တကောင်းနယ်မြေနှင့် ကပ် လျှက်ရှိသောကြောင့် စစ်တကောင်းသား မဟာမေဒင်ဘာသာကိုးကွယ်သူအများစုနေထိုင်ကြခြင်း ဖြစ်ပါသည်။

**ဘာသာအလိုက်ကွဲပြားသော မောင်းတောမြို့နယ် လူဦးရေ**

ဘာသာ	၁၈၇၁	၁၉၀၁	၁၉၃၁
ဟိန္ဒူ	၂၆၅၅	၁၄၄၅၅	၁၄၄၅၄
မဟာမေဒင်	၅၈၂၅၅	၁၅၄၈၈၇	၁၇၈၆၄
ရခိုင်- ဗုဒ္ဓဘာသာ	၁၇၁၆၁၂	၂၃၉၆၄၉	၂၀၉၄၃၂
တောင်ပေါ်သားများ	၃၈၅၇၇	၃၅၄၈၉	၃၄၀၂၀

မဟာမေဒင်ဘာသာကိုးကွယ်သူဘင်္ဂလီဦးရေမှာ အစဉ်တစိုက်တိုးတက်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

**မြန်မာနိုင်ငံသည် ဗြိတိသျှလက်အောက်ခံ ပြည်နယ်တစ်ခုဖြစ်ခြင်း**

၆၃။ ကုလားများအတားအဆီးမရှိ ဝင်ရောက်လာနိုင်ခြင်းမှာ မြန်မာနိုင်ငံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ပြည်နယ်တစ်ခုဖြစ်နေသဖြင့်ဖြစ်ရာ၊ အိန္ဒိယမှ မြန်မာနိုင်ငံခွဲထွက်ရန်ကို ဆောင်ရွက်ခဲ့ကြပါသည်။ (၁၉၃၁) ခုနှစ် အင်္ဂလိပ်အစိုးရနှင့် ညှိနှိုင်းဆွေးနွေးသဘောတူညီချက်အရ (၁၉၃၂)ခု၊ နိုဝင်ဘာလတွင် မြန်မာနိုင်ငံ၌ ရွေးကောက်ပွဲပြုလုပ်ပြီး၊ မြန်မာနိုင်ငံ၌ ရွေးကောက်တင်မြှောက်ခြင်းခံရသူ ဥပဒေပြုကောင်စီဝင် (၃၁) ဦးက ခွဲထွက်ရေးကိုထောက်ခံခဲ့ပြီး (၁၄) ဦးက ကန့်ကွက်ခဲ့ပါသည်။ သို့ဖြစ်၍ ခွဲထွက်ရေးက အနိုင်ရရှိခဲ့ပါသည်။

**၁၉၃၅ ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံမှ ခွဲထွက်ခဲ့ခြင်း**

၆၄။ မြန်မာနိုင်ငံကို သီးခြားပြည်နယ်အဖြစ် အုပ်ချုပ်ရန်(၁၉၃၅)ခုနှစ်တွင် အက်ဥပဒေပြဌာန်းပေးခဲ့ပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံမှခွဲထွက်နိုင်ခဲ့သော်လည်း ဗြိတိသျှလက်အောက်ခံ နိုင်ငံအဖြစ် ဆက်လက်တည်ရှိနေသဖြင့် အိန္ဒိယနိုင်ငံသားများမှာနေရာရလျက်ပင်ရှိပါသည်။

**တဖက်နိုင်ငံမှ ကုလားများဝင်ရောက်ဆဲ**

၆၅။ သို့ဖြစ်သည်အတိုင်း ကုလားများဝင်ရောက်မှုမှာလည်း ရှိမြဲပင်ဖြစ်ပါသည်။ မြန်မာနိုင်ငံရှိ လုပ်ငန်းတိုင်းမှာလိုပင် ၎င်းတို့ လုပ်ကိုင်လျက်ရှိ၏။ အစိုးရဌာနများတွင် ရုံးမင်းစေမှသည် ဌာနအကြီး အကဲအထိ နေရာများတွင်ရှိသကဲ့သို့ ပြင်ပလုပ်ငန်းများတွင်လည်း လက်လုပ်လက်စား ကူလီမှသည် လုပ်ငန်းရှင်ကြီးအထိ ဖြစ်လျက်ရှိကြပါသည်။

၆၆။ ဤအစီရင်ခံစာ၏တင်ပြချက်အရ မြန်မာနှင့်အိန္ဒိယ ထိုနှစ်နိုင်ငံအစိုးရတို့က လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးအတွက် ဆွေးနွေးကြပြီး “စော ဘဂျီ ပိုင်” သဘောတူညီချက်တရပ်ကို ထုတ်ပြန်နိုင်ခဲ့ပါသည်။

**လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဘုတ်အဖွဲ့ ဖွဲ့စည်းခြင်း**

**၂၀ ရာစုအလယ်ပိုင်း**

၆၇။ (၁၉၄၁)ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံတွင် (၇) နှစ်တစ်ဆက်တည်း နေထိုင်သူများအား အခွင့်ထူးခံ လူဝင်မှုရသူအဖြစ် လက်မှတ်များထုတ်ပေးခြင်းကို လုပ်ကိုင်နိုင်ခဲ့စဉ်

ဒုတိယကမ္ဘာ့စစ်ဖြစ်လာသည်တွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံသားများ ဝင်ရောက်မှုကိုကန့်သတ်ရန် လုပ်ကိုင်နေသောလုပ်ငန်းများ ရပ်ဆိုင်းသွားခဲ့ပါ သည်။

၆၈။ (၁၉၄၂)ခုနှစ် မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ဂျပန်စစ်တပ်များ ဝင်လာသည့်အခါ အိန္ဒိယနိုင်ငံသား အမြောက်အများသည် အိန္ဒိယပြည်သို့ထွက်ပြေးကြပါသည်။ ကုန်းကြောင်းသွားသူများမှာ ပြည်မြို့မှ တဆင့် ရခိုင်ရိုးမကိုဖြတ်ကျော်သွားသူများရှိသလို မုံရွာ-ကလေးဘက်မှ သွားသူများရှိခဲ့ကြပါသည်။ထိုသို့ ထွက်ပြေးသွားသူအပေါင်းမှာ (၄၀၀၀၀၀) ခန့် ရှိကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။

**ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့တွင် ရောက်ရှိလာသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များ၏ အစဉ်အခဲနှင့်ကုလား၊ ရခိုင်အထိကရုဏ်း**

၆၉။ အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်(ယခုအခါ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ)နှင့် အနီးဆုံးဖြစ်သည့် ရခိုင်ပြည် နယ်ဘက်ရှိ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်တို့တွင် မဟာမေဒင်ဘာသာကိုးကွယ်သော ဘင်္ဂလီလူမျိုးများ အစဉ်အခဲနှင့်မည်မျှရှိနေသနည်း ဆိုလျှင် (၁၉၄၂)ခုနှစ် သန်းခေါင်စာရင်းအရ (၁၂၄၄၅၂) ဦးရှိကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။ ဤသို့ရှိပြီး လူများနှင့်ရခိုင်ရိုးမ ကိုဖြတ်ကျော်လာသော အိန္ဒိယစစ်ပြေးများနှင့် ပေါင်းဆုံမိကြသောအခါ အထူးများပြားလာသည်ကတစ်ကြောင်း၊ အင်္ဂလိပ်များဆုတ်ခွါသွားသည်နှင့် အုပ်ချုပ်ရေးပျက်ပြားနေသည်ကတစ်ကြောင်းတို့ကြောင့် မခံမရပ်နိုင်ဖြစ်နေသော ရခိုင်လူမျိုးအချို့တို့ နှင့်ကုလားတို့ တိုက်ခိုက်သတ်ဖြတ်ကြရာမှ စတင်ပြီး ကုလား- ရခိုင်အထိကရုဏ်း တစ်ခုပေါ်ပေါက် လာခဲ့သည်။ ကုလားအများစုရှိသော ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်အတွင်းတွင် ရခိုင်ရွာများ မီးရှို့ဖျက်ဆီးခြင်းခံရပြီး လူများပါသတ်ဖြတ်ခံရကြောင်း သိရှိရပါသည်။

**ဒုတိယကမ္ဘာ့စစ်မတိုင်မှီ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် ရှိနေသော ရခိုင်ကျေးရွာများ**

၇၀။ ဒုတိယကမ္ဘာ့စစ်ကြီးမဖြစ်မှီကာလက ဘူးသီးတောင်နှင့် မောင်းတောမြို့နယ်အတွင်းရှိ တည်ရှိခဲ့ သော ရခိုင်ကျေးရွာအများအပြားသည် ဘင်္ဂလီလူမျိုးမူဆလင်များ အခြေစိုက်နေထိုင်ပြီး၊ ဝါးမြိုသွား သဖြင့်ပျက်ပြားကြသည့်အထဲ နောက်ထပ်ကုလား၊ ရခိုင် အဓိကရုဏ်းဖြစ်ကြသည့်အခါ ကျန်ရှိ သေးသော ရခိုင်ရွာများပါ ဖျက်ဆီးခံခဲ့ရပါသဖြင့် ထိုဒေသတိုက်တွင် ဘင်္ဂလားမူဆလင်များ လွှမ်းမိုး နိုင်သောအနေထားသို့ ရောက်ရှိခဲ့ပါသည်။ (၁၉၄၁)ခုနှစ်က မောင်တောမြို့နယ်တွင် ရခိုင်ကျေးရွာ(၁၂၉)ရွာ ရှိခဲ့ရာ စစ်ဘေးဒဏ်နှင့် ကုလား ရခိုင်အဓိကရုဏ်းကြောင့် ရခိုင်လူမျိုးကျေးရွာ (၆၈)ရွာသာ ကျန်ရှိကြောင်း တွေ့ ရှိရပါသည်။

၁၉၄၃ ခုနှစ် ဩဂုတ်လတွင် မြန်မာနိုင်ငံကို ဂျပန်က လွတ်လပ်ရေးပေးကြောင်း ကြေငြာခြင်း

၇၁။ ဂျပန်များသည် (၁၉၄၂)ခုနှစ် မိုးမကျမီလေးလအတွင်း မြန်မာနိုင်ငံကို သိမ်းယူပြီးနောက် (၁၉၄၃) ခုနှစ်၊ သြဂုတ်လတွင် မြန်မာနိုင်ငံကို ဂျပန်ကလွတ်လပ်ရေးပေးကြောင်းကြေငြာခဲ့ပါသည်။ ဒိုမေသတင်း တစ်ခုတွင်ဖော်ပြချက်၌ ဒေါက်တာဗမော်၏ ဂျပန်အစိုးရသည် လုပ်ငန်းရပ်များ အောင်မြင်စွာဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့ရာတွင် ဗြိတိသျှလက်အောက်ခံ အိန္ဒိယလူမျိုးများတို့ ပြဿနာကိုလည်း ကိုင်တွယ်ဖြေရှင်း နိုင်ခဲ့ ကြောင်းပါရှိသည်ကိုတွေ့ရှိရာ ကုလားများပြဿနာမှာ မြန်မာနိုင်ငံတွင် မည်မျှအရေးကြီးနေ ကြောင်း ဖော်ညွှန်းသည့် သဘောဖြစ်ပါသည်။

**၁၉၄၅ ခု ဇန္နဝါရီလတွင် စစ်တွေမြို့ကို အင်္ဂလိပ်တို့က ပြန်လည်သိမ်းယူခြင်း**

၇၂။ (၁၉၄၂)ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလတွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင်ရှိနေသော ဗြိတိသျှစစ်သားများက ရခိုင်ပြည်နယ်သို့ ဝင်ရောက်ရန်ကြိုးစားခဲ့သော်လည်း ဂျပန်များ၏ တိုက်ခိုက်မှုကြောင့် ပြန်လည်ဆုတ်ခွါခဲ့ကြရပါသည်။ (၁၉၄၄)ခုနှစ် ဇွန်လတွင် ဗြိတိသျှစစ်တပ်များသည် ဒုတိယအကြိမ် ဝင်ရောက်တိုက်ခိုက်ပြန်ရာ ဂျပန်များက တဖန်၎င်းတို့အား ဖြတ်တောက်ထားခဲ့နိုင်သော်လည်း ဗြိတိသျှမဟာမိတ်တပ်များ လေယာဉ်များက အားသာမှုကြောင့် ၎င်းတို့

တပ်များကပြန်လည်တိုက်ခိုက်နိုင်ကြောင်း နှင့် ဧပြီလအထိ တိုက်ပွဲများတွင် ဂျပန်စစ်သား(၅၀၀၀)ခန့် ကျဆုံးခဲ့ကြောင်း၊ ထို့နောက် (၁၉၄၅)ခုနှစ် ဇန္နဝါရီလတွင် စစ်တွေကိုစတင်တက်ရောက်ပြီး ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းမှ ဂျပန်များကို တိုက်ထုတ်နိုင် ခဲ့ပါသည်။

**ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အတွင်း ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ အခြေစိုက်နေထိုင်မှုများ ဖြစ်ချင်တိုင်း ဖြစ်နေခဲ့ခြင်း**

၇၃။ ဗြိတိသျှများသည် ရခိုင်ပြည်နှင့်နယ်ချင်းစပ်လျှက်ရှိသော ဘင်္ဂါလားပြည်နယ်ကို ခြေကုပ်ယူ၍ တိုက်ခဲ့ရာ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကိုအသုံးပြုရသည့်အတိုင်း ၎င်းတို့အား အခွင့်အရေးပေးခဲ့ရပါသည်။ ရခိုင်ပြည်အတွင်း ဗြိတိသျှစစ်တပ်များနှင့် ဂျပန်တပ်များသည် (၁၉၄၃) ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလ တိုက်ပွဲမှစ၍ (၁၉၄၅)ခု စစ်တွေကို တက်ရောက်သိမ်းခဲ့သည်အထိ တိုက်ပွဲများဖြစ်ခဲ့ကြသဖြင့် အတည်တကျ အုပ်ချုပ်ရေးမရှိဘဲ ဖြစ်နေ၍ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ အခြေစိုက်နေထိုင်မှုများမှာ ဖြစ်ချင်တိုင်းဖြစ်နေခဲ့ပါ သည်။

**ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး ပြီးဆုံးသွားချိန်တွင် စစ်ပြေးဒုက္ခသည်များအား ဘူးသီးတောင်နှင့် မောင်းတောတွင် ပြန်လည်နေရာချထားပေးခြင်း။**

၇၄။ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး ပြီးဆုံးသွားပြီးနောက် အင်္ဂလိပ်များသည် စစ်ပြေးဒုက္ခသည်များဟု ဆိုကာ အိန္ဒိယနိုင်ငံသားများကို မြန်မာနိုင်ငံသို့ ပြန်လည်ဝင်ရောက်ခွင့်ပြုခြင်းနှင့်အတူ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း တွင် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို နေရာချထားပေးသလို ရခိုင်လူမျိုးအချို့ကိုလည်း ဘူးသီးတောင်နှင့် မောင်းတောမြို့နယ်အတွင်းတွင် ပြန်လည်နေရာချထားပေးခဲ့ပါသည်။

**နိုင်ငံခြားရေးဝန်ကြီးဌာန လက်အောက်တွင် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဌာနကို ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခြင်း**

၇၅။ အိန္ဒိယနိုင်ငံသားများ အတားအဆီးမရှိခြင်း၊ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာမည့် အန္တရာယ်ကို ဟန့်တားကာကွယ်ရန်အတွက် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးအပြီး (၁၉၄၅)ခုနှစ်တွင် နိုင်ငံခြား ရေးဝန်ကြီးလက်အောက်၌ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဌာနကို ပြန်လည်ဖွဲ့စည်းခဲ့ပါသည်။ ထို့နောက် (၁၆၄၇)ခုနှစ် ဇွန်လ(၁၄)ရက်နေ့တွင် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး (လတ်တလော ပြဋ္ဌာန်းချက်များ) အက် ဥပဒေကို ပြဋ္ဌာန်းဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

**၁၉၄၇ ခုနှစ် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး လတ်တလော ဥပဒေပြဋ္ဌာန်းခြင်း**

၇၆။ ၁၉၄၇ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး လတ်တလောပြဋ္ဌာန်းချက်များ အက်ဥပဒေအရ ပြည်တွင်းဝင်ရောက် နေထိုင်ခွင့်လက်မှတ်-သို့တည်းမဟုတ် နည်းလမ်းတကျခွင့်ပြုထားသော နိုင်ငံကူးလက်မှတ်မပါဘဲ မည်သည့် နိုင်ငံခြားသားမှ မြန်မာနိုင်ငံသို့မဝင်ရ။ မြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လိုသော နိုင်ငံခြား သားတိုင်းသည် နည်းလမ်းတကျထုတ်ပေးထားသော ဗီဇာ သို့မဟုတ် ခွင့်ပြုလက်မှတ် ရရှိရပါမည်။ ဗီဇာ သို့မဟုတ် ခွင့်ပြုလက်မှတ်အမျိုးအစား(၉)မျိုးခန့် ရှိသည့်အနက် ရာသီအလိုက် ဝင်ခွင့် လက်မှတ်မျိုးမှာ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ ဝင်ရောက်သည့်ဘင်္ဂလီလူမျိုး အမြောက်အများက အသုံးပြုကြပြီး များသောအားဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း အခြေစိုက်နေထိုင်ရန် မသာမာသောနည်းများ အသုံးပြုနေထိုင်ကြကြောင်း သိရှိရပါသည်။

**မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူ ကုလားဆိုးအဖွဲ့ ပေါ်ပေါက်လာခြင်း**

၇၇။ ရခိုင်ပြည်အတွင်းရှိ နယ်စပ်ဒေသများဖြစ်သည့် ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်တို့တွင် ခေတ်အဆက်ဆက်က ဝင်ရောက်နေထိုင်ကြကြောင်း ဘင်္ဂလီမူဆလင်လူမျိုးတို့သည် အစိုင်အခဲနှင့် ရှိနေရာ ၎င်းတို့တွင် ပင်ရင်းဒေသ မူဆလင်နိုင်ငံကို အားကိုးတကြီးဖြင့် ရခိုင်ပြည်တွင် မူဆလင် နယ်မြေသီးခြား သတ်မှတ်ပေးရန်ဟူသော ၁၉၄၇ ခုနှစ်တွင် လက်နက်ဆွဲကိုင်ကာ မူဂျာဟစ်သောင်း ကျန်းသူ ကုလားဆိုးအဖွဲ့ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည်။

**ကုလားဆိုးများ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောရှိ ရခိုင်ကျေးရွာများကိုမီးရှို့ဖျက်ဆီး၍ နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂလီမူဆလင်ကုလားများကို ခေါ်ယူ၍နေရာချထားပေးခြင်း**

၇၈။ သောင်းကျန်းသူမူဂျာဟစ်အဖွဲ့သည် ကျဉ်းမြောင်းသောလူမျိုးရေးအမြင်ကိုဆွဲကိုင်ပြီး ရခိုင်လူမျိုး များနေထိုင်သော ရွာများကိုမီးရှို့ဖျက်ဆီးကာ နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂလီမူဆလင်များကို ခေါ်ယူ၍ နေရာ ချထားပေးခဲ့သဖြင့် ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် ရခိုင်လူမျိုးတို့၏ ကျေးရွာများ အနည်းငယ်သာ ကျန်ရှိတော့သည့်အခြေအနေသို့ ရောက်ရှိ ခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

**ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ နိုင်ငံတော်အပေါ်တွင် သစ္စာမဲ့ခြင်း**

၇၉။ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် မြန်မာနိုင်ငံ၏ နယ်မြေပေါ်တွင် နေထိုင်ရသည့်ကျေးဇူးကို မထောက်ထားဘဲ နိုင်ငံတော်အပေါ်သစ္စာမဲ့စွာ လက်နက်အားကိုးဖြင့်ဆောင်ရွက်ခဲ့ခြင်းဖြစ်ရာ ၎င်းတို့အား နိုင်ငံသားအဖြစ် လက်ခံအသိအမှတ်ပြုဖို့မှာ အန္တရာယ်ကြီးကြောင်းပေါ်လွင်လျက် ရှိပါသည်။ ၎င်းတို့ သည် ဘာသာရေးအစွဲအလမ်းကြီးပြီး ကျဉ်းမြောင်းသောလူမျိုးရေးအမြင် ရှိကြသူများ ဖြစ်သည့် အလျောက် ၎င်းတို့၏ ပင်ရင်းနိုင်ငံအပေါ်မှာသာ သစ္စာခံခြင်း၊ သံယောဇဉ်ကြီးမားခြင်းများသာ ရှိနေ ကြသည်မှာ ယုံမှားဖွယ်ရာမရှိပါကြောင်း သိရှိနိုင်ပါသည်။ အင်္ဂလိပ်အစိုးရ ရခိုင်ကိုအုပ်စိုးစဉ်ကာလ၌ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် မဟာမေဒင်ဘာသာဝင် ဘင်္ဂါလီလူမျိုး တိုးတက်မြင့်မားလာခြင်း။

၈၀။ အင်္ဂလိပ်အစိုးရသည် ရခိုင်ပြည်ကို (၁၈၂၇)ခုနှစ်မှ (၁၉၄၈) ခုနှစ်အထိ နှစ်ပေါင်း(၁၂၀)ကျော်ကြာ အုပ်စိုးခဲ့ပါသည်။ ယင်းကာလအတွင်း ၎င်းတို့ အကျိုးစီးပွားကိုသာ ကြည့်ပြီး ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ ဝင်ရောက်မှုကို အားပေးခဲ့ပါသည်။ သို့ဖြစ်၍လည်း နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် ရခိုင်ပြည်ရှိ ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် အများအပြားအခြေစိုက်နေထိုင်ကာ အခိုင် အမာ ဖြစ်လျက်ရှိနေပါသည်။ လူဦးရေစာရင်းဆိုလျှင် မောင်းတောမြို့နယ်တွင် (၁၉၂၁)ခုနှစ်က မဟာ မေဒင်ဘာသာဝင် ဘင်္ဂါလီလူမျိုး(၆၀၄၃၀)ရှိခဲ့ရာ ၁၉၄၁ ခုနှစ်တွင်(၁၂၄၄၅၂) အထိတိုးတက် များပြား လာခဲ့ပါသည်။

၈၁။ ၁၉၄၁ ခုနှစ်မှ ၁၉၄၅ ခုနှစ်အထိ စစ်ဖြစ်နေသော ကာလဖြစ်သည့် အားလျော်စွာ တရားဥပဒေ စိုးမိုးရေးအတွက် ထိရောက်စွာမဆောင်ရွက်နိုင်သည်နှင့်အတူ အခြေစိုက်နေထိုင်လျက်ရှိပြီးဖြစ်သော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကိုအခြေပြုကာ နောက်ထပ်ဝင်ရောက်လာကြသည့် နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ မည်မျှများပြားလာသည်ကို နောက်ပိုင်းကောက်ယူခဲ့သော လူဦးရေစာရင်းများက သက်သေ ခံလျက်ရှိနေပါသည်။

**ကိုလိုနီဝါဒ ဗြိတိသျှ အမွေဆိုး**

၈၂။ ဤသည်တို့ မှာ ဗြိတိသျှကိုလိုနီဝါဒတွင် အမွေဆိုးကြီးဖြစ်သော တရားလက်လွတ် ဝင်ရောက် လာနေကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ ကိစ္စပင်ဖြစ်ကြောင်း ထင်ရှားနေပါသည်။

**အပိုင်း (၃)**

**ဖ၊ ဆ၊ ပ၊ လ ခေတ် ရခိုင်တိုင်း**

၈၃။ ရခိုင်တိုင်းအတွင်း၌ ဖဆပလနှင့် ယှဉ်ပြိုင်အရွေးခံရသူ ရခိုင်အမျိုးသား အမတ် ၁၇ ဦးရှိခဲ့ရာ ၎င်းတို့က လွတ်လပ်သော ရခိုင်ပါလီမန်အုပ်စု ဟူ၍စုစည်းကာ ပြည်ထောင်စုအတွင်းတွင် ရခိုင်ပြည် နယ်ရရှိရေးကို ကြွေးကြော်ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

၈၄။ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူများကိုလည်းကောင်း၊ အာဏာရ ဖဆပလ အဖွဲ့သည် အာဏာဆက်လက် တည်ရှိရေးကိုသာကြည့်ပြီး အခွင့်ရေးပေး စည်းရုံးလုပ်ကိုင်ခြင်းများ ကိုလည်း အခွင့်ကောင်းယူကာ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းသို့ ၎င်းတို့ ဝင်ရောက်ခဲ့ခြင်းများသည် လျော့နည်း သွားသည်မရှိဘဲ တိုး၍သာလာခဲ့ပါသည်။

၈၅။ ၁၉၅၄ ခုနှစ် မှတ်တမ်းအရသိရှိရသည်မှာ လူဦးရေအဆမတန်များပြားသည့် အရှေ့ပါကီစ္စတန် နိုင်ငံတွင် ဝတ်ရေး၊ စားရေး၊ နေရေး ကြပ်တည်းသဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ တရားမဝင်ခိုးဝင်လာ ကြကြောင်း ရခိုင်တိုင်းအတွင်း၏ နယ်စပ်ဒေသတွင် လူဦးရေမှာတိုးတက်များပြားနေသည်ဟု ဖော်ပြ ထားပါသည်။

၈၆။ စစ်တွေမှာပင် ဒီဇင်ဘာ၊ ဇန္နဝါရီ၊ ဖေဖော်ဝါရီ၊ မတ်လ တို့သည် ဆန်စပါးလုပ်ကိုင်သည့် အချိန် ဖြစ်သဖြင့် နိုင်ငံခြားသား ကူလီအမြောက်အများ ဝင်ရောက်လာသော အချိန်ဖြစ်ကြောင်း၊ ဤအချိန် တွင် လူတိုင်းစီအတွက် ပါမစ်ထုတ်ပေးခြင်းမျိုးမဟုတ်တော့ဘဲ တစ်စောင်ဖြင့်လူ ၃၀ အတွက် ထုတ် ပေးကာ အမည်များပင် မပါတော့သည့် အခြေအနေမျိုးဖြင့် ဝင်ရောက်လာခဲ့ကြကြောင်း၊ ထို့အပြင် ပါကစ္စတန်အစိုးရက အရေးယူသဖြင့် စစ်တကောင်းတွင် ခိုးဆိုးပေတေ တိုက်ခိုက်တတ်သော လူမိုက် များသည် စစ်တွေပေါ်သို့ ထွက်ပြေးရောက်ရှိလာကြပြီး ဖောက်ထွင်းခိုးမှုများကိုပင် ကျူးလွန်ကြသည် ကို တွေ့ ရှိကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။

၈၇။ ဤသည်ကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ၁၉၅၄ ခုနှစ်တိုင်အောင် တဖက်နိုင်ငံမှ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် အလွယ်တကူပင် ဝင်ရောက်လုပ်ကိုင်ကြပြီး ပင်ရင်းနိုင်ငံသို့ပြန်သွားသူက ပြန်သွားကြသကဲ့သို့ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းတွင်ပင် အခြေစိုက်နေထိုင်ဖို့ လုပ်သူတို့က အခက်အခဲမရှိလုပ်ကိုင်နိုင်ကြကြောင်း တွေ့ ရှိရပါသည်။

၈၈။ ယင်းအထောက်အထားမှတ်တမ်းတွင် လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဌာနကို ၁၉၄၁ ခုနှစ်က စတင်၍ တည်ထောင်ခဲ့ရကာ စစ်အတွင်းကလုပ်ငန်းများတိမ်မြုပ်ခဲ့ပြီး အင်္ဂလိပ်ပြန်ဝင်လာသည့် ၁၉၄၆ ခုနှစ် ကမှလုပ်ငန်းများ ပြန်လည်လုပ်ကိုင်နိုင်ခြင်းနှင့် လွတ်လပ်ရေးရသည့်အချိန်တွင် တိုင်းရင်းသားဝန်ထမ်း များကို အချိန်တိုသင်တန်းပေး၍ တာဝန်ပေးခဲ့ရသဖြင့် ချွတ်ယွင်းမှုများရှိပါကြောင်း၊ လူဝင်မှုကြီးကြပ် ရေးဌာနကို ထောင့်စေ့အောင် ဆောင်ရွက်လုပ်ကိုင်နိုင်ဖို့အတွက် တိုးချဲ့ဖွဲ့စည်းလိုသော်လည်း အခြေ အနေရပ်ရပ်ကြောင့် တိုးချဲ့ မလုပ်ကိုင်နိုင်ကြောင်း ဖော်ပြထားသည်ကိုတွေ့ ရပါသည်။

၈၉။ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဌာန၏ အားနည်းချက်များရှိသည့်အပြင် တိုင်းရင်းသားမြေပိုင်ရှင်၊ ဆန်စက် ပိုင်ရှင်နှင့် လုပ်ငန်းရှင်တို့ကလည်း လုပ်ခဈေးပေါပေါနှင့်ရသည့် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို လက်ခံအား ပေးခြင်းလည်းပါဝင်ကြောင်း၊ အာဏာရနိုင်ငံရေးပါတီကြီးဖြစ်သည့် ဖဆပလ ကလည်း ပြိုင်ဆိုင်တက် လာသည့် ရခိုင်နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်းများကို တန်ပြန်တိုက်ခိုက်နိုင်ရန်အတွက် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို မြန်မာနိုင်ငံသားအဖြစ်လက်ခံကာ စည်းရုံးဆောင်ရွက်ခဲ့ခြင်းများပြုလုပ်ခဲ့ပါကြောင်း၊ မှတ်တမ်းများ အရ ထိုစဉ်က



ပါလီမန်အမတ်ဖြစ်သူ မစ္စတာ စူလတန်အာမတ် ဆိုသူအား ပါလီမန်အတွင်းဝန်ရာထူး ကိုပင် ပေးအပ်ခဲ့ကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။

၉၀။ မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူများ ဆိုးယုတ်ပုံကိုဖော်ပြရာ၌ ၎င်းတို့သည် အထူးအားဖြင့် ဘူးသီး တောင်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် နေထိုင်ကြသည့် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားကိုသာမက မြန်မာနိုင်ငံ သား ကုလားများကိုပါ တိုက်ခိုက်မောင်းထုတ်ပြီး တဖက်နိုင်ငံမှ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို နေရာချထား ပါကြောင်း တိုင်းရင်းသားရခိုင်များနှင့် မြန်မာကုလားများမှာ စစ်တွေ စသည့် တောင်ဘက်ပိုင်းသို့ ထွက်ပြေးလာကြရကြောင်း ရှေးအခါ သူကြီးပိုင် ရွာပေါင်း ၂၀၀ လောက်ရှိရာ ရခိုင်တိုင်းရင်းသား ၆၀၀၀၀ ကျော်လောက်မှာ ယခုအခါ တောင်ပိုင်းတွင်သာ အနည်းငယ်ရှိတော့ကြောင်းနှင့် ဘူးသီး တောင်မြို့နယ်ဆိုလျှင် ၉၅ ရာခိုင်နှုန်းမှာ မဟာမေဒင်ဘာသာ ကိုးကွယ်သူများဖြစ်နေကြောင်း ဖော်ပြ ထားပါသည်။

၉၁။ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအစိုးရအနေနှင့် (၁၉၅၀-၅၁)ခုနှစ်မှ စတင်၍ သောင်းကျန်းသူများကို တိုက်ခိုက်လာခဲ့ရာ ၁၉၅၄ ခုနှစ်တွင် ပြုလုစေခဲ့ကြောင်း မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရ၏ မှန်ကန်သော ရပ်တည်ချက်နှင့် မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူများ၏ မမှန်ကန်သောလုပ်ရပ်များကြောင့် ၎င်းတို့၏ ခေါင်း ဆောင်ဆိုသူက ကုလား ကာစင်းအား အရှေ့ပါကစ္စတန်အစိုးရက ဖမ်းစီးပြီး စစ်တကောင်းမြို့ထောင် တွင် အကျဉ်းချထားကြောင်း တွေ့ ရှိရပါသည်။

၉၂။ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် အာဏာရ ဖ-ဆ-ပ-လ အဖွဲ့ကို ယှဉ်ပြိုင်အရွေးခံခဲ့ရသော ရခိုင်အမျိုးသား များက ရခိုင်တိုင်းရင်းသားစည်းလုံးညီညွတ်ရေးအဖွဲ့ ရ-တ-ည ကိုဖွဲ့စည်းကာ ရွေးကောက်ပွဲကို ဝင် ရောက်ခဲ့ပါသည်။ ဖ-ဆ-ပ-လ အဖွဲ့သည် မိမိတို့ အာဏာရရှိတည်မြဲရေးအတွက် ရွေးကောက် ပွဲတွင် အနိုင်ရရန်ဟူသော အကျိုးတရားကိုသာကြည့်ပြီး ဘင်္ဂါလီမူဆလင်အား တိုးတက်များပြား လာရန် အခွင့်အရေးပေး စည်းလုံးဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

၉၃။ ရခိုင်တိုင်းအတွင်း နိုင်ငံသား၊ နိုင်ငံခြားသားဟူ၍ ခွဲခြားမရအောင် ရောထွေးယှက်တင် ဖြစ်နေ သော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်းတောဒေသတိုက်တွင် အာဏာရ ဖ-ဆ-ပ-လ အစိုးရ၏ အကာအကွယ်ကိုယူကာ တဘက်နိုင်ငံမှ နိုင်ငံခြားသားမူဆလင်များကို အခွင့်အရေး ရသလို နိဒါန်းပိုင်းတွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ခိုးသွင်းဝင်ရောက်စေခဲ့ပါသည်။ မောင်တောမြို့နယ် လူဦး ရေစာရင်းကိုကြည့်လျှင် (၁၉၄၁)ခုနှစ်၊ အင်္ဂလိပ်လက်ထက်က ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ဦးရေ(၁၂၄၄၅၂) ရှိခဲ့ရာ မှ လွတ်လပ်ရေးရခဲ့ပြီးနောက် (၁၉၅၆)ခုနှစ်တွင် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ဦးရေမှာ(၁၈၇၇၉၂)အထိ တိုးတက် များပြားလာသည်ကို တွေ့ ရပါသည်။ တနည်းဆိုရလျှင် မူလရှိသည့် ဘင်္ဂါလီ မူဆလင်ဦးရေ၏ (၅၀%) အထိ တဆယ့်ငါးနှစ်အတွင်း တိုးတက်များပြားလာသည်ကို တွေ့ ရပါသည်။

၉၄။ ဖ-ဆ-ပ-လ အစိုးရလက်ထက်က တဘက်နိုင်ငံမှရာသီအလိုက်အလုပ်သမားများကို အစုလိုက် အပြုံလိုက် ပါမစ်ဖြင့် ဝင်ခွင့်ပြုခဲ့ခြင်းကို ၁၉၅၈ ခုနှစ်က အိမ်စောင့်အစိုးရလက်ထက်တွင်

ရပ်စဲလိုက်ပါ သည်။ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး အစီရင်ခံစာတစ်ခုတွင် ၁၉၅၈ ခုနှစ်က နောက်ဆုံးဝင်ရောက်လာခဲ့သော ရာသီလိုက်အလုပ်သမား (၆၃)ဦးတို့အား ၎င်းတို့ ပင်ရင်းနိုင်ငံသို့ ပြန်လည်ပို့ဆောင်ရေးကိစ္စတွင် နိုင်ငံကူးလက်မှတ်အတွက် အကြပ်အတည်းဖြစ်နေ၍ နှောင့်နှေးရကြောင်းဖော်ပြထားပါသည်။ ဤသည်ကိုကြည့်ခြင်းအားဖြင့် ရာသီလိုက် နှစ်စဉ်ဝင်ရောက်လေ့ရှိသော ဘင်္ဂလီမူဆလင် အလုပ် သမားများသည် ပင်ရင်းနိုင်ငံသို့မပြန်ဘဲ နေတတ်ကြသည်ဆိုသောအချက်နှင့် ယခုကဲ့သို့လက်လုပ် လက်စား အလုပ်သမားများကိုပင် ယင်းနိုင်ငံကပြန်လည်လက်ခံရန် ဝန်လေးတတ်လေ့ရှိသည်ဟူသော အချက်တို့မှာ သိသာထင်ရှားပါကြောင်း တွေ့ရှိပါကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။

၉၅။ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းသို့ ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ၏ ထိုးဖောက်ဝင်ရောက်မှုမှာ စိုးရိမ်ဖွယ်ရာပင် ဖြစ်လာ သဖြင့် (၁၉၅၅) ခု မတ်လအတွင်း ကျင်းပသည့် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့၏ ပဋိပက္ခအကြိမ် ရောက်ညီလာခံမှ “စစ်တွေ၊ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောမြို့နယ်ရှိ တိုင်းရင်းသားအမည်ခံ မူဆလင် အချို့၏ လက်အောက်ခံအကူအညီပေးမှုတို့ကြောင့် အရှေ့ပါကစ္စတန် အမျိုးသားအမြောက်အများ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်နေခြင်းကိုထိရောက်စွာတားမြစ်ပေးရန်ဟူသော ဆုံးဖြတ်ချက်တရပ် ကိုချမှတ်ပေးခဲ့ပါသည်။

၉၆။ အာဏာရရှိရေးတစ်ခုတည်းကိုကြည့်ပြီး အကြိတ်အနယ်မဲဆွယ်စည်းရုံးကြသော ဖ-ဆ-ပ-လ နှစ်ခြမ်းခွဲမှု နိုင်ငံရေးခေါင်းဆောင်များသည် နိုင်ငံသားဖြစ်နှင့်ပြီးသူ မူဆလင်များ၏အခွင့်အရေး တောင်းဆိုမှုများကို ခပ်လွယ်လွယ်ပင် လက်ခံကြသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ တိုင်းရင်းသားအမည်ခံ ဘင်္ဂလီမူဆလင်များက ၎င်းတို့သည် ရိုဟင်ဂျာ များဖြစ်ကြသည်ဟူသော အသုံးအနှုန်း အခေါ်အဝေါ် ကိုဖော်ထုတ်သုံးစွဲကြလျက် မြန်မာ့နိုင်ငံရေးခေါင်းဆောင်များက လက်ခံသည်အထိဖြစ်စေခဲ့ပါသည်။ (၁၉၆၀) ခုနှစ် နောက်ပိုင်း ပ-ထ-စ အစိုးရလက်ထက်တွင် တိုင်းရင်းသားဘာသာအစီအစဉ်၌ ရိုဟင် ဂျာဘာသာအသံလွှင့်ချက်ဟူ၍ပင် ထုတ်ပေးခဲ့ကြောင်း မှတ်မိဘူးပါသည်။

၉၇။ (၁၉၄၇)ခုနှစ်တွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်များက မူဂျာဟစ်လက်နက်ကိုင်သောင်းကျန်းမှု စတင်ခဲ့ပြီး နောက် (၁၉၅၄)ခုနှစ်တွင် ယင်း မူဂျာဟစ် သောင်းကျန်းမှုမှာ အစိုးရ၏အရေးယူဆောင်ရွက်မှုကြောင့် ချုပ်ငြိမ်းပျောက်ကွယ်ခဲ့ပါသည်။ ဘင်္ဂလီမူဆလင်များသည် (၁၉၆၀)ခုနှစ် ရွေးကောက်ပွဲတွင် ၎င်းတို့ အခွင့်အရေးရပြန်သဖြင့် ရိုဟင်ဂျာမျိုးချစ်တပ်ဦး (Rohinger Patriotic Front) ဟူသောအဖွဲ့အစည်း အမည်ဖြင့် ရခိုင်တိုင်းရှိ မူဆလင်များ၏ လွတ်လပ်စွာကိုးကွယ်ခွင့်၊ လွတ်လပ်စွာသွားလာနေထိုင်ခွင့်၊ ဖိနှိပ်ချုပ်ချယ်မှုဖြင့် နှိပ်စက်ညှဉ်းပမ်းမှုများကို ကာကွယ်ရန်စသည့် ရည်ရွယ်ချက်များရှိကြောင်းဖြင့် ဖွဲ့ စည်းကာ ရိုဟင်ဂျာ လှုပ်ရှားမှုစတင်ခဲ့ကြောင်း တွေ့ ရှိရပါသည်။

၉၈။ နိဒါန်းပိုင်းတွင်ဖော်ပြခဲ့သော ရိုဟင်ဂျာအဖွဲ့အစည်းများမှ ထုတ်ဝေသော စာတမ်းများအရ ရခိုင် ဒေသသို့ စတင်ရောက်ရှိကြသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များမှာ ပါရှား၊ အာရပ်နိုင်ငံတို့မှ သင်္ဘောဖြင့် ခရီးသွားလာသည့် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်အတွင်း သင်္ဘောနစ်မြုပ်ရာမှ ရခိုင်ကမ်းခြေသို့ ရောက်ရှိလာသော သင်္ဘောသားများဖြစ်ကြပါသည်။ ၎င်းတို့သည် ဒေသခံတိုင်းရင်းသား အမျိုးသမီး များနှင့် အိမ်ထောင်ပြုကာ အခြေစိုက်နေထိုင်ကြရာမှ ပေါက်ဖွားလာသူတို့ ဖြစ်ပါကြောင်း၊ ၎င်းတို့ကို (Rohant) ရိုဟန်ဟု ခေါ်တွင်ကြောင်းနှင့် ယင်းစကားလုံး (Rohon)မှာ အာရပ်စကားလုံးမှ ဆက်စပ် ပေါ်လာသည်ဟု ဆိုကြပါကြောင်း၊ ၎င်း ရိုဟန်များနှင့် ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ အိမ်ထောင်ပြုကြကာ ရိုဟန်ဂျာ ဆိုသူများ ပေါက်ဖွားလာသည်ဟု တင်ပြပြောဆိုကြပါကြောင်း။

၉၉။ မြန်မာနိုင်ငံသား မူဆလင်စာရေးဆရာတစ်ဦးကမူ ရှေးရှေးအခါက မူဆလင်များသည် ရခိုင်ပြည်သို့ ပထမဦးစွာ ပင်လယ်ကမ်းခြေဖက်မှ စတင်ဝင်ရောက်ခဲ့ကြပြီး နေက်ပိုင်းတွင် ကုန်းပိုင်းတောင်ကြား လမ်းများမှဝင်ရောက်ခဲ့ကြကြောင်း၊ ဝင်ရောက်လာကြသူ မူဆလင်များသည် အာရပ်နှင့် ကုလား လူမျိုးစစ်သားမျိုးနွယ်စုများ ဖြစ်ကြကြောင်း၊ ၎င်းတို့ အထဲတွင်ကုန်သည်များ၊ ဘာသာရေးဆိုင်ရာ ပုဂ္ဂိုလ်များ၊ စစ်သားများနှင့် စစ်ပြေးဒုက္ခသည်များပါဝင်ကြကြောင်း၊ ထိုစဉ်က ရခိုင်လူမျိုးဘုရင်များက လက်ခံပြီးအခြေစိုက် နေထိုင်ခွင့်ပြုခဲ့ကြောင်း၊ ရခိုင်ပြည်ရှိ မူဆလင်များသည် အာရပ်မျိုးနွယ်မှ ဆင်းသက်လာသူများဖြစ်ကြပြီး ၎င်းတို့အား “ရိုးဝန်ညှာလူမျိုး” ဟု ခေါ်ဝေါ်သမုတ်ကြောင်း၊ ယင်း စကားလုံး၏အဓိပ္ပါယ်မှာ သနားညှာတာ၊ သက်ညှာခံရသူ အခွင့်အရေးပေးခံရသူဟူ၍ ဖြစ်ပါကြောင်း၊ (၁၆၆၆)ခုနှစ် ရခိုင်-မဂို စစ်ပွဲအပြီးကာလ၌ ရခိုင်ပြည်မြောက်ပိုင်းဒေသများတွင် ပထန်စစ်သားများက ဘင်္ဂလီမူဆလင်များနှင့် အိမ်ထောင်ပြုကာ အခြေစိုက်နေထိုင်လာခဲ့ရာမှ ပေါက်ဖွားဆင်းသက် လာသူ များကို “ရိုးဝန်ညှာ” လူမျိုးများဟု ခေါ်ဝေါ်သမုတ်ကြောင်း၊ ၎င်းတို့သည် နောက်ပိုင်းတွင် တဖြည်းဖြည်း နှစ်ကာလကြာညောင်းလာသည်နှင့်အမျှ အာရပ်နွယ်ဖွားတို့နှင့်လည်း ရောထွေးလာကြပြီး ထို အာရပ်နွယ်ဖွားများ ပျောက်ကွယ်သွားသည်ဟု ရေးသားထားပါသည်။

(ဤကိစ္စမှာ ယုတ္တိမတန်သည့်အကြောင်းကို နိဒါန်းပိုင်းတွင် ဖော်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်ပါသည်။)

၁၀၀။ ရခိုင်လူမျိုးအချို့၏ အဆိုမှာ “ရိုဟင်ဂျာ” သည် မြန်မာလို “ရွာဟောင်းသား” ဟုခေါ်ကြောင်း၊ ရိုဟင်ဂျာ-မူဆလင်ဘာသာဝင် လူမျိုးများမှာ ဇာတိမျိုးရိုးအားဖြင့် နိုင်ငံခြားသားများသာဖြစ်ကြောင်း ရခိုင်လူမျိုး ရှင်ဘုရင်များလက်ထက်က ကုန်ကူးသန်းရောင်းဝယ်ယင်း ရောက်ရှိလာကြသော အာရပ် နှင့် ပထန်ကုန်သည်များ၏ အဆက်အနွယ်ဖြစ်ကြကြောင်း၊ အဆိုပါ အမျိုးသမီး၊ အမျိုးသားတို့နှင့် ရခိုင်ဘုရင် မင်းစောမွန်ကို အကူအညီပေးရန် ရောက်လာကြသော ဝါလီခန့်ခေါင်းဆောင်သော ဂေါ်ရီ ပထန်စစ်သားများနှင့် ရောနှာထိမ်းမြားလက်ထပ်၍ ရခိုင်ဘုရင် နန်းတွင်းခစားကြသော အနွယ်ပွား များဖြစ်ကြကြောင်း၊ ၎င်းတို့သည် အာရပ်၊ ပါရှား နှင့် အူရဒူ ရောစပ်သော စကားများပြောဆိုကြ ကြောင်း

ရခိုင်စကားနှင့် ဘင်္ဂလီစကားကိုလည်း ပြောဆိုကြပါသည်ဟု ရေးသားထားကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။

၁၀၁။ ရခိုင်အများစုကမူ ရိုဟင်ဂျာဟူသော သုံးစွဲခေါ်ဝေါ်မှုကို လက်ခံသည့် သဘောမရှိပါကြောင်း၊ သမိုင်းရေးရာ အထောက်အထားများအရ ရခိုင်ပြည်နယ်သို့ ရောက်ရှိလာကြသော မဟာမေဒင် ဘာသာဝင်များမှာ ကူးသန်းရောင်းဝယ်မှုပြုရင်း ရောက်ရှိလာကြသည့် အာရှနှင့်ပါရှားအနွယ်များ စစ်တိုက်ခိုက်ရင်းရောက်ရှိလာကြသည့် ပထန်းအဆက်အနွယ်များနှင့် ရခိုင်ဘုရင်များက စစ်တိုက်ရင်း စစ်သုံးပန်းအဖြစ် ဖမ်းဆီးရမိသူတို့နှင့် ရခိုင်ဘုရင်များကို ပေါ်တူဂီလူမျိုးများ ဆက်သသည့် ကျေးကျွန် ဖြစ်သူ ဘင်္ဂလီမူဆလင်တို့သာဖြစ်ကြောင်း အကြောင်းတရပ်ရပ်ကြောင့် အခြေစိုက်နေထိုင်ကြသည့် မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်တို့သည် တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုတွင် ပါဝင်ကြသူများမဟုတ်ကြဘဲ နိုင်ငံခြားမှ ရောက်ရှိလာကြကာ ရခိုင်ဘုရင်များက မြောက်ဦးမြို့နယ်နှင့် ကျောက်တော်မြို့နယ်တို့တွင် နေရာချ ထားပေးခဲ့ကြောင်း ယခုခေတ်တိုင် ၎င်းတို့နေထိုင်သော ရွာများကို ဒေသခံတို့က “ရခိုင်ကျေးရွာ” ဟူ၍ ခေါ်ဝေါ်သုံးစွဲကြကြောင်း၊ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့လက်ထက်တွင် ဝင်ရောက်နေထိုင်ကြသော ဘင်္ဂလီ မူဆလင်ကျေးရွာကို “အနောက် ကုလားရွာ” ဟူ၍ သတ်သတ်မှတ်မှတ် ခေါ်ဝေါ်သမုတ်ကြကြောင်း၊ ရှေးရခိုင်ဘုရင်များလက်ထက်က အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့ကြသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်တို့သည် ရခိုင် လူမျိုးနှင့်ကိုးကွယ်သောဘာသာ၊ သာသနာရေးတွင်သာ ကွဲပြားခြားနားပြီး စကားအပြောအဆို၊ အလုပ်အကိုင်၊ ဆက်ဆံမှု စသည်တို့တွင် ရခိုင်လူမျိုးများနှင့်တူညီပါကြောင်း၊ သံတွဲခရိုင်နှင့် ကျောက်ဖြူ ခရိုင်သို့ရောက်ရှိအခြေချနေထိုင်ကြသော ကမန်များ၊ အာရပ်ကုန်သည်များ၊ ဘင်္ဂလီလူမျိုး ကျေးကျွန်များသည် ရွာတည်ဆောက်ပုံကအစ ရခိုင်လူမျိုးများနှင့် ကွဲပြားခြားနားခြင်းမရှိဘဲ တူညီပါ ကြောင်း၊ အသက်ကြီးသူအချို့သည် ရခိုင်လူမျိုးများကဲ့သို့ ဆေးမှင်များထိုးသည်ကိုတွေ့ရပါကြောင်း၊ အမျိုးသမီးများမှာလည်း အိမ်တွင်းပုန်းလှေမရှိကြောင်း၊ မြောက်ဦးမြို့နယ်နှင့် ကျောက်တော်မြို့နယ်ရှိ “ရခိုင်ကုလားရွာ” များတွင်လည်း ရွာတည်ဆောက်ပုံ၊ အိမ်တည်ဆောက်ပုံများ တူညီကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်ဟု ရေးသားဖော်ပြထားပါသည်။

၁၀၂။ ရိုဟင်ဂျာနှင့်ပတ်သက်၍ ရေးသားဖော်ပြချက်များကိုကြည့်လျှင် ရခိုင်ဘုရင်များလက်ထက်က ရောက်ရှိအခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့ကြသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များဖြစ်ကြသည့် ပါရှားနှင့်အာရပ် လူမျိုး သင်္ဘောကုန်သည်များ၊ ပထန်းလူမျိုးစစ်သားနွယ်စုများနှင့် ဘင်္ဂလီမူဆလင်လူမျိုး စစ်သုံးပန်း နှင့်ကျေးကျွန်အဆက်များဖြစ်ကြောင်း၊ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့လက်ထက် ဝင်ရောက်အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့ ကြသော ဘင်္ဂလီမူဆလင်များနှင့် နောက်ပိုင်းဝင်ရောက်လာသူများမှာ အထင်အရှားကွဲပြားနေပါ ကြောင်းကို တွေ့ရှိရပါသည်။

၁၀၃။ ရိုဟင်ဂျာလှုပ်ရှားမှုကို ဖန်တီးပြုလုပ်နေသူများက ရခိုင်ပြည်တွင် မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များက တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများဖြစ်ကြသည့် ရခိုင်၊ ချင်း စသည်တို့ထက်

ဦးစွာရောက်ရှိနေသယောင် လုပ် ကြံရေးသားခြင်းမျိုး ရှေးရခိုင်ဘုရင်များလက်ထက်က ရောက်ရှိအခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့သူများနှင့် ၎င်းတို့ ဘင်္ဂလီမူဆလင်များကို ရောထွေးပြီး ရိုဟင်ဂျာများဖြစ်ကြပါသည်ဟူသော ရေးသားခြင်းမျိုးဖြင့် အစ္စလာမ်နိုင်ငံများနှင့် နိုင်ငံတကာဇာတ်ခုံပေါ်တွင် အခွင့်သင့်တိုင်း ရေးသားပြောဆိုမှုများ ပြုလုပ် လျှက်ရှိသည်ကို တွေ့ ရပါသည်။

**၁၀၄။** အထက်ပါရေးသားချက်များအရ ထိုကဲ့သို့ခေါ်ဆိုနိုင်သူများမှာ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့ခေတ် မတိုင်မီက ရခိုင်ပြည်အတွင်းသို့ အကြောင်းအမျိုးမျိုးကြောင့် ရောက်ရှိလာပြီး အခြေစိုက်နေထိုင်ခဲ့ကြသော မဟာမေဒင်ဘာသာကိုးကွယ်သူ ကုလားများသာဖြစ်ပါသည်။ (၁၈၇၂)ခုနှစ် စာရင်းများအရ ၎င်းတို့ လူဦးရေမှာ စစ်တွေခရိုင်တွင် (၅၈၂၅၅)ဦးသာ ဖြစ်ပါသည်။ ၎င်း မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်ဦးရေကို အခြေခံပြီး တနှစ်လျှင် (၂%) လူဦးရေ တိုးတက်သည်ဟု ထား၍ တွက်ချက်ပါလျှင် (၁၉၈၃)ခုနှစ် အထိ နှစ်ပေါင်း (၁၀၀)ကျော်တွင် ရှိမည့်လူဦးရေမှာ (၅၈၂၅၅+၂၂၉၃၂၇) ဖြစ်ပါသည်။ ယခုဖြစ်နေသည်မှာ စစ်တွေအပါအဝင်(၉)မြို့နယ်တွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဦးရေသည် (၅၂၉၃၆၉)ဦးသို့ ရောက်ရှိကာ တိုး တက်များပြားလျက်ဖြစ်နေပါသည်။ ရှိသင့်သည့် လူဦးရေ (၁)သိန်း (၈)သောင်းကျော် ထက် ပိုမိုနေ သောလူဦးရေ (၃)သိန်းကျော်မှာ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့ခေတ်က ဝင်ရောက်လာသူများနှင့် နောက်ပိုင်း တရား မဝင် ခိုးဝင်လာကြသူများဖြစ်ကြောင်း ရေးသားချက်ကို တွေ့ ရှိရပါသည်။

**၁၀၅။** ရခိုင်ပြည်တွင် ဘိုး၊ ဘွား၊ ဘီ၊ ဘင် လက်ထက်မှစ၍ အစဉ်တစိုက်နှစ်ရှည်လများ အခြေစိုက် နေထိုင်လာခဲ့မှုကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံသားဖြစ်လာကြသည့် ရိုဟင်ဂျာခေါ်သည်ဖြစ်စေ၊ ကုလားခေါ်သည် ဖြစ်စေ၊ ထိုသူများသည် ပင်ရင်းနိုင်ငံရှိကြသည့် နိုင်ငံခြားသားအနွယ်များမှ ဆင်းသက်လာသူများဖြစ် ကြသဖြင့် ၎င်းတို့သည် မြန်မာတိုင်းရင်းသားမဟုတ်ကြသည်ကို အထူးသက်သေထူစရာမလို ကြောင်းတွေ့ ရပါသည်။

**၁၀၆။** ဤသို့ မှုမမှန်ပြောဆိုလုပ်ကြံရေးသားမှုတို့ကြောင့်၎င်း၊ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ပါကစ္စတန်နှစ်နိုင်ငံ တို့ ၏ ဆက်ဆံရေးသည် ကောင်းမွန်ပြေလည်မှုရှိပြီး မြန်မာနိုင်ငံ၏ရည်ရွယ်ချက်များသည် မှန်ကန်သဖြင့်၎င်း၊ ရိုဟင်ဂျာလှုပ်ရှားမှုမှာ အစ္စလာမ်နိုင်ငံများလောကနှင့် နိုင်ငံတကာဇာတ်ခုံတွင် ထောက်ခံအားပေးမှု မရှိသလောက်ဖြစ်ကာ ရေသေတွင်မျောနေသည့် အခြေအနေအဆင့် လောက်သာ ရှိသည်ကိုတွေ့ရပါ သည်။

**အပိုင်း (၄)**

**တော်လှန်ရေးကောင်စီခေတ်**

**၁၀၇။** ရခိုင်တိုင်းအတွင်းရှိသော ဘင်္ဂလီမူဆလင်များနှင့် နောက်ထပ်တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူများ ရော ထွေးကာ ဘင်္ဂလီမူဆလင်လူမျိုးဦးရေမှာ တိုး၍သာလာနေသည်ကို တွေ့ရှိရပါတော့သည်။

၁၀၈။ ဤဖြစ်ရပ်ကို ကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းရန်ရည်ရွယ်၍ (၁၉၆၆)ခုနှစ်၊ အောက်တိုဘာလမှစ၍ ဒီဇင်ဘာ လအထိ အလယ်ပိုင်းတိုင်းစစ်ဌာနချုပ်တိုင်းမှူး၏ ကွပ်ကဲမှုဖြင့် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို စစ်ဆေးစာရင်း ကောက်ယူခြင်း၊ မှတ်ပုံတင်ခြင်းများပြုလုပ်ရန် စစ်ဆေးရေးများပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

(က) “ကျီးကန်းစစ်ဆင်ရေး” အရ စစ်တွေ၊ မြေပုံ၊ ကျောက်တော်၊ ပုဏ္ဏားကျွန်း၊ သံတွဲနှင့် တောင်ကုတ် မြို့နယ်များအတွင်း စိမ့်ဝင်ရောက်ရှိလာသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင် (၁၃၀၇)ဦးတို့အား စစ်ဆေးစာရင်း ကောက်ယူပြီး မောင်းတောမြို့နယ် အတွင်းသို့ပြန်လည် ပို့ပေးခဲ့ပါသည်။

(ခ) “ရွှေကျီးစစ်ဆင်ရေး” အရ မောင်းတောခရိုင်ခွဲအတွင်းရှိ ကြိမ်ချောင်းမြို့နယ်ခွဲ၊ မောင်းတောမြို့နယ်ခွဲနှင့် အလယ်သံကျော်မြို့နယ်ခွဲများရှိ ကျေးရွာအုပ်စု (၂၃)ခုတွင် ဘင်္ဂါလားမူဆလင်(၅၃၆၇၄)ဦး တို့ကို စစ်ဆေးစာရင်း ကောက်ယူခဲ့ပါသည်။

၁၀၉။ ဤသို့စစ်ဆင်ရေးများပြုလုပ်ခဲ့သဖြင့် စစ်ဆင်ရေးကာလအတွင်း မတရားခိုးဝင်လာမှုများ ရပ်တန့်သွားခဲ့သလိုရှိခဲ့သော်လည်း နောက်ပိုင်းတွင် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ ခိုးဝင်လာမှုများရှိမြဲတိုင်းရှိ နေသဖြင့် (၁၉၆၉)ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီလတွင် အလယ်ပိုင်းစစ်ဌာနချုပ်တိုင်းမှူး၏ ကွပ်ကဲမှုဖြင့်ပင် မွန်မြတ် စစ်ဆင်ရေးကို ပြုလုပ်ခဲ့ရပြန်သည်။ ဤစစ်ဆင်ရေးအရ စစ်တွေခရိုင်နှင့် ကျောက်ဖြူခရိုင်အတွင်း နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ မတရားခိုးဝင်လာမှုကိုစိစစ်ခြင်း၊ မှတ်ပုံတင်ခြင်းနှင့် လူဦးရေစရင်း များ ကောက်ယူမှုကို ပြုလုပ်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၁၀။ (၁၉၇၁)ခုနှစ်တွင် အရှေ့ပါကစ္စတန်နှင့် အနောက်ပါကစ္စတန်တို့ ပဋိကွဲဖြစ်ပွားမှုကြောင့် အရှေ့ ပါကစ္စတန်မှ စစ်ပြေးဒုက္ခသည် တသောင်းကျော်ခန့်သည် ဘူးသီးတောင်နှင့် မောင်းတောမြို့များသို့ ဝင်ရောက်ခဲ့လှုံခဲ့ကြသည်။ ယင်းကိစ္စကို ဆောင်ရွက်ရန်အတွက် ဗဟိုလိုခြံရေးနှင့် အုပ်ချုပ်မှုကော်မ တီက ကော်မတီတရပ်ဖွဲ့စည်းကာ ဝင်ရောက်လာသော စစ်ပြေးဒုက္ခသည်များအား မှတ်ပုံတင်၍ မှတ်ပုံတင်ကဒ်ပြားများ ထုတ်ပေးခြင်း ယင်းတို့ ယူဆောင်လာသော နိုင်ငံခြားငွေများကို စာရင်းပြုစု၍ ခေတ္တထိန်းသိမ်းထားခြင်း၊ ယင်းဒုက္ခသည်များအား မိမိတို့နေရင်းဒေသသို့ ပြန်လည်ထွက်ခွာရေး အတွက် လိုအပ်သည်များကို ညှိနှိုင်းဆောင်ရွက်ပေးခြင်း စသည်တို့ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၁၁။ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးဖြစ်သည်မှစ၍ ပြင်းလဲပြင်ဆင်မှုအမျိုးမျိုးဖြင့် တည်ငြိမ်မှုမရှိခဲ့သော မြန်မာ နိုင်ငံ၏အုပ်ချုပ်ရေးစနစ်ကြောင့် ဝန်ထမ်းအဖွဲ့စွမ်းဆောင်မှာ မြင့်မားခြင်းမရှိသည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍လည်း လူဝင်ကြီးကြပ်ရေးဌာနသည် တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူ နိုင်ငံခြားသားများအား တားဆီး အရေးယူရာတွင် မနိုင်မနင်းဖြစ်နေသဖြင့် (၁၉၇၄)ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီလမှစ၍ စစ်ဘက်ဆိုင်ရာ တို့၏ ဦးဆောင်မှုဖြင့် စစ်ဆင်ရေးတရပ်ကို ပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

၁၁၂။ ဤစစ်ဆင်ရေးကို “စပါယ်စစ်ဆင်ရေး” ဟူ၍အမည်ပေးကာ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းရှိ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်တစ်ခုတည်းကိုသာ ဦးတည်ခြင်းမဟုတ်ဘဲ ချင်းဝိသေသတိုင်း၊ ကချင်ပြည်နယ်နှင့် ရှမ်းပြည်နယ် များသို့ တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူ နိုင်ငံခြားသား အားလုံးကို စစ်ဆေးဖမ်းဆီးအရေးယူရန်

ဆောင်ရွက် ခြင်းဖြစ်သဖြင့် မူဆလင်များက ၎င်းတို့အား နိုင်ငံရေးဖိနှိပ်ပါသည် ဟူသော စွပ်စွဲချက်များကို ပြောဆိုရန် အခွင့်အလမ်းနည်းစေမည် ဖြစ်ပါသည်။

၁၁၃။ စစ်ဆင်ရေးတို့မည်သည် ကန်သတ်ထားသော အချိန်အတွင်း လုပ်ငန်းများကို ပြီးစီးအောင် ဆောင်ရွက်ရသည်ဖြစ်ရာ ဆောင်ရွက်လုပ်ကိုင်သူတို့သည် အမိန့်အာဏာကို အသုံးပြုကြပြီး ကိုင်တွယ်ဆောင်ရွက်ရာ၌ ခပ်ကြမ်းကြမ်း လုပ်တတ်လေ့ရှိပါသည်။ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းရှိ တရားမဝင်ရောက် လာသူ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် ဤစစ်ဆင်ရေးကို ကြောက်လန့်သည်က တကြောင်း မိမိတို့ မူလနေထိုင်ခဲ့ကြသော ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံရှိ အရပ်ဒေသများသို့ အချို့ ပြန်လည်ထွက်ပြေးသွားကြ သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၁၄။ စပါယ်စစ်ဆင်ရေးအရ စစ်ဆေးရေးယူမှုများ အခြေအနေမှာ (၁၉၇၄)ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလအထိ ရခိုင်တိုင်းအတွင်းသို့ တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူ ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသား(၉၇၇)ဦး၊ နိုင်ငံခြားမှတ်ပုံတင် အက်ဥပဒေကျူးလွန်ဖောက်ဖျက်သူ(၆၆၃)ဦးနှင့် နိုင်ငံခြားသားဟု သံသယရှိသူ(၁၈၂၅၄)ဦးကို စစ် ဆေးတွေ့ရှိရသဖြင့် အရေးယူမှုပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

၁၁၅။ ဤသို့ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း စစ်ဆင်ရေးအရှိန်အဟုန်ဖြင့် ဖမ်းဆီးအရေးယူမှုကို ကြောက်ရွံ့ ထိတ်လန့်ကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်တချို့သည် မိသားစုအလိုက် အိုးအိမ်များကို စွန့်လွှတ်ပြီး ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဘက်သို့ ထွက်ပြေးသွားကြပါသည်။

ထို့သို့ထွက်ပြေးဦးရေမှာ(၁၉၇၅)ခုနှစ် စုံစမ်း စစ်ဆေးရေးအဖွဲ့၏ အစီရင်ခံစာအရ မောင်းတောမြို့နယ်မှ(၁၄၁၅)ဦး၊ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ(၅၅၀) ဦးနှင့် ရသေ့တောင်မြို့နယ်မှ(၉၃၅)ဦး၊ စုစုပေါင်း(၂၉၀၀)ဖြစ်ကြောင်းနှင့် (၁၉၇၄)ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလမှ စ၍ ၎င်းတို့၏ ဆန္ဒအလျောက် ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဘက်သို့ ပြောင်းရွှေ့သွားကြောင်း စစ်ဆေးရေး အစီရင်ခံစာတွင် ဖော်ပြထားသည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၁၆။ အစီရင်ခံစာတွင်ပြောင်းရွှေ့သွားသူများသည် မူဆလင်ဘာသာဝင်ဘင်္ဂါလီ အမျိုးအနွယ်များ ဖြစ်ပြီး၊ ကိုယ်ပိုင်လယ်ယာလုပ်ကိုင်စားသောက်သူများ၊ လယ်ယာအငှားလုပ်ကိုင်သူများ၊ ဈေးသည် များ၊ ကျဘန်းလုပ်ကိုင်စားသူများ၊ အခြေအနေမဲ့များ စသည်ဖြင့် အလွှာပေါင်းစုံပါဝင်ပြီး အောက်ဖော်ပြပါ အကြောင်းများကြောင့် ပြောင်းရွှေ့သွားကြခြင်းဖြစ်ကြောင်း ဖော်ပြထားပါသည်။

- (က) မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း၌ တရားဥပဒေများကို ကျူးလွန်ပြီး အရေးယူခံရမည်ကိုစိုးသဖြင့် ထွက်ပြေး တိမ်းရှောင်ခြင်း၊
- (ခ) အစိုးရနှင့်စပါးစာချုပ်ချုပ်ဆိုပြီး ထွက်ရှိလာသောစပါးကို တဖက်နိုင်ငံသို့ ခိုးထုတ်ရောင်းချ လိုက်သဖြင့်တာဝန်မကျေဖြစ်ကာ ရှောင်တိမ်းထွက်ခွာသွားခြင်း၊
- (ဂ) ကျေးရွာသားမူဆလင် အချင်းချင်းတဦး၏လယ်ယာ၊ ကျွဲ၊ နွားများကို တဦးကမတရားရယူလို သဖြင့် လှုံ့ဆော်မှုများ၊ မဟုတ်မမှန်သတင်းများ လွှင့်မှုများကြောင့် ထွက်ပြေးသွားခြင်း၊

(ဃ) အနောက်ပါကိစ္စတစ်ခုတွင် အလုပ်အကိုင်ပေါများ၍ အလုပ်သမားအများအပြားလိုအပ်သဖြင့် ၎င်းတို့ ဆွေမျိုးသားချင်းများက စာအားဖြင့်၎င်း၊ လူကြိုမှတစ်ဆင့်၎င်း၊ ရေးသားမှာကြားသဖြင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံမှ တစ်ဆင့်သွားရန်အတွက် ထွက်ပြေးသွားခြင်း၊

(င) ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ရောက်ရှိလာသူများအားလုံး ကယ်ဆယ်ရေးပစ္စည်းများ ဝေငှကြောင်းနှင့် စခန်းများဖွင့်လှစ်စောင့်ရှောက်ထားကြောင်း သတင်းများဖြစ်ပေါ်သဖြင့်ထွက်ပြေးသွားခြင်း၊

(စ) စပျယ် အထူးစီစစ်ရေးအဖွဲ့ဝင်များနှင့်တွေ့ရှိပြီး ၎င်းတို့ မတရားကျူးကျော်နေထိုင်မှုဖြစ်ရပ် မှန်များ ပေါ်ပေါက်အရေးယူခံရမည်စိုး၍ အခြေအနေမဲ့သူများ ထွက်ပြေးသွားခြင်း စသည် တို့ ဖြစ်ကြပါသည်။

**၁၀၇။** ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့ ထွက်ပြေးလာသူများနှင့်ပတ်သက်ပြီး ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၊ နိုင်ငံခြား ရေးဝန်ကြီးဌာနမှ ဒက္ကားမြို့ရှိ မြန်မာသံရုံး ယာယီတာန်ခံအား ခေါ်ယူတွေ့ဆုံလျက် မြန်မာနိုင်ငံမှ မူဆလင်အမျိုးအနွယ်တို့သည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့၊ အလုံးအရင်းနှင့်ဝင်ရောက်လျက်ရှိကြောင်း၊ စစ်တကောင်းတွင် (၁၅၀၀)နှင့် ဂျက်ဆိုးမြို့တွင် (၄၀၅)ဦးရှိနေလျက်၊ နေ့စဉ် (၃၀၀) မှ (၅၀၀) ဦးအထိ နယ်စပ်ဖြတ်ကျော်ရန် စိုင်းပြင်းနေသဖြင့် စိုးရိမ်မကင်းရှိနေကြောင်း ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံအနေဖြင့် မြန်မာနယ်ခြားတွင် အေးချမ်းသည့်အခြေအနေကို လိုလားသဖြင့် နှစ်နိုင်ငံပြဿနာ မပေါ်ပေါက်ရလေ အောင် မြန်မာအာဏာပိုင်များ၏ အကူအညီကို ရယူပေးစေလိုကြောင်း မူဆလင်များဆက်လက် ဝင်ရောက်နေမည်ဆိုပါက ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံအတွက်ပြဿနာများနှင့် ရင်ဆိုင်ရမည်ဖြစ်သည့်အပြင် အချို့အင်အားစုများ၏ လှုံ့ဆော်မှုများကြောင့် နိုင်ငံရေးပြဿနာဖြစ်ပေါ်လာကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ အနေဖြင့် မလုပ်လိုသောတန်ပြန်အရေးယူမှုတို့ကို မလုပ်မဖြစ်သည့်အခြေအနေနှင့် ရင်ဆိုင်ရမည့် အလားအလာကို စိုးရိမ်ကြောင်းဖြင့် ပြောကြားကြောင်း ပေါ်ပြထားသည်ကို တွေ့ ရှိရပါသည်။

**၁၁၈။** ဤကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ ရန်ကုန်မြို့ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ သံအမတ်ကြီးကလည်း နိုင်ငံခြားရေး ဝန်ကြီးဌာန၊ ဒုတိယဝန်ကြီးအား လာရောက်တွေ့ဆုံလျက် မြန်မာနိုင်ငံဖက်မှ မူဆလင်အတော်များများ၊ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့ ဝင်ရောက်လျက်ရှိရာ စစ်တကောင်းတွင် (၁၀၀)ကျော်ခန့်နှင့် စစ်တကောင်း တောင်တန်းဒေသတွင် (၄၀၀) မှ (၅၀၀) ခန့်ကိုတွေ့ရှိရကြောင်း၊ ၎င်းတို့မှာ ဆင်းရဲဒုက္ခရောက်နေ၍ ခိုလှုံရာမဲ့ဖြစ်နေကြောင်း၊ နှစ်နိုင်ငံအကြား ချစ်ကြည်စွာ နေထိုင်ရန်နှင့်ပြဿနာရှိပါက နှစ်ဦးနှစ်ဖက် ညှိနှိုင်းဖြေရှင်းရန် နှစ်နိုင်ငံသမ္မတကြီးများ ဆုံးဖြတ်ထားကြပြီးဖြစ်ရာ ဤကိစ္စတွင်လည်း ဖြေရှင်းနိုင် လိမ့်မည်ဟုယုံကြည်ကြောင်း၊ လူအမြောက်အမြား ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံအတွင်းသို့ ဝင်ရောက်ခြင်းဖြင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံအစိုးရအတွက် ပြဿနာများပေါ်ပေါက်နိုင်သည့်အပြင်၊ အချို့အင်အားစုများက ဤကိစ္စကို ဟိုးလေးတကျော်ဖြစ်အောင် လှုံ့ဆော်အခွင့်ကောင်းယူမည့် အလားအလာများကို



ပြောကြားပါသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ သံအမတ်ကြီးက အောက်ပိုင်းအဆင့်တွင် ကနဦးဆွေးနွေး၍ လိုအပ်ပါက အထက်အဆင့်တွင် ဆောင်ရွက်နိုင်ပါကြောင်းနှင့် နောက်ထပ်လူများ စိမ့်ဝင်မ လာနိုင်အောင် ဟန့်တားပေးပါရန်နှင့် ဝင်ရောက်လာခဲ့ပြီးသူများအား ပြန်လည်နေရာချထား ပေးရန် ပြောကြားကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

**၁၁၉။** ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ သတင်းစာများတွင် ဂျော်ရှိမြို့သို့ မြန်မာမူဆလင်များ ခိုလှုံလာခြင်း၊ မြန်မာ နိုင်ငံတွင်အမြဲနေထိုင်သော မြန်မာနိုင်ငံသား ဘင်္ဂလီမူဆလင်များအား မြန်မာနိုင်ငံမှ နှင်ထုတ်ဆဲ စသည့် သတင်းခေါင်းစဉ်များဖြင့် ရေးသားဖော်ပြထားသည်ကိုတွေ့ရှိ ရပါသည်။

ထွက်ပြေးလာသူ လူဦးရေနှင့်ပတ်သက်၍ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၊ ကော့စ်ဘဇားဒေသကို ဖြတ်သန်းလျက် ဂျော်ရှိမြို့သို့ မြန်မာမူဆလင်ကလေး၊ လူကြီး (၄၀၀)ခန့် ရောက်ရှိလာကြောင်း ဖြင့်၎င်း၊ မြန်မာနိုင်ငံမှ ပြေးဝင်လာ သူများမှာ(၁၂၀၀) ရှိမည်ဖြစ်ကြောင်းနှင့် ကော့စ်ဘဇားတွင် ဝင်ရောက်ခိုလှုံလျက် အိုးအိမ်မဲ့ဖြစ်ကာ လမ်းမပေါ်တွင် လျှောက်သွားလျက်ရှိကြောင်း ယင်းဝင်ရောက်ခိုလှုံလာသူများအတွက် ဘာတ်ခါလီမြို့ တွင် ဒုက္ခသည်စခန်းနှစ်ခုဖွင့်လှစ်ကာ ခိုလှုံသူ(၁၀၀၀) ခန့် လက်ခံထားသည်ဟု၎င်း၊ ဖော်ပြထားသည် ကို တွေ့ ရှိရပါသည်။

**၁၂၀။** ယင်းသတင်းစာများတွင် မြန်မာမူဆလင်များထွက်ပြေးလာကြသည့်အကြောင်းမှာ ဗဒ္ဒဘာ သာဝင် ရခိုင်လူမျိုးများက ညှင်းပမ်းနှိပ်စက်ခြင်း၊ မူဆလင်များပိုင် အိုးအိမ်လယ်မြေပစ္စည်းများကို အဓမ္မသိမ်းယူသည်ကို မြန်မာအစိုးရက လက်ပိုက်ကြည့်နေခြင်း၊ မြန်မာအစိုးရအနေနှင့်လည်း မူဆ လင်များပိုင် ပစ္စည်းများကို ပြည်သူပိုင်ပြုလုပ်ခြင်း စသည်တို့ကြောင့်ဖြစ်သည်ဟု ဖော် ပြပါရှိပါသည်။

**၁၂၁။** အကြောင်းအမျိုးမျိုးကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံဖက်မှ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့ ထွက်ပြေးခိုလှုံကြသော မူဆလင်ဘာသာဝင်၊ ဘင်္ဂလီမျိုးနွယ်စုတို့ကို ဘန်းပြပြီး ဤသို့ခိုလှုံလာ ကြခြင်းများသည် မူဆလင်ဘာသာကို နှိပ်ကွပ်ခြင်းဖြစ်သည့် သဘောမျိုးရောက်ရှိစေရန် မဟုတ် မမှန် သတင်းဖြန့်လျက် မူဆလင်နိုင်ငံများမှ ငွေကြေး၊ လက်နက်အကူအညီရယူရန် ဆောင်ရွက်သူ များမှာ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ် ကျောင်းထွက် မူဆလင်ငယ်များ ဖြစ်ကြသည်ကို တွေ့ ရပါသည်။

**၁၂၂။** ရခိုင်တိုင်းအတွင်း လက်နက်ကိုင်တိုက်ခဲ့သော မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူများအဖွဲ့သည် (၁၉၅၄)ခုနှစ်တွင် ပြိုကွဲသွားပြီးနောက် (၁၉၆၁ )ခုနှစ်တွင် အပြီးသတ်ချုပ်ငြိမ်းသွားခဲ့ပါသည်။ (၁၉၆၂)ခုနှစ် တော်လှန်ရေးအစိုးရတက်လာပြီးနောက် မူဆလင်ကျောင်းသားလူငယ်တို့သည် မြန်မာပြည် အနောက်ဖက်ရှိ ရခိုင်ပြည်အား နှစ်ခြမ်းခွဲကာ မူဆလင်နိုင်ငံ တည်ထောင်ရန် ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် (၁၉၆၄)ခုနှစ်မှစ၍ လှုပ်ရှားလာကြကာ (၁၉၇၁)ခုနှစ်တွင် ရိုဟင်ဂျာမျိုးချစ်တပ်ဦး အမည်ဖြင့်ဆောင် ရွက်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းတပ်ဦးခေါင်းဆောင် ဂျဟာဟာဘစ်ဆိုသူသည် တော်လှန် ရေးအစိုးရတက်စက ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်ရိုဟင်ဂျာ ကျောင်းသားတပ်ဖွဲ့ခေါင်းဆောင် တစ်ဦးဖြစ် သည်ဟု ဆိုပါကြောင်း၊ အခြားမူဆလင်လူငယ်ခေါင်းဆောင်တို့မှာ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်ကျောင်းထွက်

ဒေါက်တာတင်မောင်၊ မိုဟာမက်အလီ (ခေါ်) မောင်သိန်းအောင်၊ ဘီကွမ်းဘွဲ့ ရနှင့် နရ်အိစ္စလန်၊ ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်မှ ဘီအေ ဘီအယ်လ်ဘွဲ့ရသူတို့ ဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။

၁၂၄။ နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုအနေနှင့် ရိုဟင်ဂျာဟူသော အသုံးအနှုန်းကို (၁၉၇၁)ခုနှစ်မှ စတင်သည်ကို တွေ့ရှိရပါကြောင်း၊ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသည် မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ချစ်ကြည်စွာဆက်ဆံလိုသဖြင့်၎င်း၊ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၏ ပြည်တွင်းရေးအရ၎င်း၊ (၁၉၇၄)ခုနှစ်တွင် ရိုဟင်ဂျာမျိုးချစ်တပ်ဦးအဖွဲ့အား ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် အစိုးရထံတွင် လက်နက်ချစေခဲ့သဖြင့် အဆိုပါ ရိုဟင်ဂျာမျိုးချစ်တပ်ဦးအဖွဲ့၏ လှုပ်ရှားမှု ချုပ်ငြိမ်းသွားကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

**အခန်း (၅)**

**ပြည်သူ့ ကောင်စီများခေတ်**

၁၂၄။ နယ်စပ်ဒေသတွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်များ ခိုးဝင်မှုအန္တရာယ်ကို မြန်မြန်ထက်ထက် ကိုင်တွယ်မလုပ် ကိုင်နိုင်လျှင် အချိန်ကြာလာသည်နှင့်အမျှ ကြီးထွားလာလျက်ရှိသည်ကို ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဘာသာဝင် အများဆုံးရှိသည့် မောင်းတောမြို့နယ် လူဦးရေကိုကြည့်ရှုလျှင်သိရှိနိုင်ပါသည်။ နယ်ချဲ့ဗြိတိသျှခေတ် အစဦးပိုင်း (၁၉၂၁)ခုနှစ်က မောင်းတောမြို့နယ်တွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဘာသာဝင်ဦးရေမှာ (၆၈၀၃၅) သာရှိခဲ့ရာမှ နယ်ချဲ့ဗြိတိသျှခေတ်အဆုံးပိုင်း(၁၉၄၁)ခုနှစ်တွင် (၁၂၄၄၅၂)ဦးအထိ နှစ်ဆခန့် တိုးပွားလာခဲ့ပါကြောင်း လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက် နိုင်ငံရေးခေတ်တွင် (၁၉၅၈)ခုနှစ် ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဦးရေမှာ မောင်းတောမြို့နယ်တွင်(၁၈၇၇၉၂)ဦးဖြစ်ခဲ့ရာမှ တော်လှန်ရေးအစိုးရခေတ်၏ (၁၉၇၁)ခုနှစ်တွင် (၂၀၅၇၇၇)ဦး ဖြစ်လာပါကြောင်း၊ ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ပုံ အခြေခံဥပဒေသစ်ပြဋ္ဌာန်းပြီးနောက် ပြည်သူ့ ကောင်စီများခေတ်တွင် (၁၉၇၅-၇၆) ခုနှစ်၌ (၂၁၂၀၇၀) ဦးဖြစ်သည်ကို တွေ့ ရှိရပါသည်။

၁၂၅။ ဖော်ပြပါမောင်းတောမြို့နယ်ရှိ ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဘာသာဝင်ဦးရေ ကိန်းဂဏန်းများကို သုံးသပ် ကြည့်ရှုလျှင် ဗြိတိသျှခေတ်နှင့်လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက် နိုင်ငံရေးအစိုးရခေတ်များက တိုးတက်လာ သောလူဦးရေမှာ များပြားခဲ့သော်လည်း တော်လှန်ရေးအစိုးရခေတ်အပိုင်းတွင် နယ်နိမိတ်စည်းမျဉ်း များကို သတ်မှတ်နိုင်ခဲ့ပြီး (၁၉၆၆)ခုနှစ်မှစ၍ စစ်ဆင်ရေးများဖြင့် နိုင်ငံတွင်းသို့ ခိုးဝင်လာသူ နိုင်ငံခြား သားများအား ဖမ်းဆီးဖော်ထုတ်အရေးယူခဲ့သည်များကြောင့်၊ မောင်တောမြို့နယ် လူဦးရေတိုးပွား မှုနှုန်းမှာ လျော့နည်းသွားသည်ကိုတွေ့ရှိ ရပါကြောင်း၊ သို့သော်လည်း နှစ်စဉ်ရှိပြီး မူဆလင်ဦးရေထက် တိုးနေသည်ကို (၁၉၇၇-၇၈)ခုနှစ် လူဦးရေစာရင်းအရ မောင်တောမြို့နယ်တွင် ဘင်္ဂလီမူဆလင် (၂၂၂၈၆၀) ဖြစ်နေသည်က ပြဆိုလျက်ရှိပါကြောင်း၊ အလားတူပင် ဘင်္ဂလီမူဆလင်ဦးရေများသော မြို့ နယ်များမှာ

ဘူးသီးတောင်၊ စစ်တွေနှင့် ရသေ့တောင် မြို့နယ်များဖြစ်ပြီး ကျန်မြို့နယ်များအတွင်း သို့လည်း စိမ့်ဝင်ပြန့်နှံ့ ဝင်ရောက်နေထိုင်လျက်ရှိကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

၁၂၆။ နယ်နမိတ်ချင်းဆက်စပ်လျက်ရှိသည့် တဖက်နိုင်ငံမှ နိုင်ငံခြားသားများ တရားမဝင်စိမ့်ဝင်မှုရှိနေ သည်ကို၎င်း၊ နိုင်ငံတော်၏စီးပွားရေးစနစ်နှင့် လူမှုရေးကိစ္စများတွင် နိုင်ငံခြားသားများ ဝင်ရောက် နှောင့်ယှက်နေသည်ကို၎င်း၊ ဥပဒေစည်းကမ်းများကို ဖောက်ဖျက်ကျူးလွန်နေသော နိုင်ငံခြားသားများ ရှိနေသဖြင့်၎င်း၊ နယ်စပ်ဒေသများရှိ ကျေးရွာများတွင် အိမ်ထောင်စုနှင့် လူဦးရေစာရင်းများ စစ်ဆေး ရန်လိုအပ်လျက် ရှိသဖြင့်၎င်း၊ ဖော်ပြပါလုပ်ငန်းရပ်များကို ဆောင်ရွက်လုပ်ကိုင်ရန်အတွက် အနောက် ပိုင်းတိုင်းစစ်ဌာနချုပ်၊ ရခိုင်ပြည်နယ် ဒေသပါတီကော်မတီ၊ ရခိုင်ပြည်နယ် ပြည်သူ့ကောင်စီတို့၏ လမ်းညွှန်မှုဖြင့် နဂါးမင်းစီမံချက်ကို ချမှတ်ကာ စစ်ဆေးရေးလုပ်ငန်းများကို ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

၁၂၇။ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် နဂါးမင်းစီမံချက်အရ စစ်ဆင်ရေးလုပ်ငန်းများကို ဆောင်ရွက်ရာတွင် အောက်ပါလုပ်ငန်းစဉ်များကို ချမှတ်ခဲ့ပါသည်။

(က) ရပ်ကွက် ၊ ကျေးရွာအုပ်စု ပြည်သူ့ကောင်စီဝင် မဲဆန္ဒနယ်မြေအလိုက် အဆောက်အဦးတစ်ခုချင်းကို မြေပုံရေးဆွဲမှတ်တမ်းတင်ခြင်း။

(ခ ) လူဦးရေ အားလုံးကို စာရင်းကောက်ယူခြင်း။

(ဂ) ကိုင်ဆောင်ထားသည့် မှတ်ပုံတင်လက်မှတ်များကို စိစစ်ခြင်း။

(ဃ) နိုင်ငံသား (သို့ မဟုတ်) နိုင်ငံခြားသား ဟူ၍ခွဲခြားစိစစ်ခြင်း။

(င) နိုင်ငံခြားသားဟု သံသယဖြစ်ဖွယ်ရှိသည်များကို ဖော်ထုတ်စာရင်းပြုစုခြင်း။

(စ) လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဥပဒေနှင့် နိုင်ငံခြားသားမှတ်ပုံတင်ရေး ဥပဒေများကိုဖောက်ဖျက်ကျူးလွန်သူ နိုင်ငံခြားသားများအား ဖော်ထုတ်အရေးယူခြင်း။

၁၂၈။ နဂါးမင်းစီမံချက် ပထမအဆင့်ကို စစ်တွေမြို့ နယ်တွင် (၁၁-၂-၇၈) နေ့မှစ၍ လူဝင်မှုကြီးကြပ် ရေးနှင့် ပြည်သူ့အင်အားဦးစီးဌာနဝန်ထမ်း (၂၀၀)ဦးဖြင့် မြို့ပေါ်ရှိ ရပ်ကွက်များ၊ မြို့နယ် အတွင်းရှိ ကျေးရွာများကို ပိတ်ဆို့၍ ရုတ်ချည်းစစ်ဆေးမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။ စစ်ဆေးရေးအဖွဲ့များက စစ်ဆေးရန်ရှိသည်များကို ကွက်ကဲမှုဌာနချုပ်ဖွင့်လှစ်ထားသည့်နေရာသို့ ခေါ်ယူလာပြီး တဦးချင်း စစ်ဆေးမှုများကို (၁၂-၂-၇၈)နေ့မှ (၁၈-၂-၇၈)နေ့အထိ ပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။ စစ်ဆေးခဲ့သည့် လူဦးရေမှာ (၃၆၈၂၄)ဦးဖြစ်ပါသည်။ ယင်းသို့ စစ်ဆေးမှုများပြုလုပ်ပြီးနောက် ဥပဒေဖောက်ဖျက် ကျူးလွန်သူများအားအရေးယူရန် ဖွင့်လှစ်ထားသည့်အထူးတရားရုံး (၅)ရုံးမှ ဘင်္ဂါလီမူဆလင် (၁၃၁၆) ဦးအား လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးဥပဒေအရ၎င်း၊ (၁၀၂၅) ဦးအား နိုင်ငံခြားသားမှတ်ပုံတင်ရေးနှင့် အမျိုးသားမှတ်ပုံတင်ရေး အက်ဥပဒေများအရစစ်ဆေးအရေးယူခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

၁၂၉။ နဂါးမင်းစီမံချက် ဒုတိယအဆင့်ကို ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်နှင့်မောင်းတောမြို့နယ်များ အတွင်း ဝန်ထမ်းအင်အား (၄၀၀)ဖြင့် စစ်ဆေးမှုများကို တရွာဝင်တရွာထွက် (၁၇- ၃-၇၈) နေ့မှ (၅-၆-

၇၈) နေအထိ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်အတွင်း စစ်ဆေးခဲ့သည့် ရပ်ကွက်၊ ကျေးရွာ အုပ်စုပေါင်း(၈၃)ခု၊ မြေပုံရေးဆွဲပြီး မဲဆန္ဒနယ်မြေပေါင်း (၇၅၄)ခု၊ မှတ်ပုံတင်ပြီးအဆောက်အဦးပေါင်း (၁၈၄၃၅)ခု၊ စစ်ဆေးပြီး အိမ်ထောင်စုပေါင်း (၁၇၉၁၃)စုနှင့် စစ်ဆေးပြီးလူဦးရေပေါင်းမှာ (၁၀၈၄၃၁) ဦးဖြစ်ပါသည်။ ဥပဒေချိုးဖောက်ကျူးလွန်သူ (၆၄၃) ဦးတို့အား တရားစွဲဆိုအရေးယူခဲ့ပါသည်။ ဤသို့ စစ်ဆေးမှုများပြုလုပ်သည်ကို ကြောက်ရွံ့သဖြင့် ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားသူပေါင်း(၃၅၅၉၆) ဦးဖြစ်ပြီး စွန့်ပစ်သွားသော အိမ်ပေါင်းမှာ (၆၂၉၄)ဆောင်ဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရှိရပါသည်။

**၁၃၀။** အလားတူပင် မောင်းတောမြို့နယ်အတွင်း စစ်ဆေးမှုပြုလုပ်ရာ၌ရပ်ကွက်၊ ကျေးရွာအုပ်စုပေါင်း (၉၉)၊ မြေပုံရေးဆွဲပြီး မဲဆန္ဒနယ်ပေါင်း (၁၀၅၀)၊ မှတ်ပုံတင်ပြီး အဆောက်အဦးပေါင်း (၂၁၆၃၉) စစ်ဆေး ပြီး အိမ်ထောင်စုပေါင်း (၁၉၄၁၈)၊စစ်ဆေးပြီး လူဦးရေပေါင်း(၁၂၅၈၉၃) ဦးဖြစ်ပါသည်။ ဥပဒေချိုးဖောက် ကျူးလွန်သဖြင့် တရားစွဲဆိုအရေးယူခံရသူပေါင်း (၄၅၈) ဦးရှိခဲ့ပါသည်။ စစ်ဆေးအရေးယူမှုများကို ရင်ဆိုင်ရန်မဝံ့ဘဲကြောက်ရွံ့သဖြင့် ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားသူပေါင်းမှာ(၈၅၇၀၅) ဦးဖြစ်ပြီး အိုးအိမ် များ စွန့်ပစ်သည့် အရေအတွက်မှာ (၁၂၅၂၂)ဖြစ်ကြောင်း တွေ့ရှိရပါသည်။

**၁၃၁။** နဂါးမင်းစီမံချက်ပါ လုပ်ငန်းစဉ်များရှိ ရပ်ကွက်၊ ကျေးရွာအုပ်စု၊ ပြည်သူ့ကောင်စီဝင် မဲဆန္ဒ နယ်မြေအလိုက် အဆောက်အဦးတစ်ခုချင်းကို မြေပုံရေးဆွဲမှတ်တမ်းတင်ခြင်း၊ လူဦးရေအားလုံးကို စာရင်းကောက်ယူခြင်းတို့မှာ လွတ်လပ်ရေးရကတည်းကပင်ကြည့်ရှု ပြုစုထားရှိရမည့် စာရင်းမှတ် တမ်းများဖြစ်ပါသည်။ ၎င်းတို့ကို နှစ်စဉ်ပြောင်းလဲမှုများရှိသည်နှင့်အညီ ပြင်ဆင်နေရမည့် စာရင်း မှတ်တမ်းများဖြစ်ပါသည်။ ယင်းစာရင်းမှတ်တမ်းကိုအခြေပြု၍ သတင်းပို့လာသည့် ပြောင်းလဲမှုများကို ပြင်ဆင်ကာသတင်းပို့ရန် ပျက်ကွက်မှုကို စစ်ဆေးဖော်ထုတ်ပြီး အရေးယူသွားရန်ဖြစ်ပါသည်။

**၁၃၂။** သို့သော်လည်း လွတ်လပ်ရေးရကတည်းက ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သည့်အခြေအနေများအရ လည်းကောင်း၊ ဌာနဆိုင်ရာအဖွဲ့အစည်းများ၏ အားနည်းချက်များကြောင့်လည်းကောင်း၊ ဖော်ပြပါလုပ်ငန်းများကို နှစ် စဉ်မလုပ်နိုင်ခဲ့သဖြင့် “အပ်နှံပြီးရမည်တို့ကို ဆောက်နှင့်ထွင်းရမည်” ကဲ့သို့ စစ်ဆင်ရေးတရပ် ဆင်နွှဲ လိုက်သောကြောင့် ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည် အားကိုးအားထားဖြစ်ရင်းဖြစ်သော တဖက်ရှိ ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့ ကြောက်အားလန့်အား ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်ခဲ့ကြပါသည်။ အိုးအိမ်များကိုစွန့်ပြီး အလုံးအရင်းနှင့် ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်ကြခြင်းကြောင့် နိုင်ငံရေး ဂယက်ရိုက်ခတ် မှုဖြစ်ခဲ့ရပါသည်။

**၁၃၃။** နဂါးမင်းစီမံချက် စစ်ဆင်ရေး၏ ဂယက်ရိုက်ခတ်မှုကြောင့်စစ်ဆေးပြုလုပ်ခဲ့သည့် စစ်တွေမြို့နယ်၊ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်နှင့် မောင်းတောမြို့နယ်များရှိ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသာမက ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိ အခြားမြို့နယ်များဖြစ်သော ရသေ့တောင်မြို့နယ်၊ ပေါက်တောမြို့နယ်၊ ကျောက်တော်မြို့နယ်၊ မြောက်ဦးမြို့နယ်နှင့် မင်းပြားမြို့နယ်များရှိ ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသည်

အိုးအိမ်များကို စွန့်ပစ်ပြီး ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံဖက်သို့ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားကြပါသည်။ မြို့နယ်ပေါင်း (၈)မြို့နယ်မှ အိုးအိမ် များစွန့်ပစ်ထွက်ပြေး တိမ်းရှောင်သွားကြသူပေါင်းမှာ အိမ်ထောင်စုဦးရေ (၂၅၉၅) ဖြစ်ပြီး လူဦးရေ (၁၅၆၆၃၀) ဖြစ်ကြောင်း စာရင်းဇယားများအရ သိရပါသည်။

**၁၃၄။** မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတို့အကြား ရှိပြီးဖြစ်သော ချစ်ကြည်ရင်းနှီးမှုကို မပျက်ပြား စေရန်အတွက် နှစ်နိုင်ငံခေါင်းဆောင်ကြီးတို့က ပေါ်ပေါက်လာသည့် နိုင်ငံရေးပြဿနာကို နှစ်နိုင်ငံ ညှိနှိုင်းဖြေရှင်းကြရန် သဘောတူခဲ့ကြသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားကြ သူများကို ပြန်လည်လက်ခံရေးနှင့်ပတ်သက်၍ သဘောတူညီချက်တစ်ရပ်ကို(၉-၈-၇၈)နေ့တွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ ဒက္ကားမြို့၌ လက်မှတ်ရေးထိုးခဲ့ပါသည်။ ပြန်လည်လက်ခံရေးကိစ္စကို ပြေပြစ် ချောမောရေးအတွက် နှစ်နိုင်ငံကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့များသည် (၁၆-၈-၇၈)နေ့တွင် မောင်တောမြို့ နယ်၌၎င်း၊ (၆-၉-၇၈)နေ့တွင် ကော့ဘဇာဒေးမြို့၌၎င်း၊ နှစ်နိုင်ငံပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးများ ခေါင်းဆောင် သော ကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့များသည် (၇-၁၀-၇၈)နေ့တွင် တောင်ပြိုလက်ဝဲ လက်ခံရေးစခန်း၌၎င်း တွေ့ဆုံဆွေးနွေးမှုများပြုလုပ်ခဲ့ပါသည်။

**၁၃၅။** နှစ်နိုင်ငံသဘောတူညီချက်အရ မြန်မာနိုင်ငံ အစိုးရအနေဖြင့်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ ယာယီ စခန်း များတွင်လက်ရှိ ခိုလှုံလျှက်ရှိသည့် မြန်မာနိုင်ငံတွင် တရားဝင်နေထိုင်ခွင့်ရှိပြီး မြန်မာနိုင်ငံ အမျိုးသားသက်သေခံကဒ်ပြား တင်ပြနိုင်သူများနှင့်၎င်းတို့၏ အိမ်ထောင်စုဝင်များအား အစော ဆုံးပြန်လည်လက်ခံရန် ဖြစ်ပါသည်။

**၁၃၆။** ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားသူများအား ပြန်လည်လက်ခံရေးနှင့် နေရာချထားရေးအတွက် အစီ စဉ်တစ်ရပ်ကိုရေးဆွဲပြီး “ဟင်္သာစီမံချက်” အမည်တပ်ကာ (၃၁-၇-၇၈)နေ့တွင် ထုတ်ပြန်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းစီမံချက်အရ ပြန်လည်လက်ခံရေးစခန်း (၁၀) ခု ဖွင့်လှစ်ပြီး စခန်းတခုလျှင် (၃) ရက်တကြိမ်၊ အိမ်ထောင်စုဝင် (၃၀) ခန့်၊ လူဦးရေ (၂၀၀) ခန့် လက်ခံသွားရန် သတ်မှတ်ခဲ့ပါသည်။ ယင်းသတ် မှတ်ချက်များနှင့်အညီ စခန်းတခုဖြစ်သော တောင်ပြို လက်ဝဲလက်ခံရေးစခန်းတွင် (၃၁-၈-၇၈) နေ့ က စတင်လက်ခံခဲ့ရာ အိမ်ထောင်စု (၉) စု၊ လူဦးရေ (၅၈) ယောက်ထိ လက်ခံခဲ့ပါသည်။ (၁၉၇၈) ခုနှစ် စတင်ဘာလတွင် အိမ်ထောင်စု (၂၀) ၊ လူဦးရေ (၁၀၇) ၊ (၁၉၇၈) ခုနှစ် အောက်တိုဘာလတွင် အိမ်ထောင်စု (၁၆၃)၊ လူဦးရေ (၉၅၀) စသည်ဖြင့် ပြန်လည်လက်ခံရေး စခန်းအသီးသီးတွင် ရောက်ရှိ လက်ခံခဲ့ရသည်ကို တွေ့ ရှိရပါသည်။

**၁၃၇။** ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားကြသူများ ပြန်လည်လက်ခံရေး ပြေလည်ချောမွေ့စေရေးအတွက် နှစ်နိုင်ငံပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးများ ခေါင်းဆောင်သောကိုယ်စားလှယ်အဖွဲ့များ ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းခဲ့သည့် (၁၉၇၈)ခု အောက်တိုဘာလတွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရထံမှ တရားဝင်ပေးပို့လာသော ထွက်ပြေး တိမ်းရှောင်သူများ စာရင်းမှာ အောက်ပါအတိုင်းဖြစ်ပါသည်။

		အိမ်ထောင်စု	လူဦးရေ
(က)	မြန်မာနိုင်ငံအမျိုးသားမှတ်ပုံတင်ကဒ်ပြား ကိုင်ဆောင်ထား သူများနှင့် ယင်းအပေါ်မှီခေါ်သူများ (အေ)စာရင်း	၂၁၃၅၁	၁၂၉၄၀၀
(ခ)	စာရွက်စာတမ်းအထောက်အထားမပြနိုင်သူများ ယင်းအပေါ်မှီခေါ်သူများ (က) စာရင်း	၃၀၉၁	၁၅၇၇၂
(ဂ)	စာရွက်စာတမ်းအထောက်အထားမပြနိုင်သူများ ယင်းအပေါ်မှီခေါ်သူများ (စီ) စာရင်း	၄၆၁၇	၁၈၇၁၈

**၁၃၈။** ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သူများအား ပြန်လည်လက်ခံရေးအတွက် ချမှတ်သည့် “ဟင်္သာစီမံချက်” အရ (၁၉၇၈) ခုနှစ်၊ ဩဂုတ်လ (၃၁) ရက်နေ့မှစ၍ (၁၉၇၉) ခုနှစ် ၊ ဒီဇင်ဘာလ (၂၉) ရက်နေ့အထိ ပြန်လည်လက်ခံသူပေါင်းမှာ အိမ်ထောင်စု (၃၁၅၀၈) ဖြစ်ပြီး၊ လူဦးရေမှာ (၁၈၆၉၈၆) ဦးဖြစ်ပါသည်။ ယင်းစီမံချက်အတွက် ကုန်ကျစရိတ်ငွေမှာ မြန်မာအစိုးရက ကျပ်(၈၀၂၉၇၇၀) ဖြစ်ပြီး၊ ကုလသမဂ္ဂဒုက္ခသည်များဆိုင်ရာမဟာမင်းကြီးရုံးမှ ထောက်ပံ့ငွေ ဒေါ်လာ (၈၅၅၀၀၀) မြန်မာငွေအားဖြင့် ကျပ် (၅၇) သိန်း ကျော်ဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရှိရပါသည်။

**၁၃၉။** တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူနိုင်ငံခြားသားများကို စစ်ဆေးမှတ်ပုံတင်ခြင်း စသည့်လုပ်ငန်းမှာ သာမန် လုပ်ကိုင်နေကျလုပ်ငန်းတခုဖြစ်သော်လည်း အေးဆေးတည်ငြိမ်စွာ လုပ်ကိုင်ရမည့်အစား ဌာနဆိုင်ရာ များ၏အားနည်းချက်များကြောင့် အပူတပြင်းရုတ်ရုတ်သံသံ ဆောင်ရွက်လိုက်ရသဖြင့် တဖက်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားသူများသည် အိုးအိမ်စွန့်ကာ ရာထောင်ချီ၍ ဖြစ်သွားခဲ့ပါသည်။ ဤသို့ လူဦးရေအများအပြား ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားခဲ့သဖြင့် နိုင်ငံရေးဂရုရိုက်ခတ်သည်အထိ ပြဿနာဖြစ်လာသည်ကို ပြေလည်သွားစေရန်အတွက်လည်းကောင်း၊ နှစ်နိုင်ငံအကြား ချစ်ကြည်ရင်းနှီးစွာ ဆက်ဆံနေသည်ကိုမပျက်ပြားစေရန်အတွက်၎င်း၊ မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရက ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွား သူများကို အလိုက်လျောဆုံးလိုက်လျောပြီး ပြန်လည်လက်ခံခဲ့သဖြင့် ပြေပြစ်ချောမောစွာ ပြီးမြောက်ခဲ့ သည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

**၁၄၀။** ဤသို့ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နှစ်နိုင်ငံအကြား ချစ်ကြည်ရေး မပျက်ဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့ သဖြင့်လည်း ကျန်ရှိနေသေးသော ကုန်းပိုင်းဆိုင်ရာ မြန်မာ-ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နယ်ခြား နယ်နိမိတ်မျဉ်း ကြောင်းကို အောင်မြင်စွာသဘောတူ သတ်မှတ်နိုင်ခဲ့ပါသည်။ ထို့အပြင် နှစ်နိုင်ငံနယ်စပ် စီစဉ် ဆောင်ရွက်မှု ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ရေးနှင့် နယ်စပ်ဆိုင်ရာမျဉ်းဥပဒေ သဘောတူစာချုပ်ကို ဒီဇင်ဘာ (၁၉) ရက်နေ့တွင် ချုပ်ဆိုနိုင်ခဲ့ပါသည်။ မြန်မာ- ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နယ်စပ်ရေးရာများနှင့် စပ်လျဉ်း၍ ကိုင်တွယ်ဆောင်ရွက်နိုင်ရန် လုပ်ထုံးလုပ်နည်းညွှန်ကြားလွှာတရပ်ကိုလည်း မြန်မာအစိုးရက (၁၉၈၁) ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီ (၇) ရက်နေ့ တွင်ထုတ်ပြန်ကြေငြာခဲ့သည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

၁၄၁။ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ တရားမဝင်ခိုးဝင်လာကြသော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကို ထိမ်းချုပ်နိုင်ရန် အတွက် အခြေအနေပေးသလို လုပ်ရမည့်လုပ်ငန်းများဖြစ်သော နယ်ခြားနယ်နိမိတ်မျဉ်းများ တိတိကျကျသတ်မှတ်ခြင်း၊ နယ်စပ်နယ်မြေဆိုင်ရာ စည်းမျဉ်းဥပဒေများပြုလုပ်ခြင်း စသည်တို့ကို ဆောင်ရွက်ထားရှိနိုင်ခဲ့သော်လည်း တရားမဝင်ခိုးဝင်မှုများမှာ ရှိမြဲရှိသည်ကို မောင်းတောမြို့နယ် လူဦးရေစာရင်းက ပြသလျက်ရှိပါသည်။ မောင်တောမြို့နယ်တွင် (၁၉၇၇-၇၈) ခုနှစ်တွင် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ဦးရေ (၂၂၂၈၆၀) ဦးရှိခဲ့ရာမှ (၁၉၈၁-၈၂)ခုနှစ်တွင် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ဦးရေမှာ (၂၄၃၈၆၇) ဦးအထိ တိုးတက် လာသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ ဤသို့ ဖြစ်နေသည့် အဓိကအကြောင်းရင်းတရပ်မှာ ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ တွင် စတုရန်းတိုင်လျှင် လူဦးရေ (၁၅၀၀)ခန့်ရှိနေပြီဖြစ်၍ ၎င်းနိုင်ငံက လက်ခံထားရန် မတတ်စွန်း နိုင်ဖြစ်နေသည်ကတကြောင်း၊ ၎င်းနိုင်ငံတွင် ငတ်မှုတ်ခေါင်းပါးမှု၊ ဆင်းရဲမွှေးတေမှု၊ သဘာဝရာသီဥတု ဘေးအန္တရာယ် ထူပြောမှုရှိနေသည်ကတကြောင်း၊ မြန်မာနိုင်ငံဖက်သို့ စိမ့်ဝင်လရောက်နေကြမည် သာဖြစ်သည်။

၁၄၂။ ပထဝီအနေအထားနှင့်လူဦးရေအခြေအနေကွာခြားမှုကိုအကြောင်းပြု၍ မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းသို့ အိမ်နီးနားချင်းနိုင်ငံများဖြစ်သော ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံနှင့် တရုတ်နိုင်ငံတို့မှ နိုင်ငံခြားသားများ တရားမဝင် ခိုးဝင်လာမှုပြဿနာသည် ရေရှည်အတွက် ရင်လေးဖွယ်ရာဖြစ်ပါသည်။ နယ်စပ်ဒေသတွင် ဗြိတိသျှ နယ်ချဲ့ ခေတ်ကတည်းက အခြေစိုက်နေထိုင်လာသော နိုင်ငံခြားသားများသည် မြန်မာနိုင်ငံ လွတ်လပ် ရေးရယူနေချိန် ၎င်းတို့အား အခွင့်အရေးပေးသည့် နိုင်ငံသားဖြစ်မှု အက်ဥပဒေများကြောင့် မြန်မာ နိုင်ငံသားဖြစ်ရာ နောက်ထပ်တရားမဝင်ခိုးဝင်လာကြသူများမှာ ၎င်းတို့နှင့် လူမျိုးတူ၊ ဘာသာစကား တူ၊ ကိုးကွယ်သည့်ဘာသာတူ၊ ဓလေ့ထုံးတမ်းတူ ဖြစ်ကြသူများဖြစ်ပြီး ၎င်းတို့နှင့် ရောထွေးယှက် နေထိုင်ကြသဖြင့် နိုင်ငံသားများဖြစ်သည်။ နိုင်ငံခြားသားဖြစ်သည်ကို ခွဲခြားစိစစ်ရန် အခက်အခဲတွေ့ရ ပါသည်။ သို့ဖြစ်ပါ၍ တရားမဝင်ခိုးဝင်လာသူ နိုင်ငံခြားသားများကို စစ်ဆေး ဖော်ထုတ်ပေးရန် အရေး ယူရာ၌ ထိထိရောက်ရောက်ဖြစ်စေရန်အတွက်၎င်း၊ ပြောင်းလဲလာသော ခေတ်အခြေအနေများနှင့် လိုက်လျောညီထွေရှိသော ဥပဒေရှိရန်လိုအပ်ခြင်းတို့ကြောင့် တည်ဆဲနိုင်ငံသားဖြစ်မှုအက်ဥပဒေ များကို အစားထိုးရန် စီစဉ်ဆောင်ရွက်ဖြစ်လာပါသည်။

၁၄၃။ ဗြိတိသျှနယ်ချဲ့လက်မှ မြန်မာနိုင်ငံလွတ်ရေးရယူသည့်အချိန်တွင် ဗြိတိသျှအစိုးရက တာဝန်ယူ လက်ခံထားသော တိုင်းရင်းသားမဟုတ် နိုင်ငံခြားသားများအား မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရ ဆက်လက်၍ တာဝန်ယူလက်ခံသည်ဖြစ်သောကြောင့် (၁၉၄၇)ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံဥပဒေတွင် ပုဒ်မ(၁၁) အဖြစ် မြန်မာ နိုင်ငံသားဖြစ်မှု အရည်းအချင်းကို ထည့်သွင်းပြဋ္ဌာန်းခဲ့ရပါသည်။ ဤသို့ပြဋ္ဌာန်းရလင့်ကစား ပုဒ်မ(၁၂) တွင် နိုင်ငံသားဖြစ်ခြင်းသဘောနှင့်စပ်လျဉ်း၍ လျော်ကန်သင့်မြတ်သည်ဟု ထင်မြင်သောတရား ဥပ ဒေများကို ပါလီမန်ကပြုပြင်နိုင်သော အာဏာသည် ယုတ်လျော့ခြင်းမရှိသည့်အပြင် ပုဒ်မ(၁၁)တွင် မပါဝင်သေးသောလူအမျိုးအစားကို နိုင်ငံသားအဖြစ်ဖြင့်လက်ခံရန်သော်၎င်း၊ ပြုလုပ်ပြဋ္ဌာန်းနိုင်သည်ဟု ထည့်သွင်းဖော်ပြထားပါသည်။

တနည်းအားဖြင့် ဆိုရလျှင် ပုဒ်မ (၁၁)ကို အမြဲဦးထိပ်ထားနေရ မည်ဟုဆိုသည့် သဘောဖြစ်သည်ကို တွေ့ရှိရပါသည်။

၁၄၄။ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ (၈)ရာစုနှစ်က ဝင်ရောက်လာသော မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်များသည် လည်း နောက်ပိုင်း ပြိတိသျှနယ်ချဲ့စနစ်ခေတ်တွင် အလုံးအရင်းနှင့် ဝင်ရောက်လာကြသော ဘင်္ဂါလီ မူဆလင်များက ဝါးမျိုသွားခဲ့ပြီဖြစ်ပါသည်။

မြန်မာနိုင်ငံတွင် သရေခေတ္တရာကရှိခဲ့သော ပျူလူမျိုးတို့ ကွယ်ပျောက်သွားခဲ့သကဲ့သို့ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း ရခိုင်ဘုရင်များလက်ထက်ကရှိခဲ့သော မဟာ မေဒင်ဘာသာဝင်များ ကွယ်ပျောက်သွားကာ ဆက်တိုက်ဦးရေ အများအပြားဝင်ရောက်နေကြသည့် ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များသာ ဖြစ်လာပါတော့သည်။ ၎င်းတို့သည်

မြန်မာလူမျိုးမျိုးနွယ်စုဟုဆိုရန်မှာလည်း တိုင်းရင်းသားမျိုးစုများ ကဲ့သို့မဟုတ်ဘဲ အာရှအလယ်ပိုင်းဒေသမှ ဆင်းသက်လာသော ပါရှင်၊ အာရပ်မျိုးနွယ်စုကြီးတို့ မှ ပါလာသူများသာဖြစ်သည်မှာ ထင်ရှားပါကြောင်းလေ့လာတွေ့ရှိရပါသည်။

၁၄၅။ မြန်မာနိုင်ငံသား အက်ဥပဒေသစ်တို့(၁၉၈၂) ခုနှစ်တွင် ပြဋ္ဌာန်းပြီး ဆက်လက်အကောင် အထည်ဖော်ဆောင်ရွက်ရန်ဖြစ်သော်လည်း ကြိုတင်ပြင်ဆင်ဆောင်ရွက်ထားမှုများ မရှိသည်က တကြောင်း၊ ဌာနဆိုင်ရာများအနေဖြင့် အားနည်းချက်များရှိနေသည်ကတကြောင်း၊ ထိုအကြောင်းတို့ ကြောင့် မြန်မြန်ဆန်ဆန်နှင့် ဥပဒေ၏ရည်ရွယ်ချက်ပြည့်မြောက်အောင် မဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၄၆။ ရောထွေးယှက်တင်ဖြစ်နေသည့် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းရှိ နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များ ကိစ္စကို (၁၉၈၂)ခုနှစ် မြန်မာနိုင်ငံသားဥပဒေအရ ရှင်းလင်းဆောင်ရွက်နိုင်ရန် အခွင့်အလမ်းကောင်း တရပ်ရရှိခဲ့သော်လည်း ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအတွင်း စီးပွားရေးမပြေမလည်ဖြစ်ခဲ့ခြင်းများကြောင့် (၁၉၈၈)ခုနှစ်တွင် ဆူပူလှုပ်ရှားမှုများ ပေါ်ပေါက်လာကာ အစိုးရအပြောင်းအလဲဖြစ်ခဲ့ရပါသည်။ သို့ ဖြစ်ပါ၍ နိုင်ငံခြားသား ဘင်္ဂါလီမူဆလင်များကိစ္စမှာ ပြဿနာတရပ်အနေနှင့် ဆက်လက်တည်ရှိနေ ပါတော့သည်။  
(မှတ်ချက်။ ။ ၁၉၈၈ ခုနှစ်အထိ လေ့လာချက်ဖြစ်ပါသည်။)

**ဆွေးနွေးဝေဖန်ချက်နှင့် သုံးသပ်တင်ပြချက်**

၁။ မဟာမေဒင်ဘာသာဝင်- ပါရှင်၊ မိုး၊ အာရပ်စသည့်လူမျိုးတို့သည် ရခိုင်ပြည်သို့ ကုန်ကူးသန်း ရောင်းဝယ်လာရင်း သင်္ဘောပျက်ရာမှ အသက်မသေ ကယ်တင်ခဲ့ရသူများကို ရခိုင်ဘုရင်များက ဝေသာလီခေတ်အစပိုင်း AD 788 တွင် နေရာချထားပေးသည်ကစ၍ မူဆလင်များ ရခိုင်ပြည်သို့ စတင်ရောက်ရှိလာပြီး နယ်ခံလူများနှင့် ရောယှက်အိမ်ထောင်များကျလာကာ မူဆလင်များ ပွားများ လာကြောင်း ဆိုထားသည့်မှာ ယုတ္တိမတန်ကြောင်းကို နိဒါန်းပိုင်းတွင် တင်ပြခဲ့ပြီးဖြစ်ပါသည်။ စင်စစ် ဝေသာလီစတင်ချိန်မှာ AD 788 မဟုတ်ပါဘဲ



(၄)ရာစုခေတ်သာဖြစ်ပေရာ ထိုအချိန်မခါမှာ တမန် တော်မိုဟမ္မဒ်မှာ မွားမြင်ရန်နှစ်ပေါင်း (၂၀၀)ခန့်လိုသေးသဖြင့် ယုတ္တိမတန်သည်မှာ ထင်ရှားလာ ပါသည်။ အကယ်၍ ၎င်း AD 788 သို့မဟုတ် ဝေသာလီမစောပိုင်းက ဆိုပါလျှင် ခရစ်သက္ကရာဇ် (၄)ရာစုပိုင်းကသာဖြစ်ပေရာ ထိုအချိန်အခါကပင် သင်္ဘောပျက်၍ ကယ်တင်နေရာချထားသူများ မှန်ခဲ့ ပါလျှင် ထိုသူများမှာ မဟာမေးဒင်ကိုးကွယ်သူများ မဖြစ်နိုင်သေးသည်မှာ ထင်ရှားနေပေသည်။

၂။ ဝေသာလီခေတ်မှသည် လေးမြို့ခေတ်နှင့် မြောက်ဦးခေတ်အဆုံးတိုင်ထိ အုပ်စိုးသော ရခိုင်ဘုရင် များမှာ ဗုဒ္ဓဘာသာဘုရင်များသာဖြစ်ကြောင်းကို ရခိုင်သမိုင်း အထောက်အထားတွင် အထင်အရှား ရှိနေပါသည်။

၃။ လေးမြို့ခေတ်ကြီး၏ လောင်းကြက်ခေတ်အဆုံးပိုင်းတွင် ဘုရင်မင်းစောမွန် ခေါ် နရမိတ်လှက ကုလားဘုရင် (ဝါလစ်ခန်)ကို ကူညီခဲ့သဖြင့် အပြန်အလှန်သဘောအဖြစ် ရခိုင်ထီးနန်းကို ပြန်လည်ရ ယူရာတွင် အကူအညီပေးခဲ့သည်မှာ အမှန်ပင်ဖြစ်ပါသည်။ ဤကူညီမှုကို ကျေးဇူးတန်ပြန်သော အနေဖြင့် "စန်ဒီခန်" ဗလီကို ဆောက်လုပ်ခွင့်ပြုခဲ့သည်လည်း အမှန်ပင်ဖြစ်ပါသည်။ သို့သော် မင်းစောမွန်ခေါ် နရမိတ်လှမှာ ကုလားဘွဲ့ကိုခံယူခြင်းမရှိခဲ့ပါ။ ကောဇာ(၇၉၂) တွင် မြောက်ဦးမြို့သစ် ကိုတည်၍ မြောက်ဦးခေတ်သစ်ကို စတင်သည့်အချိန်တွင် ဘုရင်မှာရင့်ကျက်လာပြီးဖြစ်ပြီး ဗုဒ္ဓဘာ သာကိုယုံကြည်ကိုးကွယ်မှုနှင့် ဘာသာသာသ နာပြုခြင်း လုပ်ငန်းမှာ ပိုမိုနက်ရှိုင်းလာသည်ကို မြို့တည် ဘုရားတဆူအဖြစ် တည်ထားကိုးကွယ်ခဲ့သော လေးမျက်နှာပုထိုးတော်ကြီးက သက်သေပြလျက်ရှိ နေပါသည်။ ထို့အပြင် မူဆလင်စာရေးဆရာ များ ရေးသားကြသကဲ့သို့ ကုလားစာဖြင့် ဒဂီးထုတ်လုပ် ခြင်းမရှိဘဲ ရခိုင်စာနှစ်ဖက်အပြည့်ဖြင့် သက္ကရာဇ်(၇၉၂)တွင် တကြိမ်၊ သက္ကရာဇ်(၇၈၅)တွင်တကြိမ် ဒဂီးထုတ်လုပ်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါ သည်။ (ခါတ်ပုံ-စာမျက်နှာ ၅၇ တွင်ရှုပါ။)

၄။ ခရစ်သက္ကရာဇ်(၁၆၆၁) ခုနှစ် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာလက်ထက်တွင် မဂိုဘုရင်နန်းလုမှုမှ ရှုံးနိမ့်၍ ဘင်္ဂ လားဘုရင်ခံ ရှားရှူးဂျာနှင့်မိသားစုအပြင် ၎င်း၏ကိုယ်ရန်တော်တပ်သားမှားနှင့်အတူ မြောက်ဦးသို့ လာရောက်ခိုလှုံခွင့်တောင်းခဲ့သည်ကို ရခိုင်ဘုရင် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာက ကြည်ဖြူစွာလက်ခံခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။ နှစ်များမကြာခင်မှာပင် ရှားရှူးဂျာက ရခိုင်ဘုရင် စန္ဒသုဓမ္မရာဇာကို ပုန်ကန်ရန် ကြိုးပမ်းလာသဖြင့် ပုန်ကန်ခြင်းကိုနှိပ်ကွပ်ပြီး ရှားရှူးဂျာနှင့်အပေါင်းပါတို့ကို ကွပ်မျက်လိုက်ရသည် အထိ အဖြစ်အပျက်များရှိခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါသည်။ သို့သော် ရှားရှူးဂျာ၏တပ်သားအချို့ကို ရခိုင် ဘုရင်၏ကိုယ်ရန်တော်တပ်တွင် လေးသမားများအဖြစ် တာဝန်ထမ်းဆောင်စေခဲ့ပါသည်။ ထိုလေးသ မားများကို "Kaman"ဟုအာရပ်စကားအရ ခေါ်ဆိုပါသည်။ နောင်တွင် "ကမန်" ဟုခေါ်တွင် လာ လေသည်။ ရှားရှူးဂျာနောက်လိုက်အချို့ကို ရမ်းဗြဲ၊ ကျောက်နီမော်၊ သံတွဲနှင့် စစ်တွေ သင်္ဂီနက်ရွာ များတွင် နေရာချထားပေးခဲ့သည်များလည်း ရှိခဲ့သည်။

၅။ ဤသည်ကလွဲ၍ မူဆလင်ဘာသာကင်များနှင့် အခြားဆက်စပ်မှုမရှိခဲ့ပါ။ နောက်တွေ့ရသော မူဆလင်များမှာ စစ်နိုင်၍ဖမ်းယူခဲ့သော သုံ့ပမ်းများနှင့်တခြားကျွန်အဖြစ် ပေါ်တူဂီများက ဖမ်းဆီး ရောင်းစားကာ ရခိုင်ဘုရင်များဝယ်ယူထားသော ပညာသည်အချို့သာရှိပါသည်။

၆။ ရခိုင်နိုင်ငံတော်ကိုမြန်မာဘုရင်မောင်ပိုင်းက သိမ်းယူ၍(၄)မြို့ဝန်စနစ်ဖြင့် အနှစ်(၄၀)အုပ်ချုပ်ခဲ့ သော အချိန်ကာလတွင် ရခိုင်ပြည်သူပြည်သားအများအပြားသည် တဖက်နိုင်ငံအင်္ဂလိပ်ပိုင် အိန္ဒိယ နိုင်ငံဘင်္ဂလားနယ်သို့ ထွက်ပြေးခိုလှုံမှုများရှိခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။

၇။ အင်္ဂလိပ်-မြန်မာ ပထမစစ်ပွဲအပြီး ရန္တပိုစာချုပ်အရ အင်္ဂလိပ်များရခိုင်ကိုသိမ်းယူစအချိန် (၁၈၂၅)မှာ ရခိုင်တိုင်း၏လူဦးရေသည် (၁ )သိန်းသာ ရှိကြောင်းတွေ့ရသည်။

၈။ အင်္ဂလိပ်များသည် ရခိုင်ကိုသိမ်းယူစကပင် လယ်ယာလုပ်ငန်းများကိုတိုးချဲ့လုပ်ကိုင်လာပါသည်။ အထူးသဖြင့် စူးအက်တူးမြောင်းဖောက်လုပ်ပြီးစီးသောအခါ ကမ္ဘာ့ဆန်ဈေးကွက် ကောင်းမွန်လာ သဖြင့် လယ်ယာလုပ်ငန်းကိုပို၍လုပ်ကိုင်လာရာ လယ်ယာလုပ်သားများ အများအပြားလိုအပ်လာ သည့် အလျောက် အိန္ဒိယ ဘင်္ဂလားပြည်နယ်မှ ဘင်္ဂါလီကုလားများကို တံခါးမရှိခါးမရှိ ရာသီအလိုက် သွင်းလာကြသည်။ ၎င်းလယ်လုပ်သားများအတွက် သင်္ဘောကုမ္ပဏီများတည် ထောင်၍၎င်း၊ ဘူးသီး တောင်နှင့်မောင်းတော ရထားလမ်းတခုဖောက်လုပ်၍၎င်း၊ ဆောင်ရွက်ခဲ့ ပါသေးသည်။ အိန္ဒိယနှင့် မြန်မာကို ခွဲထုတ်လိုက်သော အချိန်နောက်ပိုင်းတွင်လည်း ထူးခြားနားပါ။ အင်္ဂလိပ်များက ဘင်္ဂါလီ ကုလားများကို သွင်းချင်သလောက်သွင်းနေခြင်းမှာ မရပ်စဲပါ။ ဤသည်တို့ကြောင့် ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတော၊ ရသေ့တောင်၊ စစ်တွေမြို့နယ်များ သည် ဘင်္ဂါလီကုလားတို့၏ အစိုင်အခဲနေရာ ဖြစ်လာ စေဖို့အတွက် အင်္ဂလိပ်တို့ကလည်းအား ပေးခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဤသည်တို့မှာ အင်္ဂလိပ်ကိုလိုနီ သမားတို့၏ အမွေဆိုးတရပ်ပင် ဖြစ်ပါသည်။

၉။ ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီးပြီးဆုံးပြီးနောက် ရခိုင်နှင့်ကုလားများကို သက်ဆိုင်ရာမြို့နယ်များတွင် နေရာ ပြန်လည်ချထားပေးသောအခါ မောင်းတောမြို့နယ်တွင် ယွင်စစ်မဖြစ်မှီ ရခိုင်ကျေးရွာများ (၂၀၀)ကျော် ရှိသည့်အနက် (၆၈)ရွာလောက်သာ ကျန်ရှိတော့သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ဘင်္ဂါလီမူဆ လင် ကုလားလူဦး ရေမှာလည်း ဒုတိယကမ္ဘာကြီးမတိုင်မှီ အချိန်အခါထက် များစွာတိုးပွားလျက် ရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။

၁၀။ မြန်မာနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရသောအခါ ဖ-ဆ-ပ-လ အဖွဲ့ကြီးသည် အဓိကနိုင်ငံရေးအဖွဲ့ အစည်း ဖြစ်လာသည်နှင့်အတူ ရခိုင်တိုင်းတွင် ရ-တ-ည အဖွဲ့အစည်းတရပ် ပေါ်ပေါက်လာ ပါသည်။ အထွေ ထွေ အကျေနပ်မှုများရှိလာ၍ ရခိုင်ပြည်နယ်တောင်းဆိုသည့် အနေအထားဖြစ် လာသည်။ ထိုအချိန် အခါတွင် ကုလားဆိုးများ၏ မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူ အဖွဲ့လည်း ပေါ်ပေါက် လာပြီး ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောမြို့နယ်များတွင် ကျန်ရှိနေသော ရခိုင်ရွာများကို မီးရှို့ဖျက်ဆီး လာကြသည်။ ယင်းကဲ့သို့ သော အချိန်အခါမျိုးတွင် ဖ-ဆ-ပ-လ တို့က စစ်တွေ၊ ရသေ့တောင်၊ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတော တို့၌ ဘင်္ဂါလီကုလားများကို တဖက်နိုင်ငံမှ အများအပြားသွင်း

ယူနေကြသည်သာမက နိုင်ငံသားများ ဖြစ်အောင်အပြင် မဲပေးနိုင်ခွင့်ရအောင်လည်း ဖန်တီးပေးကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ရိုဟင်ဂျာဟူ သော အဖွဲ့အစည်းများလည်း ပေါ်ပေါက်လာပြီး မူဆလင် နိုင်ငံထူထောင်ရန် စိုင်းပြင်းကြွေးကြော်လာ ကြသည်အထိ ဖြစ်လာပါတော့သည်။

၁၁။ တော်လှန်ရေးအစိုးရတက်လာပြီး နောက်ပိုင်းမှာမူ ကုလားများကို မတရားသွင်းယူမှု ရပ်တန့် သွားလေသည်။ မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းမှုမှာလည်း နိဂုံးချုပ်ခဲ့လေသည်။ သို့သော် "ရိုဟင်ဂျာ" တော ခိုအဖွဲ့အစည်းများသည် အမည်အမျိုးမျိုးဖြင့် ပေါ်ပေါက်လာသည်ကို တွေ့ရသည်။

၁၂။ တော်လှန်ရေးအစိုးရလက်ထက်နှင့် မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီလက်ထက်မှစ၍ ဘူးသီး တောင်၊ မောင်းတောကို နယ်ခြားသေ ခရိုင်အဖြစ် သတ်မှတ်ခဲ့ပြီး ဘင်္ဂါလီကုလားများ အဝင် အထွက် ကို ကြပ်မတ်ခဲ့သည်သာမက လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေးနှင့်ပတ်သက်သော စစ်ဆင်ရေးများ ပြုလုပ်ခဲ့သည် ကို တွေ့ရပါသည်။ (၁၉၇၇)ခုနှစ်တွင် နဂါးမင်းစီမံချက်ကို အကောင်အထည် ဖော်ရာ တွင် စစ်တွေ၊ ရသေ့တောင်၊ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်းတောမြို့နယ်များမှ ကုလားအမြောက်အမြား တို့သည် တဖက် ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သွားကြသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ တဖက်နိုင်ငံတွင် ဒုက္ခသည်စခန်းများဖွဲ့၍ လက်ခံထားသည်ကိုလည်းတွေ့ရပါသည်။

၁၃။ မြန်မာနိုင်ငံနှင့်ဘင်္ဂါလားဒေ့ရှ် နှစ်နိုင်ငံချစ်ကြည်မှုကို အကြောင်းပြု၍ ထိုထွက်ပြေးသွားကြ သော ဘင်္ဂါလီမူဆလင်ကုလားများကို ဟင်္သာစီမံချက်ဖြင့် ပြန်လည်လက်ခံခဲ့သည်ကို တွေ့ရပါ သည်။ ပြန်ဝင် လာသော ဘင်္ဂါလီကုလားများမှာ ရခိုင်ပြည်နယ်မှထွက်သွားသည့်အရေအတွက် ထက် များလာသည် ကို တွေ့ရပါသည်။

၁၄။ ဤကဲ့သို့ဖြစ်လာသည့် အကြောင်းရင်းအချက်တချက်မှာ အဓိကအားဖြင့် ချမှတ်ထားသည့် ဥပဒေများ၏ ပျော့ကွက်ဟာကွက်များကြောင့်လည်း အမှန်ပင်ဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေအသစ်ရေးဆွဲရာတွင် ဤကဲ့သို့သော လူဝင်လူထွက်ကိစ္စကို၎င်း၊ ရောက်ရှိနှင့်ပြီးဖြစ် သော တဖက်နိုင်ငံသားများ သို့မဟုတ် ဧည့်နိုင်ငံသားများကို ဥပဒေအရမည်ကဲ့သို့ ထိန်းချုပ်သင့် သည့် နိုင်ငံသားပြုမှုအက်ဥပဒေများကိုလည်း ခိုင်မာအောင်ပြုလုပ်သင့်ပါသည်။ ဧည့်နိုင်ငံသားများ မဲပေးပိုင်ခွင့်နှင့် ပတ်သက်၍ မည်ကဲ့သို့ကန့်သတ်ဆောင်ရွက်သင့်သည်ကိုလည်း အထူးအလေး ထား၍ ပိုင်းဝန်းစဉ်းစားရန် အချိန်တန်ပြီဟု ယူဆမိပါကြောင်း။

# ကျမ်းကားစာရင်း

- (၁) Junior History of India by Banerji
- (၂) မြောက်ဦးလမ်းညွှန်- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။
- (၃) ပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။ ပထမတွဲ- သမိုင်းကဏ္ဍ
- (၄) ပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း- ရခိုင်ပြည်နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီပြုစုသည်။ စတုတ္ထတွဲ- လူမှုရေးကဏ္ဍ
- (၅) Burma gazetteer by Mr. R. B. Smart Akyab District, Vol A
- (၆) Burma gazetteer by S. Grantham Akyab District Vol. B-No. 1
- (၇) Burma gazetteer by W.B Tydd Sandoway District, Vol. A
- (၈) An Introduction to the political economy of Burma by J. S. Funivall
- (၉) ခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း နိုင်ငံခြားသားဘင်္ဂါလီလူမျိုးများ စိုင်းပြင်းလွှမ်းမိုးမှု အန္တရာယ်မှ တားဆီးကာကွယ်ရေးနှင့်ပတ်သက်၍ တင်ပြချက်။
- (၁၀) ရခိုင်တိုင်း-လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး၏တင်ပြချက်
- (၁၁) Roewangyas in Arakan by Ba Tha, Article in "The Guardian", May 1960
- (၁၂) Phamphlets of (a) Rohingya Patriotic Front  
(b) Rohingya Solidarity Organization
- (၁၃) မြန်မာနိုင်ငံနယ်စပ်ဒေသများ၌ ဖြစ်ပေါ်လေ့ရှိသည့် အရေးအခင်းများကို မိမိနှင့်တဖက်နိုင်ငံများမှ ဒေသဆိုင်ရာအာဏာပိုင်အချင်းချင်း ညှိနှိုင်းဖြေရှင်းကြခြင်းကိစ္စ။ (ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာန-၁၉၇၅)
- (၁၄) တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများအရေးနှင့် ပတ်သက်၍ တော်လှန်ရေးကောင်စီ၏ အမြင်နှင့်ခံယူချက်- မြန်မာ့ဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီ
- (၁၅) The Indian Constitution- A survey- by S. K. Lahiri & B. N. Banerjee
- (၁၆) The British Common Wealth- The Development of its Laws & Constitution Pakistan- by Alan Gled Hill
- (၁၇) World Constitutions- full view at a glance- By S. L. Laeley
- (၁၈) ၁၉၄၇ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံ ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ပုံ အခြေခံဥပဒေ။
- (၁၉) ၁၉၄၈ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသားအဖြစ် (ရွေးချယ်ရေး) အက်ဥပဒေ။
- (၂၀) ၁၉၄၉ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံသားဖြစ်မှု အက်ဥပဒေ။
- (၂၁) ၁၉၄၉ ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအတွင်း နေထိုင်သူများ မှတ်ပုံတင်ရေးဥပဒေ။
- (၂၂) The Registration of Foreigners Act.
- (၂၃) တော်လှန်ရေးကောင်စီ ကျေညာချက်များနှင့် အမိန့်များ။
- (၂၄) ပါလီမန်ဆိုင်ရာ မှတ်တမ်းများ။
- (၂၅) History of Burma- by Lieutenant General Sir Arthur P. Phayre (1883)

- (၂၆) မေပညာမော်ကွန်းလင်္ကာ- မေပညာအမတ်၊ ဝေသာလီခေတ်
- (၂၇) ရှေးခေတ်ရခိုင်သမိုင်းကို လေ့လာဆန်းစစ်ချက် ၁၉၉၈၊ ဦးရွှေဇံ၊ ဦးမောင်ကျော်
- (၂၉) ရခိုင်ဒဂီု၊ ၁၉၇၉၊ ဦးစံသာအောင်။
- (၃၀) ဓညဝတီခေတ်ရာဇဝင်သမိုင်းနှင့် အချို့သောသုတေသီတို့ အတွေးအမြင် ဦးအောင်သာဦး။
- (၃၁) The golden Mrauk-U, An ancient capital of Rakhine- U Shwe Zan
- (၃၂) မြောက်ဦးခေတ်ဒဂီု သို့မဟုတ် ဒဂီုကပြောသော မြောက်ဦးခေတ်သမိုင်း- ဦးရွှေဇံ  
(မြောက်ဦးခေတ်သမိုင်းကို ဆန်းစစ်လေ့လာချက်မှ ကောက်နုတ်ချက်။ အေဒီ ၂၀၀၀)
- (၃၃) ဓညဝတီခေတ်သည် ဒဏ္ဍာရီပုံပြင်မဟုတ်ပါ- ဆောင်းပါး- ဦးမောင်ကျော်- ၁၉၉၆။
- (၃၄) ဝေသာလီခေတ် ပဟေဠိပုစ္ဆာနှင့် အဖြေဆောင်းပါး- ဦးရွှေဇံ- ၁၉၉၆။
- (၃၅) အာနန္ဒစန္ဒြေ၊ ရှစ်ရာစုရခိုင်ဝေသာလီမင်း- ဦးစံသာအောင်
- (၃၆) Some Jurifications about Wethali, a single Rakhine Dynasty existing between Fourth and Ninth Century by U Shwe Zan
- (၃၇) ဓညဝတီခေတ်၊ ရခိုင်ခေတ်ဦး (သက္ကရာဇ် ၂၀၀၁)၊ ဦးရွှေဇံ။
- (၃၈) ခေတ်သုတေသီများက ဓညဝတီနှင့် ဝေသာလီခေတ်များကို ရေးသားတင်ပြရာတွင် အသုံးပြုနေကြသော သက္ကရာဇ်များ (သက္ကရာဇ် ၂၀၀၀)- ဦးရွှေဇံ
- (၃၉) The Arakani governors and their coins by Vasant Chowdhury (Calcutta)
- (၄၀) မြန်မာ့စွယ်စုံကျမ်း အတွဲအမှတ် (၉)
- (၄၁) Some interesting coins of Anauk Barung and Sitagaung mong by Aung Zan- ရခိုင်မဂ္ဂဇင်း- ၂၂
- (၄၂) "Review of the most ancient Rakhine" 1966 by U Shwe Nyo Tin (ICS Retd.)

-----